

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

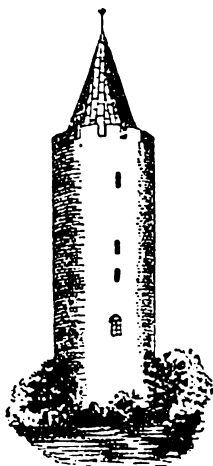
16. AARGANG 1927.

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1927.

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

16. AARGANG 1927.

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1927.

Næstveds Stridigheder med Naboerne.

1567—1819.

Af Kommunalærer, cand. phil. *R. Nielsen*, Næstved.

INDLEDNING.

Den 29. Oktober 1606 stod Raadmand og Byskriver Peder Jacobsen fra Næstved i Sjællandsfahrs Landtingsret i Ringsted og sagde: „ . . . Jeg tror ikke, der kan findes en kgl. Majestæts Købstad udi Danmarks Rige, som mere anfægtes og forhades end Næstved By baade til Lands og til Vands af omliggende Naboer, saa kgl. Majestæts Under-saatter og Indbyggere haver kostet mange Penninge paa Trætte til deres store Fordærvelse . . . ; naar den ene Nabo slipper, begynder den anden.“

Det var sande Ord, Peder Jacobsen her udtalte; thi i over 250 Aar (1567—1819) havde Næstved Stridigheder med Naboerne. De er: Herlufsholm, Rønnebæksholm, Gavnø og Saltø. Stridsemnerne var Store Bro, Næstved Overdrev (Markjorderne) og Fiskeriet i Susaa og Fjorden. Næstved og Herlufsholm stredes om Store Bro. Næstved stredes med Herlufsholm og Rønnebæksholm om Overdrevet og med Herlufsholm, Gavnø og Saltø om Fiskeriet. Der er sikkert ingen Købstad i Danmark, som har haft saa mange store og langvarige Stridigheder som Næstved.

Store Bro.

Store Bro eller *Næstved Bro* er en Skelbro over Susaa mellem Næstved og Lille Næstved og forbinder Præstø Amt med Sorø Amt.

Saa vidt man ved, har der fra gamle Dage af været en Bro paa det Sted, hvor den nuværende Store Bro er. En Store Bro nævnes første Gang 1420.

Næstved Købstad havde alene Forpligtelsen til at vedligeholde Store Bro lige fra de ældste Tider og til 1819, skønt den ikke forbandt Dele af Købstaden med hinanden, men var som nævnt en Skelbro. Denne Forpligtelse stammer sikkert fra den Tid, Næstved og Lille Næstved var at opfatte som een By, „Byen paa begge Sider af Aaen“. Da saa Fællesskabet mellem Næstved og Lille Næstved engang i Middelalderen ophørte, beholdt Næstved alene Forpligtelsen til at vedligeholde Broen, fordi Byen havde Interesse i, at den var i god Stand, da Beboerne fra Egnene Vest for Susaa ellers ikke kunde komme hertil for at handle.

Det kan ogsaa tænkes, at Skovkloster har befalet Næstved at holde Store Bro ved lige, saa længe det havde Herredømmet over Byen, og da det ophørte ved Reformationen (1536), beholdt Næstved denne Forpligtelse.

Det var en dyr Forpligtelse for Næstved at have; thi det har gennem Tiderne kostet den mange Penge at holde Broen ved lige. Byen prøvede forgæves flere Gange at skyde

den fra sig; men det mislykkedes hver Gang; først da der i Slutningen af 18. og i Begyndelsen af 19. Aarhundrede kom en ny Lovgivning om Broer og Veje, slap Byen med at betale en lille Del af Udgifterne til Broens Vedligeholdelse.

I tidligere Tider var Broen bygget af Ege- og Fyrretræ, og den kunde vare ca. 50 Aar, hvorefter en ny Bro saa maatte opføres. Hver Gang det skete, blev der foretaget en ekstra Ligning efter Grund- og Næringstaksten paa Borgerne i Næstved til Dækning af Udgifterne ved Broens Opførelse. Endvidere havde Byen af og til smaa Reparationer paa den. I 1647 foreslog 8 Synsmænd, at der skulde lægges nye Planker paa den. I 1674 fik Christen Vægter 12 Slettedaler for sit Arbejde paa den.

Ikke saa sjældent havde Byen Udgifter, naar Isen skulde hugges itu ved Broen, for at Vandet kunde faa frit Løb. 29. Januar 1689 betaltes 1 Mk. 2 Sk. til to Karle, som huggede Isen itu omkring Pælene under den.

Den første Gang, Opførelsen af en Bro er omtalt, er i 1689, og der foreligger et udførligt Regnskab over Udgifterne dertil. 4. Juni 1689 oprettedes der Kontrakt mellem Borgmester og Raad og Tømmermændene Niels Erichsen og Christian Jochumsen om Nedbrydelsen af den gamle Bro, som var „nedfalden og øde“, og om Opførelsen af en ny Bro og en ny Port ved den. De skulde have 105 Slettedaler derfor; heri var dog medregnet Betaling for en Reparation paa Broen forrige Vinter.

De begyndte Arbejdet d. 18. Juni. Byen leverede alt Materialet til Broen. Der blev købt Pæle og Planker for 120 Rdl. 2 Mk. af Møller Levin Jørgensen i Holløse og af Degnen i Gunderslev. Borgmester Henrik Pohlmann leverede gullandsk Tømmer, Egestolper, Lægter m. m. for 65 Rdl. 3 Mk. 5 Sk. og Raadmand Henrik Lafrendtsen Lægter, Søm m. m. for 42 Rdl. 2 Mk. 6 Sk. Smed Richart Andersen udførte Smedearbejdet og leverede Materiale dertil for 21 Rdl. 1 Sk. Endvidere maatte Byen leje nogle Arbejdere. I 3 Dage arbejdede 13 Mand med at slaa Pæle i Grunden; hver Mand fik 20 Sk. pr. Dag. 12 Soldater, som med Buk slog en

Pæl ned i Grunden og lagde Brohamrene paa Pælene fik hver 12 Sk.

Broen og den nye Broport kostede ialt 426 Rdl. 7 Sk.

Broen var 24 Alen lang og 6½ Alen bred og forsynet med Rækværk ved begge Sider.

I 1733 foretog Næstved nogle Reparationer paa Store Bro og lod samtidig lægge nogen Fyld ud for den ved Lille Næstved. Dette var Herlufsholm Skole, der dengang ejede Lille Næstved, meget misfornøjet med, da den frygtede for, at denne Opfyldning skulde hindre Vandets frie Løb under Broen.

Hans Klaumann, Ridefoged paa Herlufsholm, stævnedesaa 13. Oktbr. 1733 Magistraten (Borgm. *Niels Rasmussen* og Raadmændene *Hans Klingberg* og *Hans Guldberg*) i Næstved til at møde ved Herlufsholm Birketing 27. Oktbr. for der at høre, at Birkedommer Christen Jespersen, Foged paa Herlufsholm, og Birkeskriver Gregers Michelsen i Lille Næstved valgte fire uvillige Mænd til at syne og maale, hvor langt fra Lille Næstved Landgrund ud i Aaen Næstved Magistrat har fyldt op, og skønne, om denne Opfyldning vilde hindre Vandet i sit sædvanlige Løb, som det har haft fra gammel Tid af.

Paa Magistratens Vegne mødte Byskriver *Peter Knøtter* 27. Oktober 1733 ved Herlufsholm Birk og mindede Dommeren om, at han ikke valgte nogen af Herlufsholms Bønder til Synsmænd, da de ikke kunde regnes for at være uvillige og upartiske. *Klaumann* begærede fire upartiske og retsindige Synsmænd udmeldt. Dommeren udmeldte saa 4 Mand, som sorterede under Herlufsholm Birk, men som ikke tilhørte Herlufsholm Gods, den ene boede paa Rønnebæksholm og de 3 andre paa Grevensvænge. Synsmændene skulde meddele de stridende Parter, hvilken Dag og Tid de vilde foretage deres Syn.

Den 30. Oktober gik de 4 Synsmænd til Borgmester *Rasmussen* paa Sortebrødregaard ved Næstved for at lade ham vide, at de samme Dag vilde foretage deres Syn ved Store Bro. Han var imidlertid ikke hjemme, og hans Kone

bad dem om at gaa til en af Raadmændene, hvad de ikke gjorde. Sammen med Klaumann synede de saa Opfyldningen ved Broen og afgav følgende Kendelse:

„Saa kunde vi og ikke rettere se og skønne end, at denne Dæmning og Fylding i den gamle Aagang, hvorved den er blevet snævret og forkortet i Vandgangen 3½ sjællandske Alen, kan hindre Vandet i sit sædvanlige Løb, som det har haft fra gammel Tid af.“

3. Novbr. mødte Knøtter ved Herlufsholm Birketing og protesterede mod, at de 4 Synsmænd fremlagde deres Synsforretning, da Magistraten ikke var blevet advaret. Dommeren spurgte dem, om de ikke havde tilkendegivet Magistraten, naar deres Synsforretning skulde finde Sted. De svarede, at Borgmesteren havde faaet Meddelelse derom. Knøtter spurgte dem om, hvem der havde skrevet deres Synsforretning. De svarede, at Klaumann havde skrevet den, da ingen af dem kunde skrive eller læse Skrift; bagefter havde de saa underskrevet den hver for sig med tre Bogstaver. Knøtter erindrede Dommeren om, at der var handlet lovstridigt. Klaumann mente ikke, at der var gjort noget ulovligt og begærede Synsforretningen beediget, hvad Dommeren tillod. De 4 Mænd bekræftede saa deres Synsforretning med Ed. Knøtter forbeholdt sig at gøre Indsigelse mod denne Synsforretning andetsteds.

I Stedet for at appellere denne Synsforretning til Landstinget besluttede Magistraten at erhverve et Synstingsvidne ved Gavnø Birk angaaende Opfyldningen ved Store Bro. Den stævnedes derfor Ridefoged Klaumann for Gavnø Birk for at høre, at Birkedommer Mathias Hytter udmeldte 8 uvillige Mænd til at syne Opfyldningen. Hverken Klaumann eller de fire førnævnte Synsmænd, der ogsaa var stævnet, var mødt. Knøtter, der var mødt paa Magistratens Vegne, begærede saa 8 Synsmænd udnævnt. Dommeren vilde ikke vægre sig ved at udmelde dem, da de ikke med Rette kunde udmeldes ved Næstved Byting eller ved Herlufsholm Birketing. De udmeldte Mænd var fra Vejlø, Rettestrup, Nylands- huset og Basnæs. De skulde besvare følgende Spørgsmaal:

1. Staar de Pæle, der er nærmest ved Lille Næstved, paa Land eller i Aaen?
2. Kan den Fyld, der er lagt ved Broen ved Lille Næstved, hindre Vandet i sit Løb eller være Herlufsholm, Magle Mølle og Husene i Lille Næstved til nogen Skade?
3. Er der fyldt op i Aaen uden for Pælene?
4. Kan de sige, hvor Broens yderste Pæle stod, før Broen i sidste Sommer blev repareret, og hvor meget de er sat nærmere Aaen, samt hvor mange Alen Broen saa er kortere end forhen?
5. Hvis Broen var bygget længere ind paa Lille Næstved Landgrund, end den nu er, bliver der saa ikke en Bugt ind i Lille Næstved Landgrund, og kan det befordre Vandets Løb.
6. Hvor lang er Store Bro?
7. Hvor bredt et frit Vandløb har Aaen midtstrøms under Broen, og hvor mange Alen er der mellem dens midterste Hamre?
8. Hvor bred er Aaen Nord for Broen fra det Hus i Lille Næstved, som Ole Madsen bor i, og til Christen Misleths Gaards Landgrund og Stenbolværk paa Næstveds Side?

Den 30. Novbr. synede de 8 Mænd Broen i Knøtters og Klaumanns Overværelse, og de besvarede de 8 Spørgsmaal saaledes:

1. Pælene staaer i Aabredde ved Lille Næstved, og efter Vandets Højde i Dag naar det $\frac{1}{2}$ Alen op paa dem ved Nord-siden af Broen og 10 Tommer ved Sydsiden.
2. Den Fyld, som er lagt ved Enden af Store Bro ved Lille Næstved, kan ikke hindre Vandets Løb, saasom det støder først an mod Lille Næstveds Grund ved Ole Madsens Bolværk, og Opfyldningen fra Lille Næstveds Grund til Pælene kan derfor ikke være til nogen Skade for Herlufsholm, Magle Mølle og Husene i Lille Næstved.
3. Der er ikke fyldt op i Aaen uden for Pælene.
4. Vi kan ikke se, hvor de gamle Pæle har staaet, og vi kan derfor ikke vide, hvor meget de nuværende Pæle er sat nærmere Aaen end forhen, eller hvor meget Broen er kortere end forhen.
5. Selv om Broen var bygget længere ind paa Lille Næstveds Landgrund, end den nu er, kunde den ikke bedre modtage Vandet end nu, da Aaen Nord for Broen mellem Misleths

Grund i Næstved og Ole Madsens Grund i Lille Næstved er snævrere.

6. Store Bros Længde tværs over Aaen i Vandgangen under Broen er 21 Alen 2 Kvarter 4 Tommer.
7. Mellem Broens midterste Hamre er der et frit Vandløb paa 10 Al. 5 Tom. foruden Vandløbet ved begge Sider af Hamrene.
8. Aaens Bredde mellem Ole Madsens og Misleths Grunde er 19 Al. 21 Tom., altsaa er Vandløbet under Broen 1 Al. 3 Kv. 1 Tom. bredere end Aaen paa førnævnte Sted.

3. Decbr. mødte Knøtter, Klaumann og de 8 Synsmænd ved Gavnø Birketing, og de 8 Mænd bekræftede deres Synsforretning med Ed. Klaumann stillede dem forskellige Spørgsmaal i Tilslutning til deres Synsforretning; men de nægtede at svare paa dem. Klaumann forbeholdt sig sin lovlige Paaanke andet Sted; men det skete dog ikke. Fra Herlufsholms Side blev der ikke gjort mere i denne Sag. Den oplussende Strid var foreløbig standset.

Først i Februar 1741 indtraf der et stærkt Tøbrud, og Susaa svulmede op. Vældige Vandmasser med Drivis tørnede mod Store Bro, der ikke kunde modstaa Vandets og Isens Tryk. 4. Februar om Eftermiddagen knækkede Broen over ved Lille Næstved og drev over mod Næstved, og samtidig skete der stor Oversvømmelse baade i Næstved og Lille Næstved; thi Vandet stod 5 Alen (vel nok lidt overdrevet) over daglig Vandstand.

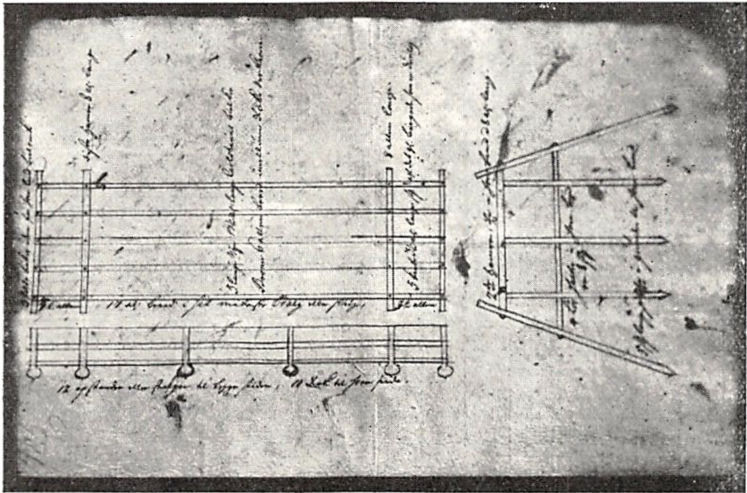
En ny Bro skulde snarest muligt opføres. Allerede 14. Februar lod Magistraten Arbejdet med Broens Opførelse udbyde. Tømmermand Ole Hansen her paatog sig Arbejdet for 68 Rdl., og desuden skulde han have Betaling for Materialerne, som han skulde købe. 16. Februar meddelte han Magistraten, at han ikke kunde staa ved sit Tilbud; men Magistraten erklærede, at den ikke vilde modtage hans Opsigelse.

Ole Hansen begyndte saa at bygge Broen, der skulde være færdig i Løbet af 14—16 Dage.

Der blev kun købt Fyrretømmer; en Del af Egeplan-kerne fra den gamle Bro blev brugt.

Der er bevaret en Tegning af denne Bro.

Den hvilede ligesom de tidligere Broer paa 4 Pæle-
rækker langs i Aaen. I hver Række var 3 Pæle med ca.
2½ Alens Mellemrum. De to Pælerækker stod ved hver
Aabred; 3½ Alen fra dem stod de to andre Pælerækker,
hvis Afstand fra hinanden var 17 Alen. Pælene i de mid-
terste Rækker var 9 Al. lange, mens de ved Aabredderne

Store Bro 1741.

var 7 Al. lange. Til hver Pælerække blev der oven fastgjort en Bjælke (Hammeren) paa 8 Alen. Ved hver Ende af de to midterste Bjælker blev der slaet en Pæl paa skraa ned i Aabunden og fastgjort foroven til Bjælken. Disse Pæle (4 ialt) kaldtes Ispæle og skulde skærme Bropælene mod Drivis. Oven paa disse Bjælker blev der lagt 5 Bjælker tværs over Aaen. Oven paa dem blev der saa slaet Planker.

Broen var lidt højere mellem de midterste Pælerækker end ved hver Ende. Der blev derfor slaet tynde Lægter paa

(tværs over), for at Hestene kunde staa fast. Den havde Rækværk ved hver Side, og den var 6 Alen bred og 23^{1/2} Alen lang. Ved hver Ende af den blev der lagt Stenbro.

I Juli 1741 blev der udmeldt 4 Mænd ved Næstved Byting, som skulde syne Broen, og det skete 27. Juli. Synsmændene erklærede, at der var visse Mangler ved Broen, som burde rettes. Magistraten indstævnedes saa i August Ole Hansen for Raadstueretten; men han mødte ikke. Magistraten vedtog, at enten skulde Ole Hansen selv gøre Broen færdig, eller ogsaa blev der lejet en anden Mester dertil paa hans Regning. Denne Sag omtales ikke mere. Ole Hansen har derfor sikkert selv rettet det, der skulde rettes ved Broen.

Denne Bro var bygget som en midlertidig Bro, og den holdt ikke ret mange Aar.

16. Septbr. 1757 begærede Købmændene Claus Brysting og Michel Schoeler af Magistraten, at Store Bro maatte blive synet af en Tømmermand og gjort i Stand, saa Byens Næring ikke skulde tage Skade deraf.

I Sommeren 1766 var Broen saa brøstfældig, at den næppe kunde bære en Vogn med Læs. Niels Holm, en af de eligerede Borgere, skulde sørge for, at den blev repareret*).

I September 1768 besluttede Borgmesteren og de eligerede Borgere, at Store Bro, der atter var meget brøstfældig, skulde afstives, saa den kunde staa Vinteren over, indtil den til Foraaret kunde blive ombygget.

24. Januar 1769 mødte Borgerskabet efter Tilsigelse paa Raadstuen. Magistraten og de eligerede Borgere forhandlede med det om Store Bro, og Magistraten spurgte Borgerne, om de vilde være med til, at der blev opført to Bropiller (en ved hver Aabred) af hugne Kampesten, selv om det vilde blive dyrere end at bruge Pæle. Det samtlige Borgerskab, som var til Stede, svarede ja dertil.

Den 13. April blev der holdt Licitation over Broens Opførelse.

*) Næstved havde eligerede (valgte) Borgere fra 1751—1838. De svarede til nuværende Byraad.

I Sommeren 1769 byggedes den ny Store Bro af københavnske Stenhuggere og Tømmermænd. Der blev opført to Bropiller af hugne Kampesten, 4 Alen lange og 6 Alen brede. Da man skulde opføre Bropillen ved Lille Næstveds Side, kom Godsforvalteren fra Herlufsholm og nedlagde Forbud mod, at man gravede længere ind i Lille Næstved, end den gamle Bro havde naaet. Følgen heraf blev, at Afstanden mellem Bropillerne kun blev 15 Alen. Vandsluget under den blev altsaa nu noget mindre end under den gamle Bro.

I Oktbr. 1769 gjorde de eligerede Borgere Afregning med Haandværkerne. Udgifterne ved Broens Opførelse blev 1468 Rdl., et meget stort Beløb i Forhold til Byens ordinære aarlige Budget, der var godt 1000 Rdl.

Magistraten og de eligerede Borgere havde derfor sendt en Ansøgning til Kancelliet om, at Antvorskov og Korsør Amter (nuvær. Sorø Amt) burde tage Del i Udgifterne ved Broens Opførelse, da den var en Skelbro. 2. Sept. 1769 meddelte Kancelliet, at Næstved fik ingen Hjælp fra disse Amter.

Magistraten og de eligerede Borgere sendte saa en Ansøgning til Kongen om at faa Lov til at opkræve Bropenge til Dækning af Udgifterne. 12. Jan. 1770 svarede Kongen, at Byen for et Tidsrum af 10 Aar maatte opkræve følgende Bropenge: 4 Sk. for en Karet, 2 Sk. for en almindelig Vogn og 1 Sk. for en Hest, en Ko eller en Stud.

29. Januar 1770 mødte Magistraten og de eligerede Borgere paa Raadstuen for at raadslaa om, hvorledes Bropengene skulde opkræves, og de vedtog: 1) At der i Broport skulde opsættes to Stakitporte med Laas og i Mølleport to Halvporte af samme Slags som i Broport. Desuden ophængtes ved de to Porte en Tavle, hvorpaa Taksterne for Færdselen over Broen var malet. 2) Konsumtionsbetjentene, som sad ved Portene for at kræve Told af en Del Varer, der førtes ind i Byen, skulde modtage Bropengene, indføre dem samt Navnet paa den, der betalte dem, i en af Magistraten autoriseret Bog og hver Aften levere dem til Købmand H. C. Misleth. Betjenten ved Broport fik 2 Mk. ugentlig i Løn derfor, „hvorimod han tilforbindes, naar forlanges, at aflægge

sin Ed paa Raadstuen, at han vil omgaas tro og redelig med Pengenes Oppebørsel og Indførsel i Bogen samt ikke at lade nogen passere uden Betaling.“ 3) Da Mølleporten kun var indrettet for Kørsel til og fra Magle Mølle, blev Stakitporten der alene indrettet for at hindre rejsendes, Kreaturers og Vognes Færdsel over Aaen derigennem, hvad der ikke for Eftertiden var tilladt. De Vogne, som kørte over Store Bro og skulde gennem Mølleporten til Magle Mølle, skulde gives et Tegn ved Broporten, som afleveredes til Betjenten ved Mølleport som Bevis for Bropengenes Betaling ved Broport. 4) Betjenten ved Mølleport fik 1 Mk. 8 Sk. dels for at holde Øje med, at ingen utilladelig Passage skete, og dels for altid at holde Stakitporten lukket, saa ingen Svin eller andre Kreaturer passerede derigennem, hvad der hidtil var sket. 5) Søndag den 4. Februar skulde Optræningen af Bropengene begynde.

I 1770 indkom 205 Rdl. 3 Mk. 10 Sk. i Bropenge, i 1771: 188 Rdl. 1 Mk. 11 Sk., 1772: 182 Rdl. 2 Mk. 5 Sk., 1773: 179 Rdl. 1 Mk., 1774: 170 Rdl. 1 Mk. 1 Sk., 1775: 158 Rdl. 5 Mk. 11 Sk., 1776: 193 Rdl. 2 Mk. 8 Sk., 1777: 216 Rdl. 5 Mk. 12 Sk., 1778: 194 Rdl. 5 Mk. og 1779: 173 Rdl. 1 Sk. I Begyndelsen af 1780 var Bevillingen udløbet, og Magistraten og de eligerede Borgere søgte saa Kongen om, at de yderligere i 5 Aar maatte faa Lov til at opkræve Bropenge, da de endnu ikke havde faaet Udgifterne dækket. Stiftamtmanden anbefalede Andragendet, og Kongen bevilgede det.

I 1780 indkom 195 Rdl. 5 Mk. 6 Sk. i Bropenge, i 1781: 150 Rdl. 3 Mk. 1 Sk., 1782: 185 Rdl. 1 Mk. 2 Sk., 1783: 187 Rdl. 4 Mk. 10 Sk., 1784: 191 Rdl. 6 Sk. og 1785 (til 27. Januar) 12 Rdl. 5 Sk. Ialt indkom der 2785 Rdl. 1 Mk. 9 Sk.

I Begyndelsen af 1785 var Bevillingen atter udløbet, og en ny Ansøgning om 5 Aars Bropenge blev atter sendt til Kongen fra Næstved, og Stiftamtmanden anbefalede den; men Næstved opnaaede ingen Bevilling denne Gang, fordi Herlufsholm, hvis Bønder særlig bebyrdedes med Bropengene,

og en Del af Korsør Amts Godsejere sendte et Andragende til Kongen om at nægte Andragendet fra Næstved, hvad Kongen saa gjorde. Hermed var Passagen over Store Bro atter frigivet.

Da Store Bro i 1769 blev bygget, var der ingen, der anede, at den skulde blive Aarsag til de største og voldsomste Stridigheder, Næstved nogen Sinde har haft.

I Marts 1772 indtraf der et stærkt Tøvejr, hvorved Vandrender og Aær hurtigt blev fyldt og gik over deres sædvanlige Grænser, og flere Steder blev Broer væltet og bortført. Susaa svulmede ogsaa op og bortrev Holløse og Veterslev Broer.

Om Morgenen 31. Marts 1772 gik Susaa over sine Bredder mellem Store Bro og Magle Mølle og oversvømmede de lavt liggende Grunde i Næstved og Lille Næstved.

Provst Hammer i Lille Næstved Præstegaard, hvis Have grænser til Aæn lige Syd for Store Bro, sendte om Morgenen Bud over til Borgmester *Niels Thorup* om, at han var villig til mod Erstatning at ofre en Del af sin Have og Gaard til Gennemløb for Vandet, hvis der blev gravet en Grøft tværs over Lille Næstved Gade. Borgmesteren afviste hans Tilbud.

Imidlertid samledes en Del Næstvedere og Lille Næstvedere ved Broen for at se paa den svulmende Susaa.

Det blev nu meddelt Borgmester Thorup, der selv var for svag til at gaa ud, at Forvalter *Jens Carlsen* paa Herlufsholm havde i Sinde at grave en Grøft over Lille Næstved Gade langs med Bropillen for at aflede Vandet, da det ikke hurtigt nok kunde komme under Broen. Da Borgmesteren nu frygtede for, at Bropillen skulde blive ødelagt af Vandstrømmen, og at Broen derved vilde blive ødelagt, hvis denne Grøft blev gravet, tilkaldte han den gamle Prokurator *Niels Winding Dorph* og bad ham sammen med to Mænd om at gaa til Lille Næstved og nedlægge Forbud mod, at en Grøft blev gravet ved Broen. Han gik straks til Broen ved Lille Næstved, hvor han traf Carlsen og nogle af Lille Næstveds Beboere forsamlet, og da han hørte, at Carlsen vilde lade grave en

Grøft over Gaden fra Køsterbergs Port ved Broens Nordside til Birkeskriverens Hus ved Broens Sydside, tog han to Mand med sig, gik hen til Carlsen og sagde i mange Folks Paahør: „Med disse to Mænd forbyder jeg paa Magistratens og Næstved Indbygges Vegne, at ingen Grøftning maa ske eller foretages, hvorved (som det synes) Broens Fundament kan skades, Indkørselen til Byen samt Byens Næring fra fra denne Side spildes, med mindre De straks, eller inden det sker, kan paa Herlufsholms Vegne give en saadan Forsikring, som man kan være tjent med, om Erstatning for al den Skade, der af saadan Gravning maatte flyde, og skulde De mod dette Forbud og uden saadan Forsikring tillade eller befale Bønderne at grave, skal De vide, at Byen vil sætte Magt imod Magt, og Næstved vil med Magt drive Bønderne derfra.“

Saa turde Carlsen ikke begynde Gravningen, da han ikke vilde udsætte sig selv og Bønderne for „Overfald, ja, mulig Hug“. Han gik derimod til Borgmesteren for at tale med ham. Borgmesteren svarede ham, at han ikke tillod, der blev gravet en Grøft ved Broen tværs over Gaden.

Derefter gik Carlsen hjem til Herlufsholm og skrev følgende Brev til Borgmesteren:

Velædle og velviseste Højstærede Hr. Borgmester!

Siden det overordentlige høje Vande allerede har gjort Skade paa en Del af Herlufsholm Skoles Huse i Lille Næstved og efter al Anseende tager dem ganske bort, dersom der ikke aabnes en anden Vej for Vandet, hvorved betydelig Skade saavel for Skolen som Beboerne foraarsages, har Lille Næstved Bymænd begæret at maatte kaste en Grøft fra Køsterbergs Hus tværs over Gaden skraas hen til Aaen; men dette har Borgmesteren hos mig ladet forbyde, endogsaa ved Trusel om at ville med Byens Magt forhindre saadant, om derpaa lagdes Haand; derimod har nogle af Borgerskabet for at bevare Næstved Bys Ejendomme begæret, at der maatte kastes en Grøft mellem Smedens og Præstens Hus ud til Aaen; hvis det skete, vilde Vandet vist borttage nogle af Skolens Huse og Præstegaarden og formodentlig bortskylle en Del af Præstens Havegrund. Jeg har derfor villet udbede mig Deres skriftlige Svar paa Byens Vegne.

1. Af hvad Aarsag der er gjort og trues med Modstand

til at forhindre Lille Næstved i at bevare Skolens Huse og Beboernes Ejendomme ved at grave en Grøft fra Køsterbergs Hus tværs over Gaden til Aaen.

2. I det Fald at der efter Byens Forslag tillades dem at kaste en Grøft til Vejvisning for Vandet paa det andet for- bemeldte Sted, som saa øjensynlig vil foraarsage stor Skade for Skolen, om De da tillige med et Par af Byens vederhæftige Borgere vil give mig paa Skolens Vegne herpaa tegnet For- sikring for, at al deraf foraarsagende Skade skal blive erstattet saavel i Henseende til Bygninger som Jordsmon med Opfyld- ning, og videre tilbyder jeg mig endog paa Skolens Vegne at ville være behjælpelig i 2 Dage, daglig med 20 Vogne til at fylde igen det, Vandet maatte udskære, naar Byen dertil anviser Fyld paa dens egen Grund.

Og herom vil jeg da udbede Svar om muligt inden en Times Forløb til Efterretning, reserverende iøvrigt Skolens og vedkommendes Ret og Tiltale i alle Tilfælde for hvad Skade og Tab, der formedelst Byens Modstand og Vægning maatte være eller blive Skolens Grund og Beboere tilføjet, forbliver med største Højagtelse Deres Velædelheds ærbødige Tjener.

Herlufsholm, 31. Marts 1772.

J. Carlsen.

Paa denne mig ved Borger Johan Soltat her i Byen og Niels Knudsen af Vredsløse Kl. 2 Eftermiddag leverede Beskikkelse formeldes til tjenstlig Gensvar: Det samme som jeg i Morges, da jeg formedelst Upasselighed ikke kunde eller endnu tør gaa ud, ved mundtlig Samtale her i mit Hus svarede Rekvirenten Forvalter Carlsen, nemlig at jeg hverken vil eller kan tillade, at der fra Køsterbergs Hus i Lille Næstved tværs over Gaden for Enden af Næstveds Store Bro kastes nogen Vandløbs Grøft, som vil foraarsage, at Broens Fundament maatte falde ned, glide ud til den Side ind til Lille Næstved og derved gøre en ubodelig Skade, som dog ikke i nogen Maade vilde hjælpe Lille Næstved, og (som) desuden vilde være uforsvarlig i Henseende til den almindelige Landevej, som ingen maa fordriste sig at afgrave, og skulde nogen understaa sig derpaa at begynde, som man ikke formoder, siden ingen maa foretage noget paa sin egen Grund anden Mand til Skade paa hans Ejendoms Rettighed og Bygning, tilstaar jeg, at jeg anser det for en Nødvendighed saadant paa Næstved Bys Vegne og til Broens Bevaring at lade forhindre i Venskab og Høflig- hed uden Trusel eller saadanne Uomstændigheder, der ikke sømmer sig mellem gode og fornuftige Folk, der bør lade sig

styre af Lovene, som byder enhver sig at handle anderledes imod anden, end den selv vil medhandles. Floden er desværre beklagelig stor; men den har uden Tvivl saadanne Aarsager, baade ved Flod fra Havet, som hindrer Vandets Udløb, og ligeledes ved Dæmnings og Broers Udbrud oppe i Landet, som ingen menneskelig Magt kan hindre, og følgerlig maa Lille Næstved Beboere modtage og taale, hvad der af denne Tildragelse maaske som et Vanheld eller en Revselse dem forestaar og kan tilflyde.

Gives Vandet Luft og Udløb paa hinsides Smedens Hus i Lille Næstved ned bag omkring Husene eller ved Provst Hammers Have udi Aaen, vil Skaden ikke være af nogen Vigtighed, naar der dæmmes med nogle faa Pæle, Bræder og Hestegødning paa Siderne af Vandløbet til at bevare Husenes Fundament, om noget derved kan staa i Fare, og paa den Maade kan den frygtende Skade blive taalelig, ja, jeg tør forsikre, at en Del af Borgerne godvillig vil hjælpe Lille Næstved i, hvad gørligt og billigt kunde være, som Naboer med Understøttelse til Skaden igen at reparere, uagtet saadant i og for sig selv er Næstved Bys Indvaanere aldeles uvedkommende, og det ved Carlsen lige saavel som jeg.

Næstved Kl. 4 Efterm. 31. Marts 1772.

N. Thorup.

Borgmester Thorup traf 31. Marts 1772 Foranstaltning til at sikre Store Bro mod Undergang. Der blev lagt Fyld ved Enden af den ved Lille Næstved, slaet Brædder i $\frac{1}{2}$ Alens Højde paa Rækværkerne ved begge Sider af den og kørt Hestegødning ud paa den, da han frygtede for, at Vandet skulde stige saa meget, at det vilde løbe oven over den og ødelægge Stenbroen, som Byen havde kostet i 1770. Der blev stillet Vagt ved Broen Dag og Nat, for at ingen skulde fjerne Sikkerhedsforanstaltningerne.

Lille Næstvederne var ogsaa paa Færde. De tog Porten af Køsterbergs Hus og slog de nederste Tavler ud af Gavl-væggen, for at Vandet bedre kunde løbe over Gaden. Længere oppe i Byen dæmmede de for Vandet.

I Anledning af, at Lille Næstveds Beboere udførte disse Foranstaltninger, sendte Borgmester Thorup dem næste Dag (1. April) følgende Rundskrivelse:

(Han omtaler først sit Forbud mod, at der blev gravet en Grøft over Lille Næstved Gade, og fortsætter saa):

„Men da den høje og usædvanlige Vandflod endnu vedvarer, og jeg i Dag ved Eftersyn har erfaret, at Beboerne i Lille Næstved muligt efter Ordre og Anvisning har borttaget Porten paa Køsterbergs Hus og udslaget Gavlvægge i de nederste Tavler for derved at befordre Vandfloden ind over Gaden til Brofundamentets Beskadigelse, og at de oppe paa Gaden ved den anden Side ved Smeden har dæmmet for det Vand, som gaar op i Byen, for at forhindre Vandets Udløb bag om Krug Husene igennem Provst Hammers forreste Have ned til Aaen, hvor Grundens Beliggenhed viser, at Vandløbet er og kan være naturligt uden at kunne gøre nogen synderlig Skade, og derimod har de ved saadan Opdæmning faaet Vandet til at flyde ned paa Gaden mod Broen, hvor det allerede har opskaaren nogle Huller paa Sydsiden af Gaden og ligesaa begyndt at indflyde i Brodæmningens Hjørne, der dog er bleven hindret ved betimelig Fylding og Tilsyn. Den Skade, der ved saadan Opdæmning allerede er sket paa Lille Næstved Bys egne Huse, ved saadan utilbørlig Foretagende, er paa deres Regning og Ansvar, som har gjort, befalet, tilraadet eller foranstaltet dette. Men dersom nogen Skade enten paa Næstved Bys Bro og Fordæmning eller paa Lille Næstved Bys Gade til den almindelige Kørsels og Landevejs Fordærvelse desformedelst skulde paakomme, da forbeholder Næstved By sig Ret til derfor at søge Erstatning hos Forvalter Carlsen paa Herlufsholm Skoles Vegne og hos Beboerne i Lille Næstved en for alle og alle for en efter enhvers Adfærd, Behandling og Foretagendets Beskaffenhed og bevislige Omstændigheder, især da Vandfloden kan gives Udløb, uden at nogen betydelig Skade derved kan forvoldes og uden at beskadige Landevejen gennem Gaden og Broen.

Denne min Erindring og tjenstlig Advarsel anmeldes samtlige Beboere i Lille Næstved saavel som Carlsen som den, der muligt har anført Bønderne til, hvad der allerede er sket. Til Oplysning i sin Tid har mine udskikkede (Mænd) at tegne, hvad dem svares af enhver, og fornemmelig til at bevidne, at dette er dem forkyndt og bekendtgjort. Endelig anmeldes dette for Hr. Hammer, ifald ham noget i dette Tilfælde kunde anrøre, da man ellers tror, at han ikke kan tage Del i noget, der ved skønsomt Overvejende vil befindes at være aldeles stridende imod den kristelige Lærdom om Retsindighed og sagtmodig Billighed, som er Forligelses Embedets største Prydelse.“

Næstved, 1. April 1772.

N. Thorup.

Thorup vilde ved sin Rundskrivelse forskrække Lille Næstvederne; om det skete, vides ikke. Provst Hammer svarede (1. April) paa Thorups Rundskrivelse: „Havde Borgmesteren antaget mit Tilbud, vilde der ingen videre Skade være sket . . . hvad det øvrige om at dæmme for Vandet for Huse og Haver, da forsvarer Guds, Naturens og alle Landets Love det.“

I 4—5 Dage varede Oversvømmelsen i Lille Næstved. Beboerne i Husene ved Aaen havde i al den Tid maattet bo andre Steder. Da Oversvømmelsen var forbi, kunde man se, at Husene havde lidt betydelig Skade, og Beboernes Bohave var beskadiget af Vandet eller ved Bortflytning.

Forvalter Carlsen hævdede nu, at Store Bro var Skyld i Oversvømmelsen, idet Vandsluget under den var for snævert.

Carlsen ansøgte saa 4. April Amtmand *Løvenørn* i Antvorskov Amt om, at der maatte blive beskikket en Sættedommer ved Herlufsholm Birk, og 5. April konstituerede Amtmanden *Christen Brasch*, Forvalter paa Rønnebæksholm, til Sættedommer.

Den 6. April skrev Carlsen til Thorup, om han uden videre Varsel vilde godkende Synsmænds Udmeldelse ved Herlufsholm Birk og overvære Synet næste Dag angaaende den Skade, som Lille Næstved Beboere og Magle Mølle havde lidt ved Vandfloden.

Thorup svarede 7. April: „Hverken Næstved By eller jeg har foraarsaget Vandfloden, og saa er det langt fra, at jeg paa Byens Vegne kan tage Del i en saadan Forretning. Carlsen og Bønderne er lige saa uberettigede som muligt ukyndige til at bedømme Store Bros Bygning og Fundament.“

Da Thorup nu intet Svar gav paa, om han vilde nøjes med den korte Frist, turde Sættedommer Brasch ikke nøjes med mindre end 14 Dages Varsel til Næstved Magistrat, hvorfor Magistraten stævnedes den 7. April til at møde 21. April ved Herlufsholm Birk.

Thorup og Farver *Frederik Smith*, en af de eligerede Borgere, mødte saa 21. April ved Herlufsholm Birk og ønskede at vide, i hvilken Anledning de var stævnet, siden

det var Byens Indvaanere uvedkommende, hvilken Skade Lille Næstved kunde have taget ved Vandfloden. Carlsen svarede, at de var stævnet for at høre 4 Mænd udmeldte, som skulde syne Skaden i Lille Næstved. Thorup gjorde Sættedommeren opmærksom paa, at der efter Loven kun maatte udmeldes Mænd til at syne Herlufsholms Ejendomme (Lille Næstved og Magle Mølle) men ikke Næstveds Grunde eller Store Bro, da der saa ogsaa skulde udnævnes Synsmænd ved Næstved Byting, og han haabede ogsaa, at Carlsen ikke tænkte paa at sagsøge Næstved for den skete Skade. Carlsen svarede, at han meget godt vidste, at Næstved ikke havde foraarsaget Vandfloden; men om nuværende Store Bro kunde være Skyld deri, da den var snævrere end den gamle, var noget, han ikke nu kunde sige; men det vilde komme an paa Bevisligheder til sin Tid.

Der blev saa udmeldt 4 Synsmænd fra Tyvelse, og de vurderede den 27. April i Carlsens Overværelse den Skade, Oversvømmelsen havde anrettet i Magle Mølle og Lille Næstved, til 127 Rdl. 3 Mk. 1 Sk. 12 Huse i Lille Næstved havde taget Skade.

Denne Synsforretning blev i høj Grad kritiseret fra Næstveds Side, idet man hævdede, at de synede Huse i Forvejen var i en meget daarlig Tilstand, og at Vurderingen derfor var meget for høj.

Det var nu Carlsens Mening, at Næstved skulde betale førnævnte Beløb, da Byen indirekte var Skyld i Oversvømmelsen, men han var klar over, at det ikke skete godvilligt, og derfor udsatte han indtil videre at kræve Byen derfor.

I den følgende Tid udpønsede Carlsen ny Planer. I Sommeren 1772 fik han Beboerne i Lille Næstved og Magle Mølle til at sende en Klage til Gehejmerraad *Thott* til Gavnø, der var Skoleherre til Herlufholm, over den store Skade, deres Huse og Bohave havde lidt under Oversvømmelsen i Foraaret 1772, og en Afskrift af Synsforretningen medfulgte, De meddelte ham endvidere, at de mente, at Store Bro ikke var bygget saa forsvarligt, at den kunde modtage Susaas Vand ved Vintertid.

Grev Thott begærede saa af Kancelliet, at det skulde befale Næstved at lade Store Bro indrette saaledes, at Lille Næstved ikke oftere skulde udsættes for Oversvømmelse. Kancelliet befalede saa 28. Oktober 1772 Stiftamtmanden, Grev *Eggert Kristoffer Knuth*, og Amtmand Frederik Løvenørn i Antvorskov Amt at udnævne nogle kyndige og uvillige Mænd, som i begge Parters Overværelse skulde syne og efterse, om Store Bro var indrettet forsvarligt, og om den var saa høj og vid i Vandsluget, at den kunde modtage Vandet i stærkt Vandløb. Denne Synsforretning skulde indsendes til Kancelliet.

Knuth og Løvenørn blev saa enige om, at enhver af dem skulde vælge 2 Synsmænd (2 for Næstved og 2 for Herlufsholm), og at de ikke maatte udnævnes ved Næstved Byting, da Byen havde bygget Broen, og da de, som blev udmeldt der, næppe vilde faa noget at udsætte paa den.

Der blev saa udmeldt en Tømmerpolerer og tre Møllere, som ogsaa alle var Tømmermænd, hvoraf de to boede i Vejrmøller, nemlig i Faringløse, hvor der intet Vandløb var, og i Holmegaard, og den tredie havde en lille Mølle, hvortil der var et ubetydeligt Vandløb fra nogle Moser. Disse Mænd synede Store Bro 29. Jan. 1773 og erklærede, at de ikke kunde skønne rettere end, at Vandsluget, naar det skulde være forsvarligt til at kunne modtage den ovenfra kommende Flod i Isbrud og højt Vande, burde være 6 Alen videre, end det nu var, og i Henseende til Drivis kunde det være gavnligt, om Broen havde været $\frac{1}{2}$ Alen højere. De erklærede ogsaa, at den kun kunde udvides ved Lille Næstved, da Broporten og Bygninger forhindrede Udvidelse ved Næstved.

Fra Næstveds Side kritiseredes denne Synsforretning meget, idet man paastod, at hvis Broen skulde udvides med 6 Alen, blev Vandsluget bredere end Aaens Brede Nord for Broen, og det vilde vel være urimeligt. Endvidere indvendte man, at da Broen blev bygget, forbød Carlsen som førnævnt at grave ind paa Lille Næstveds Grund, og Broen kunde alfsaa ikke blive bredere.

I Anledning af denne Synsforretning holdt Thorup og

de eligerede Borgere et Møde 6. Febr. 1773, hvor Synforretningen nærmere blev drøftet. De var misfornøjede med, at Synsmændene ikke havde maalt Aaens Dybde under og oven for Broen indtil Magle Mølles Dæmning samt neden for den indtil Skibsbroen. De besluttede derfor at vælge to Mænd, der skulde udføre disse Maalinger.

Trods Synet af 29. Jan. 1773 foretog Borgmesteren og de eligerede Borgere sig intet for at gøre Vandsluget under Broen større. De haabede vel paa, at Herlufsholm skulde blive tilfreds med den, som den var. Forvalter Carlsen var imidlertid langt fra tilfreds.

Han fandt snart en ny Lejlighed til at angribe Næstved. Herlufsholms egen Bro over Susaa havde i flere Aar taget nogen Skade ved Isbrud og højt Vande, og i Foraaret 1774 blev 2 Piller beskadiget, og 12 Kampesten faldt ned. Carlsen siger om denne Bro, at den dog ellers var af en saa stærk Bygning, nemlig af hugne Kampesten i 5 Buer, at den i Landet vel næppe havde sin Lige, og at den heller aldrig kunde have taget Skade, hvis Is og Vand ikke var stoppet op ved Store Bro paa Grund af dens Snæverhed. Før Herlufsholms Bro blev repareret, vilde Carlsen tage et lovligt Syn over den ved 4 uvillige og kyndige Mænd. Han stævnedes derfor 9. Aug. 1774 Thorup til at møde 25. Aug. ved Herlufsholm Birketing for at høre 4 Synsmænd udmeldt. Disse Synsmænd vurderede Skaden paa Broen til mindst 200 Rdl.

Carlsen indberettede denne Synsforretning til Skoleherren Grev Thott, der saa besluttede at anlægge Sag mod Næstved for ved Dom at tvinge Byen til at ombygge Store Bro, for at Herlufsholms Ejendomme ikke skulde lide yderligere Skade. Han ansøgte saa Kong Kristian VII om, at der maatte ned sættes en Kommission til at dømme angaaende Store Bro. Kongen udnævnte da 9. Sept. 1774 en Kommission paa 2 Medlemmer, nemlig *Frederik Braband* til Sonnerupgaard, Landsdommer i Sjælland og Møen, og *Jochum Nikolay Prehn*, Birkeskriver ved det vordingborgske Distrikt. Denne Kommission havde kgl. Ordre til at undersøge og paakende:

1. Om Store Bro, saaledes som den nu befindes, ikke er baade for snæver og for lav, og om Næstved ikke bør forandre den og bygge den saa bred og saa høj, at den efter kyndige Mænds Skøn kan modtage Vandet, uden at der sker Oversvømmelse.
2. Om Opfyldningen i Susaa ikke kan foraarsage, at Vandet ved stærkt Vandløb drives over paa Lille Næstved, og om Opfyldningen ikke bør oprenses af Næstved.
3. Om Næstved ikke bør erstatte Lille Næstved Beboere al den Skade, som de har lidt ved Oversvømmelsen, og Herlufsholm Skaden paa dens Bro, siden Store Bro er blevet ombygget i 1769.
4. Om Næstved ikke bør erstatte Herlufsholm Skole eller Grev Thott paa dens Vegne denne Sags Omkostninger skadesløs.

Endvidere fik Herlufsholm Lov til at føre Vidner til Sagens Oplysning og til at fremlægge Dokumenter paa ustemplet Papir.

Imidlertid havde Thorup og de eligerede Borgere faaet Underretning om det truende Uvejr, der nærmede sig over Byen fra Herlufsholms Side. 29. Aug 1774 holdt Thorup og de eligerede Borgere Møde og besluttede at erhverve et lovligt Syn og Tingsvidne over Vandløbet under Store Bro samt over Magle Møllens Dæmning for Møllensøen, da de maaske derved kunde faa Oplysning om Grunden til, at Aaen Tid efter anden opfyldtes.

Det gjaldt nu for Thorup og de eligerede Borgere om at finde andre Aarsager til Oversvømmelsen i 1772 end Store Bro. De kom da i Tanker om, at Magle Møllens Dæmning kunde være Skyld i Oversvømmelsen, idet en Del Fyld hvert Aar blev skyllet af den ud i Aaen. Endvidere satte Havet i 1772 en Del Vand op i Susaa (den saakaldte Bagflod), og dette hindrede Vandet i Aaen i at løbe ud i Fjorden.

9. Sept. sammenkaldte Thorup atter de eligerede Borgere og meddelte dem, at der var udstedt Stævning til Synsmænd. De besluttede at lade Kaptajn Nøcherkrone tegne et Kort over Aaen fra Magle Møllens Sø til Skibsbroen med Angivelse af Aaens Bredde og Dybde m. m. De eligerede Borgere overlod til Thorup at lede Byens Forsvar mod Herlufsholm.

Da Susaa var (og er) Skel mellem Næstved og Herlufsholm, skulde der udmeldes Synsmænd til at syne Aaen m. m. baade

ved Næstved Byting og Herlufsholm Birketing, hvis denne Synsforretning skulde være fuldt ud lovlig. Derfor lod Thorup udnævne to Mænd: Tømmermand *Niels Hansen Kronberg* og Snedker *Niels Jensen* ved Næstved Byting 19. Sept. og to Mænd: Gmd. *Christen Hansen* af Holsted og Gmd. *Peder Andersen* af Vredsløse ved Herlufsholm Birketing 20. Sept. Carlsen var naturligvis stævnet til at møde ved begge Retter.

23. Sept. 1774 forsamledes i Magle Mølle de 4 Synsmænd, Thorup, Byskriver Villads Lyngge, der skulde nedskrive Synsforretningen, og Carlsen. Thorup begærede saa, at Synsmændene vilde maale Mølledæmningen (Broen, Vandsluserne og Styrtdæmningen), Aaens Dybde mellem Mølledæmningen og Store Bro, dennes Vidde og Højde samt Aaens Dybde mellem Store Bro og Skibsbroen m. m. Dernæst fremlagde han et Kort over Aaen, der skulde være til Oplysning for Synsmændene; men da der ikke var stævnet for dette Kort, protesterede Carlsen derimod med den Begrundelse, at Synsmændene var aldeles ukyndige i Brugen af et Kort, og at det derfor var unyttigt for dem. Thorup maatte saa tage det bort.

Synsmændene udførte saa deres Synsforretning. De begyndte med at maale Magle Møllens Dæmning fra Næstved-Siden. Der var $60\frac{1}{2}$ Alen fra Stampehuset til en Bro, hvorpaa der var 5 Stigborde, Broen var 9 Alen lang, fra den til Styrtdæmningen $155\frac{1}{2}$ Al., Styrtdæmningen 23 Al. og fra den til Gærdet ved en gammel Pil $119\frac{1}{2}$ Al. Hele Dæmningen var ialt $367\frac{1}{2}$ Al.

I Møllesøen tæt op til Dæmningen var der en Holm som bestod af Dynd, Mudder og Rør.

Mellem Mølledæmningen og Store Bro var Dybden i Aaen meget ringe, fra $2\frac{1}{4}$ Kvarter til 2 Al. $3\frac{1}{2}$ Kv., lige neden for Styrtdæmningen var Dybden 3 Al. $3\frac{1}{2}$ Kv. Desuden fandtes der flere smaa Holme af Grus, Sand og Smaasten; under Store Bro var Dybden 3 Al. 3 Kv., lige Syd for den 4 Al. 2 Tommer, ud for Bredstræde 3 Kv. og ud for Kompagnistræde 2 Kv. 2 Tom. Mellem Store Bro og Skibsbroen laa 3 Holme: *Spansholmen* ud for Lille Næstved

Præstegaards Have, og den tilhørte St. Mortens Kirke, *Aborreholmen* ud for Bredstræde, og den tilhørte St. Peders Kirke, og *Fiskerholmen* Syd for Kompagnistræde, og den tilhørte Herlufsholm. Vandet løb paa begge Sider af dem.

Dybden fra Store Bros Bjælker til Aabunden var midtstrøms 6 Al. 1½ Kv. Broens Længde i Vandsluget var 14½ Al. ved Nordsiden og 15 Al. ved Sydsiden. Pillerne var 4 Al. lange, og Broens Bredde var 8 Al.

Desuden fandt de gamle Pælestumper i Vandløbet under Broen.

De mente, at Aaen opfyldtes med Sand og Grus ved Mølledæmnings Oversvømmelse og ved Vandløbene, der udmundede i Aaen.

Da denne Synsforretning var til Næstveds Fordel, var Carlsen naturligvis ikke tilfreds med den. Han stævnedes derfor 1. November 1774 Thorup til at møde 15. November ved Herlufsholm Birketing for at høre 4 Mænd udmeldt til at syne, 1. hvoraf Aabunden fra Herlufsholms Bro til Skibsbroen bestod, 2. om Magle Møllens Dæmning bestod af Jord og Sand eller af store og smaa Kampesten, og til at give deres upartiske Betænkning over Dæmningen, om den ved indfaldende Tølb befordrede Vandets Stigen i Lille Næstved og ved Store Bro eller hindrede Vandets frie Løb.

Carlsen fik saa udmeldt 4 Synsmænd, der alle var fra Lille Næstved, ved Herlufsholm Birketing 15. Novbr., og de foretog deres Syn 17. Novbr. og erklærede, at Mølledæmningen hindrede Vandets Stigen i Lille Næstved og ved Store Bro, at Aabunden fra Dæmningen til Store Bro bestod især af Grus, at Holmen ud for Bredstræde bestod i Midten af Jord og paa Sydsiden af Murbrokker og Kalkfyld, at Næstved Borgere havde kørt Fyld ud i Aaen ved Meylands Vænge, og at nuværende Store Bro var 3—4 Alen smallere i Vandsluget end den gamle.

I Anledning af dette Synstingsvidne stævnedes Thorup Carlsen 14. Novbr. til at møde ved Næstved Byting 28. Novbr. for at høre stævnte og ustævnte Vidner om Aaløbet, Mølledæmningen m. m. og se det førnævnte Kort over Susaa

og Store Bro fremlagt. Disse Vidners Forklaring var i Modstrid med de forrige.

Omsider var Brokommissionen rede til at udtage Stævning. Den 19. Juli 1775 stævnede den Thorup paa Næstveds Vegne til at møde i Magle Mølle, hvor Kommissionen holdt alle sine Møder, 4. Aug. Kl. 10 Fm. for at høre Vidner og se fremlagt i Retten Tingsvidner, Synsforretninger og andre Dokumenter til Oplysning om Store Bros nuværende og tidligere Bygning, om Skaden paa Husene i Lille Næstved samt paa Magle Mølle og at lide Dom.

4. Aug. holdt saa Kommissærerne Fr. Brabrand og J. Prehn Møde i Magle Mølle. Carlsen mødte og fremstillede fire ustævnte Vidner, der alle var Gaardmænd i Lille Næstved. De vidnede, at Store Bros Bjælker før 1769 strakte sig fra Næstved Broport til Lille Næstved uden murede Piller, at Store Bro før 1769 var større i Vandsluget og højere paa Midten end nuværende, at der var fyldt op i Aaen ud for Thorups Have og Meylands Vænge, at der ingen Isstykker var i Aaen under Oversvømmelsen 1772, og at Næstved Borgere dæmmede for Vandet med Brædder og Hestegødning paa Store Bro og lod sætte Vagt ved den.

Paa Næstveds Vegne mødte Byskriver Lyngge i Thorups Fraværelse og begærede, at Vidnerne maatte møde i næste Kommissionsmøde for at svare paa Thorups Kontraspørgsmaal. Carlsen lovede det.

14. Septbr. holdt Kommissionen atter Møde. Carlsen meddelte, at Vidnerne var forhindret i at møde, men lovede, at de skulde møde senere.

Thorup udtalte, at hverken han eller nogen af Næstved Indvaanere troede eller vidste i nogen Maade at have fornærmet Herlufsholm Skole eller Skolens Bønder i Lille Næstved, og at det paaklagede Vandløb heller ikke kunde tilregnes Næstved, da Broen var bygget for almindeligt og ikke for ekstraordinært Vandløb. Han haabede, at Byen maatte blive befriet for Proces og Ulejlighed.

Han tilbød derfor en mindelig Forhandling om følgende Punkter: 1) Da Vandets Stigen ved Store Bro skyldes det,

at Aaen er opfyldt af Mudder og Grus, der er udflydt fra begge Sider af den (og det kan ikke forhindres), bør den oprensnes, og hvis Herlufsholm vil rense den til Midtstrøms ud for sine Grunde, vil Næstved gøre det samme. 2) Da Aaen ogsaa opfyldes af det, som Vandet aarligt skyller af Magle Møllens Dæmning (Skolens Bønder maa derfor hvert Foraar køre ny Fyld paa Dæmningen), bør Styrte-dæmningen forandres til en Goldsluse med Stigbord til at trække op, naar Vandet om Foraaret stiger, og Møllensøen bør oprensnes. 3) Hvis Herlufsholm mener, at disse to Punkter ikke er tilstrækkelige, vil Næstved bygge en Goldsluse paa 4 Alens Bredde ved Enden af Store Bro i Lille Næstved, naar Herlufsholm vilde give Plads dertil og hjælpe Byen med at faa en ny tiaarig Bevilling paa Broenge, naar den nuværende er udløben, eller at faa Amtet til at betale Udgifterne ved Goldslusens Opførelse.

Thorup formodede, at Skoleherren vilde bifalde disse Punkter, naar Carlsen meddelte ham dem, saa man kunde undgaa Proces, hvortil Næstved hverken havde Evne eller Lyst.

Thorup erklærede, at han ikke vilde søge om Kontrakkommisærer, „men havde den Tillid til de to Kommissærers Retsindighed, at intet af Byens Ret ved deres Behandling vorder fornærmet.“

Carlsen svarede, at han vel nu for Tiden ikke kunde klage over anden Fornærmelse fra Næstved mod Herlufsholm Skole og dens Beboere i Lille Næstved end den, at Købstadens Store Bro ved dens Ombygning i 1769 var bygget alt for lav og snæver i Vandsluget, hvorved Lille Næstveds Beboere var udsat for Fare ved Aaens Oversvømmelse, naar Tølbø indtraf, saaledes som det skete i 1772. Han sagde endvidere, at det skulde blive bevist, at Store Bro alene og ikke Mølledæmningen var Skyld i Oversvømmelsen, og at man ikke kunde mindes, at der havde været saadan en Vandflod i Lille Næstved, før Store Bro blev ombygget, skønt Mølledæmningen i over 40 Aar havde været i samme Tilstand som nu.

Skønt Carlsen ikke syntes om Thorups Forligsfor-slag, lovede han dog at meddele Skoleherren det.

Thorup svarede Carlsen, at det aldrig er eller kan blive bevist, at Store Bro er Skyld i den skete og paaklagede Oversvømmelse; thi om der og ingen Bro havde været, var Oversvømmelsen lige fuldt sket.

7. Decbr. 1775 holdt Kommissionen Møde. Carlsen meddelte ligesom i Mødet 12. Oktbr., at Skoleherren endnu ikke havde svaret paa Thorups Forligstilbud. De 4 førnævnte Vidner var ogsaa mødt. Thorup stillede dem 12 Spørgsmaal, hvorpaa de svarede, at de hverken havde maalt den gamle eller ny Bro, men havde vidnet efter Skøn, at Vandet i 1772 slog mod Brobjælkerne, saa det skyllede op paa den, at der løber Vand fra Næstved og Lille Næstved ud i Aaen, da den ligger lavere end Byerne, at de har været med at fylde Sten og Grus, men ikke Sand paa Mølle-dæmningen, og at Holmen ud for Bredstræde har holdt sig uforandret gennem Tiderne.

Carlsen stillede dem yderligere 7 Spørgsmaal, hvorpaa de bl. a. svarede, at Mølle-dæmningen havde været i 36 Aar, som den nu var, men at der tidligere havde været en Goldsluse, hvor Styrte-dæmningen nu var, at der aarligt blev fyldt Sten og Grus paa Dæmningen, og at der ikke tidligere var sket saa stor en Skade som i 1772.

Imidlertid udsattes Kommissionens Møder, da Skoleherren Grev Thott og Stiftamtmand *Brochenhuus* paa Næstveds Vegne forhandlede om Thorups Forligstilbud, som Thott dog ikke kunde tiltræde. Han stillede derimod følgende Forligstilbud, som i Forsommeren 1776 blev tilsendt Thorup og de eligerede Borgere til Erklæring:

1. For at Næstved kan skaanes for Store Bros Nedbrydelse og Ombygning, er Herlufsholm Skole villig til at overlade Købstaden saa megen Plads i Lille Næstved, som behøves til Indretning af en Goldsluse, der saa skulde aabnes, naar højt Vand indtraf, imod at Købstaden erlægger 10 a. 12 Mk. i aarlig Grundskat og derfor giver et Dokument, underskrevet af Borgmesteren og de eligerede Borgere og ratificeret af Stiftamtmanden til Sikkerhed for Skolen.
2. Den Holm, som nu findes i Aaen ud for Meylands Vænge ved Næstved-Siden, maa opryddes og bortføres af Købstaden, saa Vandet, der kommer fra Magle Mølle, kan faa fri Fart der.

3. Den Holm, der findes ud for Bredstræde, maa ogsaa bortskaffes af Købstaden; thi paa den sætter der sig Is, som hindrer Vandets videre Fart og Afløb fra Broen.
4. Næstved maa ogsaa forpligte sig til for Fremtiden ikke at henkaste noget i Aaen, hvorved den opfyldes, gøres snævrere og hindres i sit sædvanlige Løb.
5. Til nogen Erstatning for den Skade, Lille Næstved Beboere har lidt ved Oversvømmelsen i 1772, maa Næstved betale 100 Rdl. til Herlufsholm.
6. Næstved skal betale Herlufsholm 100 Rdl. i Omkostninger for denne Proces.

Thorup og de eligerede Borgere svarede Grev Thott, at de ikke kunde tiltræde hans Forligstilbud. De gav Stiftamtmanden Meddelelse om deres Svar til Grev Thott.

I Kommissionsmødet 4. Juli 1776 fremlagde Carlsen Forligstilbudet fra Herlufsholms Side. Thorup svarede, at at han og de eligerede Borgere havde afgivet Erklæring derom til Thott; men han haabede endnu paa, at der ved Stiftamtmandens Mægling kunde tilvejebringes en Overenskomst mellem Næstved og Herlufsholm.

Stiftamtmand Brochenhuus besøgte saa Thott paa Gaunø 13. Juli 1776 for at forhandle om et Forlig mellem de stridende Parter. Thott erklærede sig villig til Forlig; men om Betingelserne herfor synes de to Herrer dog ikke at være blevet enige.

Brochenhuus meddelte dog Thorup, at han skulde stille et nyt Forligstilbud om Aaens Oprensning og Broens Forhøjelse og personlig aflægge Thott et Besøg.

Thorup sendte da 31. Juli Thott følgende Forslag:

1. Næstved er villig til at oprense Aaen og borttage Fyld til Midtstrøms, hvis Herlufsholm vil gøre det samme,
2. Skønt Vandsluget under Broen er saa stort, som det muligt behøver at være, er Næstved dog villig til at lade Broen forhøje 2 à 3 Kvarter, om det maatte formenes, at nogen Forbedring derved kunde udvirkes. Men derimod begærer Byen, at Styrtedæmningen paa Magle Møllens Dæmning maa blive erstattet af en Goldsluse med saa mange Stigborde, som der har været, før Styrtedæmningen blev indrettet, at

Herlufsholm vil oprense Møllesøen, og Herlufsholm søger for, at den Jord og det Grus, der aarligt fyldes paa Dæmningen, ikke glider ud i Aaen, hvilket hvert Aar er sket i Tøløb, saa Aaen mellem Mølledæmningen og Store Bro derved er blevet opfyldt. Denne Opfyldning og ikke Store Bro er Skyld i, at Aaen gaar over sine Bredder og oversvømmer Næstved og Lille Næstved. Hvis Thott vil bifalde dette Forslag, kan der oprettes et Dokument herom mellem Næstved og Herlufsholm med den Tilføjelse, at al Opfyldning i Aaen herefter er forbudt under Bødestraf.

I Kommissionsmødet 5. Septbr. 1776 fremlagde Carlsen et langt Indlæg, hvori han skildrede Broens Historie fra 31. Marts 1772 til Dato, omtrent saaledes som der er fortalt i det foregaaende.

Til Slutning paastod han, at Næstved ifølge Loven blev tildømt:

1. At ombygge og forandre Store Bro samt gøre den saa høj og bred, at den efter kyndige Mænds Skøn kan modtage Vandet uden oftere at foraarsage en saadan Skade ved Oversvømmelse, som i 1772 og 1774 er sket.

2. At oprense og borttage den Opfyldning, som er bevist at være sket af Næstved ude i Aaen ved Meylands Vænge, Borgmesterens Have og paa Holmen ved Bredstræde.

3. At erstatte Beboerne i Lille Næstved og Magle Mølle den Skade, som de ved Vandfloden i 1772 har taget, med 127 Rdl. 3 Mk. 1 Sk., samt Herlufsholm den Skade, som er sket paa Herlufsholms Bro i 1774, med 187 Rd. 3 Mk.

4. Og at betale Herlufsholm denne forvoldte Processes Omkostninger saavel her ved Kommissionen som ved de førte Tingsvidner.

Derefter indlod Carlsen Sagen til Doms.

Thorup meddelte, at han ventede Svar paa sit sidste Forligstilbud fra Grev Thott, og bad om, at Kommissionens Møder maatte udsættes i to Maaneder, hvilket ogsaa skete.

I Mødet 7. Novbr. 1776 meddelte Thorup, at han endnu intet Svar havde modtaget fra Thott, og begærede Udsættelse til 20. Febr. 1777, hvilket blev bevilget.

Imidlertid svarede Grev Thott Thorup, at han ikke kunde antage hans sidste Forligstilbud. Hermed var Thorups Haab om at faa Processen endt ved et Forlig bristet. Nu skulde han saa til at angribe Herlufsholm, mens han ellers tidligere kun havde forsvaret Næstved og været noget tilbageholdende for ikke at virke udæskende over for Herlufsholm. Der sker altsaa nu en Vending i Sagen.

Thorup sendte saa en Ansøgning til Kongen om, at Næstveds Krav over for Herlufsholm maatte blive behandlet og paadømt af Kommissionen, og at Kommissionen endnu maatte sidde i nogen Tid.

Kongen svarede 21. Marts 1777, at Kommissionen skulde „paakende de Poster, som Næstved har at paaklage mod Herlufsholm“, og at den forundtes at sidde 6 Maaneder til.

Kommissionens Møder var imidlertid blevet udsat.

I April 1777 døde Thorup.

I Kommissionsmødet 24. April 1777 mødte Byskriver Villads Lynge paa Næstveds Vegne og meddelte, at Thorup var død, og begærede Sagen udsat i 2 Maaneder, idet han mente, at der til den Tid var udnævnt en ny Borgmester.

I Kommissionsmødet 26. Juni blev fremlagt Kongens Brev af 21. Marts 1777. Lynge meddelte, at der endnu ikke var antaget nogen Forsvarer for Næstved og begærede atter Sagen udsat i to Maaneder.

Imidlertid holdt Borgmester *Jacob Wallund* og de eligerede Borgere Møde og vedtog at antage Byfoged *Evald Wulf* til at føre Sagen. Han begærede i Kommissionsmødet 21. Aug. 1777 Møderne udsat til Oktbr., for at han kunde sætte sig ind i Sagen.

Han sendte en Ansøgning til Kongen om, at Næstved maatte bruge ustemplet Papir til de Dokumenter, der blev fremlagt i Kommissionen. Kongen bevilgede det.

Endelig i April 1778 stævnedes Wulf Forvalter *Hans Gierløv*, der var Carlsens Efterfølger, til at møde 7. Maj for Kommissionen, hvorefter Wulf atter forlangte Udsættelse til 9. Juli.

Wulf opnaaede imidlertid en ny kgl. Tilladelse til, at Kommissionen maatte sidde endnu nogen Tid.

I Kommissionsmødet 3. Sept. 1778 fremlagde Wulf sit Indlæg, hvori han gav Magle Mølles Dæmning Skylden for Oversvømmelsen i 1772. Til Slutning paastod han:

1) at Næstved ved Dom aldeles frifindes for Herlufsholms Tiltale i denne Sag, 2) at Herlufsholm tilpligtes at sætte Stigbord paa Magle Mølles Dæmning, hvor Styrte-dæmningen nu er, saaledes som det forhen har været, 3) at Herlufsholm paalægges inden en vis Tid forsvarligt at oprense Aaen, for saa vidt dens Grunde støder op til den, da Næstved skal findes villig til at istandsætte sin tilkommende Andel, og 4) at Herlufsholm tilkendes at betale Næstved de ved denne paatvungne Proces anvendte Omkostninger skadesløs efter billig Beregning eller i det mindste med 200 Rdl. Derefter indlod han Sagen til Doms.

Kommissionen holdt endnu to Møder, nemlig 8. Oktbr., i hvilket Møde Gierløv svarede paa Wulfs Indlæg, og 5. Novbr. Wulf gav da Gensvar paa Gierløvs Indlæg og fremlagde bl. a. to Tingsvidner, som han havde erhvervet ved Herlufsholm Birketing. Derefter indlod begge Parter Sagen til Doms.

Kommissionen havde nu siddet i 3 Aar 3 Mdr. og holdt 23 Møder.

Kommissærerne Brabrand og Prehn afsagde følgende Dom den 25. Februar 1779:

„Naar alt dette paa begge Sider fremkomne med hinanden overvejes og betragtes, kan ej rettere skønnes end jo at være fuldkommen oplyst og bevist:

1) at den af Næstved i 1769 opbyggede omtvistede Bro baade er for snæver og for lav, ja snævrere og kortere end den gamle Bro,

2) at der fra Næstveds Side er sket en saadan Opfyldning i Aaen, som har foraarsaget, at Vandet ved højt Vande sættes over paa Lille Næstved,

3) at den nogle af Lille Næstveds Beboere ved Oversvømmelsen i 1772 tilføjede Skade er forvoldt formedelst disse benævnte Aarsager saavel som ved den paa Broen i de Dage foretagne Dæmning med Brædder og Gødning.

Thi efter disse og øvrige Sagers Omstændigheder samt paa Grund af Lovens 5. Bog 11. Kap. 6. og 9. Art. kendes for Ret, at Næstved Købstad eller i dens Sted dens Mandatarius Byfoged Wulf tillige med de eligerede Borgere, som har vedtaget Sagen, bør mod Regres (d. e. Skadesløsholdelse), som de bedst ved,

1) forandre og ombygge den omtvistede Bro saa bred, lang og høj, at den efter kyndige Mænds Skøn kan modtage det tilflydende Vand og Isstykker uden at foraarsage en saadan Oversvømmelse, som i 1772 er sket, og som det skal vides, at paa Landet enten i Stæderne eller i Landsbyerne ikke skal findes slige Mestre, der forstaar saaledes at bygge og opføre en saa betydelig Bro som denne, der efter sin Beliggenhed udfordres indrettet til den muligste Sikkerhed saavel for Næstved Købstad som for Lille Næstved og Magle Mølle, skal Næstved fra Københavns Hof- og Stadsret paa lovlig Maade søge udmeldt 4 udi Brobygning kyndige Mestre til at besigtige den nu staaende Bro saavel som Brostedet over Aaen, og efter deres edelige Afsigende samt deres forfattede Tegning lade forandre og ombygge Broen samt derefter over Broen tage et lovligt Synstingsvidne, hvortil Herlufsholm Skoles Foresatte skal indstævnes.

2) Næstved skal besørge og foranstalte, at den fra Købstadens Side skete Opfyldning i Aaen bliver udryddet og bortført, saavel som om mere Oprydning paa Købstadens Side og Grund efter førnævnte 4 udmeldte Mænds Skøn og edelig Afsigt skulde udfordres, hvilke to Punkter skal være fuldbyrdet inden Udgangen af Juli 1779 under Mulkt af 1 Rdl. for hver Dag, Tidsfristen overskrides, til Herlufsholm Sogns fattige.

3) Næstved skal til Erstatning for den Skade, de under Sagen navngivne Lille Næstved Beboere har taget, betale til Herlufsholm Skoles Foresatte 80 Rdl., da den gjorde Paa-stand for Skaden paa Magle Mølle og Herlufsholms Bro skal bortfalde.

4) Næstved skal betale til Herlufsholm Skole 300 Rdl. i Sags Omkostninger, som tillige med de 80 Rdl. skal

udbetales inden 15 Dage efter Dommens lovlige Forkyndelse.

Hvorimod i Betragtning af den Sikkerhed, der billig bør have og befordres saavel paa Næstveds som paa Herlufsholm Skoles Side og Ejendomme samt for at forekomme yderlig Tvistighed som denne, kendes i lige Maade for Ret, at Herlufsholm Skole eller Skoleherren i dens Sted skal for Skolens Regning lade de i denne Doms første Punkt nævnte 4 kyndige Mestre besigte Aaløbet fra Herlufsholms Bro til Magle Mølle samt Møllens Vanddæmning og Styrtedæmning, oprensning og udskære Aaen og forsyne Møllendæmningen med Goldsluse og Stigbord efter disse Mænds edelige Afsigt og Paavisning, og naar dette er fuldført, skal der derover tages et lovligt Syntingsvidne, hvortil Næstved Magistrat og de eligerede Borgere skal indstævnes, og alt dette skal Herlufsholm Skole efterkomme og fuldføre ligeledes inden Juli Maanedes Udgang under en Mulkt af 1 Rdl. for hver Dag, Tidsfristen overskrides, til Næstveds fattige.“

Hverken Næstved eller Herlufsholm var tilfreds med den sikkert fuldt ud retfærdige Kommissionsdom. Begge Parter indankede derfor Sagen for Højesteret. Paa Herlufsholms Vegne mødte Kammeradvokat Christen Colbjørnsen i Højesteret 3. Maj 1780 og paastod Kommissionsdommen dels bekræftet og dels forandret og skærpet. Byfoged Wulf og de eligerede Borgere var stævnet til at møde. Paa deres Vegne mødte Højesteretsadvokat Peder Uldahl, der androg om, at Kommissionsdommen maatte dels underkendes og tilsidesættes og dels bekræftes. Endvidere var Kommissærerne indstævnet for at forsvare deres Dom.

„Da efter Tiltale, Gensvar og denne Sags forefundne Beskaffenhed, samt efter at Sagen d. 3., 17. og 18. Maj pro og contra i Højesteret var blevet ventileret, blev Torsdag 18. Maj 1780 af Højesteret kendt og afsagt:

Næstved Købstad bør inden 9 Maaneder efter denne Doms lovlige Forkyndelse og under 2 Lod Sølv Straf til Justitskassen for hver Dag, den sidder Dommen overhørig, gøre saadan Indretning ved den saakaldte Store Bro, at den

efter uvillige og kyndige Mænds Skøn kan blive tilstrækkelig til at modtage Vandet af Susaa saaledes som før 1769 samt borttage den af Købstaden i Susaa skete Opfyldning.

Saa bør den og efter eget Tilbud, naar Herlufsholm Skole for sin Grund oprenser Vandløbet i Susaa, ligeledes for saa vidt Købstadens Grund opstøder, iværksætte samme Oprensning.

I det øvrige bør Parterne for hinandens Tiltale i denne Sag fri at være.

Processens Omkostninger ophæves. Til Justitskassen betaler hver af Parterne 5 Rdl.“

Denne Dom blev forkyndt for Borgmester Wallund og de eligerede Borgere samt Byfoged Wulf d. 14. Juli 1780.

Højesteretsdommen vakte stor Bestyrtelse hos Borgmester Wallund og de eligerede Borgere. De var sandsynligvis i Tvivl om, hvorledes den skulde forstaaes; thi det kunde da ikke være Højesterets Mening, at den nuværende Bro skulde erstattes med en af lignende Udseende som før 1769. Det vilde nemlig blive en meget bekostelig Sag for Næstved.

Sommeren 1780 forløb, uden at de foretog sig noget, skønt det var den eneste Tid, da Brobygning var mulig. Mærkeligt nok indeholder Raadstuebogen intet om, hvad de tænkte paa at gøre; men Forklaringen er vel den, at de ikke vidste, hvad de vilde gøre, og derfor er der intet nedskrevet derom; thi det kan umuligt tænkes, at Højesteretsdommen ikke er blevet drøftet, naar Borgmesteren og de eligerede Borgere holdt Møde.

14. April 1781 udløb den Tidsfrist, som var givet i Højesteretsdommen, og endnu i Marts 1781 var der intet sket for at opfylde den.

Endelig besluttede de 31. Marts 1781 at skrive et Brev til Grev Thott. Det hedder bl. a. heri:

„Den Tidsfrist, Højesteret har sat, er blevet for kort til at efterkomme Dommen, da kun Tiden fra 14. Juli til 14. Sept. er bekvem til Brobygning; men da disse to Maaneder ikke var tilstrækkelige til at faa afhandlet, hvorledes Broen skulde forandres, at det kunde være til Fornøjelse fra Herlufsholms Side, saa Paaanke i Fremtiden kunde undgaas, samt at faa Materialerne tilvejebragt og Arbejdet fuldført, bør vi ikke tvivle om,

at Deres Excellence naadigst billiger, at det ikke til denne Tid har været os muligt at have faaet Broen istandsat efter Højesteretsdommen; derfor beder vi Deres Excellence om, at den i Højesteretsdommen bestemte daglige Mulkt ikke skal træde i Kraft for den tilstundende Sommer. Dernæst tillader vi os at forestille Deres Excellence, hvorledes denne Disput kan hæves uden Fornærmelse, og hvorledes Broen kan komme i forsvarlig Stand. Det har vist sig, at Broen kan modtage Vandet ved almindeligt Vandløb. Der har ingen Klage været over den siden 1772. Det er under Sagen bevist, at der ved Broens Bygning er anvendt al den Plads, som er mellem Næstveds og Lille Næstveds Bygninger, og at Højesteretsdommen skulde forstaaes saaledes, at Broens murede Fundamenter skulde optages, og en Træbro som den før 1769 skulde opbygges, kan vi dog ingenlunde formode, da saa store Omkostninger er anvendt. Vand og Is har nu mere uhindret Fart, end hvis der skulde anbringes 2 Rækker Pæle midt i Aaen, hvorved Vandet, men især Isen, hindredes i sin Fart. Saa er det os ikke muligt at indse, hvorledes Broen fordelagtigere kan anbringes paa dette Sted, med mindre den skulde udvides ind paa Lille Næstved Gade, saa den kom til at bestaa af to Buer; men saa maatte der nedrives nogle Fag af de Huse i Lille Næstved, som staar ved begge Sider af Broen. Det vil blive en stor Bekostning for Næstved. Derfor indstilles til Deres Excellences naadige Overvejelse, om Højesteretsdommen ikke kan anses for at være opfyldt, naar Næstved til Vandslugets Forbedring for overordentligt Vandløb bygger Broen en Aen højere samt openser af Aaen den Udfylldning, som fra Byens Side skal være sket, og som er til Hinder for Vandløbet, skønt det under Sagen er bevist, at Skolens Bønder i Lille Næstved, som for Betaling har paataget sig at bortkøre Grus og Brokker fra Bygninger i Købstaden, har kørt dem ned i Aaen. Skulde dette Forslag billiges af Dem, forsikrer vi, at begge Dele skal blive udført nu i Sommer.“

Grev Thott gav følgende Svar den 23. Juni 1781:

„Naar Næstved Magistrat og de eligerede Borgere paa Byens Vegne vil deklarere sig pligtige til at indestaa Herlufsholm Skole for, at denne Indretning vil blive tilstrækkelig til at hindre Susaas Oversvømmelse paa Herlufsholms Ejendomme for Eftertiden, samt at de vil paatage sig at være ansvarlige for den Skade, som herefter paa Herlufsholms Grunde ved Oversvømmelse kunde blive foraarsagede, vil jeg for at vise Næstved al den Føjelighed, som staar i min Magt, antage

Deres Forslag; dog maa der herom oprettes et Dokument, som til Herlufsholm Skoles Sikkerhed skal underskrives af Magistraten og de eligerede Borgere samt til des mere Tryghed for Eftertiden lovlig tinglæses. — Saa snart dette bliver mig tilstillet, skal det af mig paa ovenanførte Vilkaar vorde ratificeret. — I saa Fald er jeg og paa Skolens Vegne tilfreds, naar Arbejdet bliver tilendebragt i denne Sommer; men i Mangel heraf kan jeg ikke andet end i alt henholde mig til Højesteretsdommen.“

Efter at Grev Thotts Brev var modtaget, holdt Borgm. Wal-lund og de eligerede Borgere Møde d. 28. Juni 1781 og vedtog, at de ikke kunde udstede nogen Forbindtlighed til at erstatte Skaden ved Susaas Oversvømmelse paa Herlufsholms Ejen-domme, saa længe Magle Møllens Dæmning ikke var sat i forsvarlig Stand og forsynet med 5—6 Sluser. De vedtog endvidere at iværksætte deres Forslag om at gøre Broen een Alen højere og at lade Opfyldningen bortføre. Der blev valgt to Tømmermestre, Christian Eisensee og Hans Nielsen og to Murermestre, Johan Soltat den Ældre og Johan Soltat den Yngre, der i Løbet af 8 Dage skulde fremkomme med Overslag over Omkostningerne ved Broens Forandring.

Den 5. Juli mødte de paa Raadstuen med deres Over-slag, der lød paa ca. 270 Rdl.

I Sommeren 1781 blev Broen saa forhøjet een Alen. Desuden blev Broen ved Næstved repareret. Omkost-ningerne blev ialt 483 Rdl. 51 Sk. Heri var medregnet Ud-gifterne ved Opfyldningens Bortkørsel fra Susaa. En Del af dette Arbejde blev dog udført gratis af Borgerne.

Nogen grundig Rensning af Aaløbet fandt vistnok ikke Sted. Herlufsholm foretog ingen Oprensning af Aaen, skønt det var paabudt i Højesteretsdommen.

Fra Næstveds Side hævdedes det, at Skoleherren Grev Thott flere Gange har været ved og paa Broen, lade sig forevise den og udtalt sin Tilfredshed med den.

Fra Herlufsholms Side benægtedes det sidstnævnte.

Fire fredelige Aar randt nu hen.

I 1785 blussede Striden op paa ny. Den 16. April 1785 gik Susaa over sine Bredder og oversvømmede den lavest-

liggende Del af Lille Næstved. I tre Dage varede Over-
svømmelsen. I den Anledning stævnedes Forvalter *Jens Clau-
sen* paa Herlufsholm Borgmester Wallund og de eligerede
Borgere for Herlufsholm Birketing 3. Maj for at høre 4 Mænd
udmeldt til at vurdere Skaden i Lille Næstved. Ingen fra
Næstved mødte. Birkedommer *Bendix Hincheldey* udmeldte
saa to Gaardmænd fra Ladby og to Gaardmænd fra Rislev
til at taksere Skaden. 4. Maj mødte Vurderingsmændene
tillige med Clausen i Lille Næstved. Fra Næstved var mødt
de eligerede Borgere: Købmændene *H. C. Misleth* og *Wilken
Hornemann*. De 4 Mænd vurderede Skaden paa 9 Huse,
bl. a. Birkedommerens og Birkeskriverens Boliger i Lille
Næstved samt Magle Mølle til 268 Rdl.

Skoleherren Statsminister *Schack Rathlou* krævede saa
6. Juni 1786, at Næstved Magistrat og eligerede Borgere
uden videre Henstand skulde opfylde Højesteretsdommen af
18. Maj 1780, og at de skulde betale 268 Rdl. som Erstat-
ning for den Skade, der var sket i Lille Næstved 1785.

Borgmester Wallund og de eligerede Borgere sendte 8.
Juni Skoleherren følgende Svar: Broen har foraarsaget Byen
stor Bekostning og lader til at forvolde dens endelige Ruin.
De har opfyldt Højesteretsdommen, idet de har lavet Broen
en Alen højere og bortført Opfyldningen i Aaen. Efter Broens
Forhøjelse har salig Grev Thott ofte passeret over den, har
taget den i Øjesyn og ikke ytret nogen Misfornøjelse med
den i saa mange Aar. Endvidere skriver de:

„Det er øjensynligt, at Broen har saa stor Aabning til at
modtage Vandet, som der behøves, naar ej overordentligt Vand-
løb indfalder, og naar saa sker, kan Broen, om den end var
dobbelt saa lang og stor, ej forekomme Skade og Højvande;
thi saa længe Vandet, som paa nogle Mils Distance har sit
Afløb til Møllesøen paa Herlufsholms Grund, kan vokse og
samle sig der, indtil det maa bryde ud paa een Gang over hele
Dæmningen, som har en anselig Længde, maa saadant stærkt
Vandløb tage sin Fart, hvor Jordsmonnet er lavest, og gaa ind
i Lille Næstved som og ind i Købstaden, især da mange Hun-
drede, ja 1000 Læs Fyld Aar efter andet er kørt til og lagt paa
samt derefter skyllet af Dæmningen ud i Aaen og standser

Vandløbet i sin rette Fart midt i Aæn, hvor det skulde have sit rette Løb til Broen og videre. Vi indstiller derfor til Deres Excellence, om det ikke var bedst til at forekomme det høje Vande, at Aæn blev oprenset baade paa Byens og Skolens Side, og dernæst at Mølledæmningen blev istandsat med 3—4 forsvarlige Sluser, der i Tide kunde trækkes op, før alt for stærkt Vande og Tøløb paakommer, som nu, da Deres Excl. lader Mølledæmningen reparere, bedst kunde gøres til megen Nytte for Eftertiden; dersom dette bliver iværksat, formener vi, at saavel Beboerne i Lille Næstved som i Næstved deraf vil have megen Nytte og befries for megen Ulejlighed og Bekostning, samt at al Uenighed paa begge Sider derved bliver forkommet. Til den Ende var det og godt og fornødent, at der blev taget en Synsforretning af uvillige og retskafne, kyndige Mænd, baade over Aæn, Broen og Mølledæmningen, der alt er underkastet Deres Excellences naadige Godtbefindende, ligesom vi og tilbeder os Deres Bevaagenhed til Købstadens Bedste uden at være til Fornærmelse for nogen.“

Desuden nægtede de at betale de 268 Rdl.

Schack Rathlou var ikke tilfreds med Wallunds og de eligerede Borgeres Svar. Han besluttede nu at gaa angrebsvis til Værks over for Næstved. Han fik Stiftamtmand Brochenhuus til at udnævne Birkedommer Bendix Hincheldey til Kongens Foged, da Byfoged Wulff havde Part i denne Sag. Han gav saa Hincheldey Ordre til at følge med Forvalter Clausen som Mandatarius for Herlufsholm tillige med 2 Vitterlighedsvidner og Vurderingsmænd Fjerdingsfoged *Niels Andersen* og Gmd. *Hans Pedersen* fra Lille Næstved til Borgmester Wallund for at indkræve en Mulkt paa 1937 Rdl., beregnet fra 14. April 1781 til Dato, hvilken Mulkt Næstved skulde betale, fordi Højesteretsdommen af 18. Maj 1780 ikke var opfyldt.

Om Formiddagen 4. Aug. 1786 gik disse fire Mænd til Borgm. Wallund, der boede i Hellig Trefoldighedsgaden (nu Vinhusgade 10), og krævede de 1937 Rdl. + Omkostninger, ialt 1963 Rdl. 4. Mk. 8 Sk. Borgmesteren, der var svagelig og sengeliggende, blev meget overrasket og bad dem om at komme igen om Eftermiddagen, da han vilde sammenkalde de 8 eligerede Borgere.

Kl. 2 indfandt de 4 Mænd sig i Borgmesterens Hus, hvor Borgmesteren, der nu var oven Senge, og de eligerede Borgere var til Stede. Hincheldey oplæste Højesteretsdommen og sin Konstitution som Kongens Foged og krævede Bøden betalt. Borgmesteren, der var meget svag, og de eligerede Borgere forlangte denne Forretning udsat til næste Dags Eftermiddag, for at de kunde faa antaget en Forsvarer. Hincheldey spurgte, om Næstved havde nogen offentlige Ejendomme, hvori der kunde pantes. Wallund svarede, at han ikke kunde give nogen Anvisning paa Byens Ejendomme, før Borgerne blev sammenkaldt til Raadstueforsamling. Hincheldey og Clausen gik omsider ind paa at opsætte Sagen til næste Dag.

5. Aug. 1786 Efterm. Kl. 2 mødte de 4 Mænd i Wallunds Hus for at fortsætte Udlægsforretningen. Paa Borgmesterens og de eligerede Borgeres Vegne mødte Prokurator *Mulvad*, der protesterede mod Udlægsforretningen og fremlagde en Skrivelse fra Wallund og de eligerede Borgere. Det hedder heri, at de ikke har siddet Højesteretsdommen overhørig, men har opfyldt den, og de kan derfor ikke idømmes Mulkt. De paastaar derfor, at Udlægsforretningen skal standses. De skriver, at Grunden til Oversvømmelsen i 1785 er, at Mølle-dæmningen ikke har de nødvendige Sluser som før 1769, at Susaa ikke er oprenset af Herlufsholm, og at en Del af Lille Næstved ligger saa lavt.

Clausen benægtede, hvad der stod i Skrivelsen. Han forlangte Byens Ejendomme anvist eller Udlæg i Borgmesterens og de eligerede Borgeres Ejendomme efter den Orden, hvori de havde underskrevet deres Erklæring af 8. Juni 1785.

Borgmesteren og de eligerede Borgere svarede, at Herlufsholm havde ingen Ret til at inddrive Bøder til Justitskassen for en forældet Dom, der længe har været opfyldt.

Hincheldey erklærede, at da Borgmesteren og de eligerede Borgere ikke vilde anvise nogen offentlige Bygninger til Fyldestgørelse for Bøden, vilde han „under Forbeholden af Borgmesterens og de eligerede Borgeres Ret og Tiltale til og mod hinanden i Særdeleshed og Byen i Alminde-

lighed i allerunderdanigst Følge af Højesteretsdommen og den høje Skoleherres Paastand“ kræve Indførsel og Udlæg i Borgm. Wallunds Gaard og Have i Hellig Trefoldighedsgaden samt de dertil hørende Jorder i Byens Marker, der ialt blev vurderet til 700 Rdl. Denne udlagte Gaard fik Borgmesteren Ret til at indløse for 700 Rdl. i Løbet af 4 Uger. Borgmesteren forbeholdt sig sin lovlige Ret over for Schack Rathlou til Indstævning til Sjællands Landsting.

Derefter begærede Hincheldey Udlæg i Wilken Hornemanns Gaard og Bopæl i Østergade, hvor Mulvad var mødt og protesterede mod Udlæg. Denne Gaard blev vurderet til 500 Rdl., en anden Gaard i Østergade, som Hornemann ejede, blev vurderet til 400 Rdl.

Saa gik de til Hans Christian Misleths Gaard og Bopæl ved Store Bro (nu N. Hansen & Co.), og den blev vurderet til 1000 Rdl. — Hornemann og Misleth erklærede, at de vilde indstævne denne Udlægsforretning til Landstinget.

Da Summen for de vurderede Bygninger nu var 2600 Rdl., var Clausen tilfreds. Udlægsforretningen blev saa standset.

Samme Dag lod Wallund og de eligerede Borgere Borgerne sammenkalde paa Raadstuen, og det blev et livligt Møde. Alt hvad der var hændet vedrørende Store Bro siden Højesteretsdommen af 18. Maj 1780, blev meddelt. Paa Borgernes Vegne erklærede Byfoged Wulf, at denne Sag om Store Bro var dem uvedkommende, og at de ikke vilde tage Del i de Udgifter, som Wallund og de eligerede Borgere i Byens Navn havde paadraget sig angaaende Store Bro, før de blev dømt dertil ved Højesteret, da de hidtil var holdt i Uvidenhed om, hvad der var foretaget ved Broen.

Wallund svarede, at de eligerede Borgere og han styrede Byen saa godt, de formaaede, og at Borgerne ikke kunde undskylde sig med Uvidenhed angaaende Store Bro.

Det synes, som om Wallund og de eligerede Borgere ikke havde rigtig Tiltro til, at nogen af Næstveds Prokuratorer (Lund og Mulvad) vilde varetage deres Sag paa rette Maade; thi i 1785 tilkaldte de Prokurator *Rosted* fra Præstø,

og han hjalp dem med at udfærdige deres Svar af 8. Juni til Schack Rathlou. 4. Aug. 1786 sendte de et Bud med Brev til Rosted om at komme straks; men han kunde ikke komme, og de maatte da antage Mulvad. Den 12. August kom Rosted hertil og hjalp dem med at udarbejde en Erklæring, der skulde oplæses for Borgerne paa et Raadstuemøde. I denne Erklæring, der er underskrevet af J. Wallund og de eligerede Borgere: W. Hornemann, H. C. Misleth, P. Mørch, Jacob Hansen, Christian Ager, Andreas Kragh og Severin von Holten, hedder det, at de enstemmigt er af den Formening, at de har opfyldt Højesteretsdommen, idet de har gjort Broen saa god som muligt og søgt at overbevise Herlufsholm derom; men trods dette har den føromtalte Udlægsforretning alligevel fundet Sted. De ved nu intet bedre Raad end at indstævne Udlægsforretningen for Sjællands Landsting. Desuden havde de antaget Rosted til at føre Sagen.

Denne Erklæring kom til Behandling paa et Raadstuemøde 17. August 1786, hvor mange Borgere og Indvaanere var mødt. Wallund meddelte, at han havde sammenkaldt Borgerne, for at de kunde faa Besked om, hvad de eligerede Borgere og han nu vilde foretage sig, og han bad dem om at udtale sig om Erklæringen. Paa Borgernes Vegne takkede Wulf, fordi de nu maatte faa Besked om Byens Sager. Han havde intet at indvende mod Erklæringen. Han forlangte Tegning og Overslag over Broens Opførelse. Han erklærede, at han tillige med de fleste af Byens Borgere og Indvaanere var utilfreds med Borgmesterens og de eligerede Borgeres Foretagender med Broen, nemlig dens Opførelse og den Proces, som allerede var ført om den, og det, som var sket siden den Tid. Han var af den visse Formening, at Borgmesteren og de eligerede Borgere ikke alene burde indestaa for den Skade, der var tilføjet Byen ved Broens Bygning, men endog for Processens Omkostninger, som en Følge af deres Handlinger, og at de selv burde betale de Penge, der senere var anvendt paa Broen, og indestaa for „Herlufsholms endnu ytrende Krav“.

Borgmesteren undrede sig over, at deres Foretagender

med Broen, som havde sigtet til hele Byens Bedste, nu mere end forhen skulde kritiseres, da de troede at have handlet som ærlige og redelige Mænd. Han sagde, at den nuværende Store Bro var opført, længe før han tiltraadte sit Embede, og at han kun kendte den gamle Træbro af Omtale. Han var nu klar over, at en Del af Borgerskabet gerne ønskede at sætte ham og de eligerede Borgere i Forlegenhed, Pengespild og om muligt yderste Ruin.

Efter dette Møde var Wallund og de eligerede Borgere klar over, at en stor Del af Byens Borgere vilde slutte sig til Fjenden, saa de kom til at staa ene i Striden med Herlufsholm.

Imidlertid indstævnedes Indførsels- og Udlægsforretningen af 5. Aug. for Sjællands Landsting i Ringsted, hvis Dommere var Konferensraad Frederik Braband, Hans Brink Seidelin til Stamhuset Eriksholm, Thomas Eichel Bartholin, Byfoged i Nykøbing S. og Birkedommer til Dragsholm Birk, Johannes Galschiøt, Herredsfoged til Lejre Herred og Adam Gotlob Kraft til Ødemarksgaard samt Landtingshører Thor Hansen Wederkink.

Landstinget stævnedes saa paa Næstveds Vegne 28. Aug. 1786 Birkedommer B. Hincheldey i Lille Næstved til at møde i Landstingsretten i Ringsted 13. Sept. for at svare til og staa til Rette for sin Udlægsforretning af 5. Aug; til samme Tid og Sted stævnedes Herlufsholms Mandatarius Forvalter Clausen for Paastand at høre og Dom at lide, idet Wallund og de eligerede Borgere ventede Udlægsforretningen underkendt og tilsidesat samt tillagt denne Sags Omkostninger.

Paa Wallunds og de eligerede Borgeres Vegne mødte Rosted i Landstingsretten den 13. Sept. og fremlagde et langt Indlæg, hvori han paastod, at Udlægsforretningen var ulovlig, da Herlufsholm ikke kunde inddrive Bøder til Justitskassen, og da der var hengaaet 6 Aar siden Højesteretsdommen. Han forlangte, at Herlufsholm skulde bevise, at Højesteretsdommen ikke var opfyldt, og at Store Bro ikke kunde modtage Vandet nu lige saa godt som før 1769. Han skriver herom:

„Ja, end ikke til denne Dag har man kunnet formaa Herlufsholm til at forklare sig og sige Købstaden, hvorledes man ønsker og vil have Broen indrettet anderledes, end den allerede er, saa at om end Købstaden 10 Gange efterhaanden vil gøre forskellige og bekostelige Indretninger derved, saa vil den dog være lige nær, efterdi Herlufsholm ubevist kunde foregive, at Broen endnu var utilstrækkeligere end før 1769, og saaledes gladelig inddrive een Rdl. daglig Muikt, indtil samtlige Købstadens Indbyggere er bragt til Bettelstaven.“

Han fortæller endvidere, at Wallund og de eligerede Borgere har brevvekslet med Skoleherren om Broen og forandret denne, hvorefter der en Del Aar var stille om den. Til Slutning paastod han:

„1) At den paaankede hos Wallund, W. Hornemann og Misleth passerede Indførsels- og Udlægsforretning som uberettiget og aldeles ulovlig vorder underkendt og sat ud af al Kraft, saa samme ej skal komme Wallund, Hornemann og Misleth i Særdeleshed eller Købstaden i Almindelighed til Skade eller Penges Udgift i nogen Maade.

2) At Wallund, Hornemann og Misleth tilkendes at nyde af Herlufsholms Mandatarius og Birkedommer Hincheldey tilstrækkelig Erstatning for den dem tilføjede Tort og Kredits Spild.

3) At Mandatarius og Hincheldey tilfindes at betale Borgmesteren og de eligerede Borgere paa egne og Købstadens Vegne denne saa højlig afnødte Indstævnings Omkostninger i alle Maader skadesløs.

4) At Mandatarius og Hincheldey tilbørligt med Mulκτη vorder anset.“

Derefter indlod Rosted under tilbørligt Forbehold Sagen til Doms.

Clausen mødte og begærede Henstand.

Paa en Del af Næstved Borgeres Vegne mødte Prokurator *Søren Hindrich Lund* og fremlagde en Fuldmagt, hvori de erklærede, at de Mænd, som havde været Aarsag til Broens uforsvarlige Bygning, burde selv indestaa for dermed følgende Ulejlighed, Pengespild, Procesomkostninger og Mulκτη „ved at lade Højesteretsdommen i saa mange Aar, dem ubekendt, henligge uafgjort.“ Fuldmagten er underskrevet af 99 Borgere og Grundejere.

Derefter kom det til Sammenstød mellem Lund og Rosted, idet Lund spurgte Rosted om, paa hvis Vegne han talte, og han svarede, at han talte paa Næstveds Vegne. Lund protesterede herimod, idet han sagde, at Rosted kun talte paa Wallunds og de eligerede Borgeres Vegne. Retten gav dog Rosted Medhold.

I Landstingsretten 10. Jan. 1787 svarede Clausen paa Rosteds Indlæg og erklærede, at Næstved og ikke Herlufsholm skulde bevise, at Højesteretsdommen var opfyldt. For øvrigt skulde han let bevise det, idet Store Bros mangelfulde Indretning var Skyld i Oversvømmelsen i 1785. Endvidere paastod han, at Herlufsholm havde Ret til at inddrive Mulkten, da man ikke kunde nævne nogen Lov, der forbød det. Til Slutning paastod han:

„1) At saavel Herlufsholm Skole som dens Mandatarius samt Eksekutor ved Dom aldeles bliver frifunden for Citanternes Tiltale og gjorde Irettesættelse i denne Sag.

2) At den hos Wallund, Hornemann og Misleth foretagne Indførsels- og Udlægsforretning ligeledes ved Dom vorder bekræftet.

3) At Citanterne for unødigt Trætte og ubeføjet Appellation tilbørligt bliver anset.

4) Ligeledes at betale denne Indstævnings Bekostning i alle Maader skadesløs.“

Derefter indlod Clausen med Forbehold Sagen til Doms. Imidlertid besluttede Rosted at erhverve et Synstingsvidne om Store Bros Tilstrækkelighed til at modtage Vandet i Susaaen. Han stævnedes derfor Clausen til at møde ved Vordingborg Distrikts Birketing 5. Oktbr. 1786, hvor Synsmænd skulde udnævnes, for at de kunde anses for fuldt ud uvillige.

Clausen mødte og protesterede mod disse Mænds Udnævnelse, da man ifølge Loven ikke maatte udnævne Synsmænd, naar Højesteret havde dømt i Sagen. Han fremlagde baade Kommissionsdommen og Højesteretsdommen. Birkedommer Thøer Prehn nægtede saa at udmelde nogen Synsmænd.

Rosted indsendte saa en Ansøgning til Kongen om, at Næstved maatte faa Lov til at erhverve Tingsvidner i denne Sag. Kongen gav Tilladelse dertil 10. Novbr. 1786.

Rosted erhvervede saa et Tingsvidne af 11. Decbr. 1786 ved Næstved Byting, hvor Byfogeden i Vordingborg *Søren Bech* var Sættedommer ifølge Stiftamtmandens Tilladelse, da Wulf ikke kunde anses for at være uvillig. Clausen og Hinchel-dey var stævnet. For Clausen mødte Mulvad og protesterede mod Stævningen, der var ulovlig ifølge Højesteretsdommen. Lund mødte og sagde, at denne Sag ikke var Byens, men kun Borgmesterens og de eligerede Borgeres. Rosted fremlagde Kongens Brev af 10. Novbr. Dommeren tillod saa, at der førtes Vidner, som meddelte, at Næstved i 1781 havde forandret Broen, og at der var kørt en Del Fyld bort fra Aaen.

Som Svar herpaa stævnedes Clausen Borgmesteren og de eligerede Borgere til at møde ved Herlufsholm Birketing 6. Febr. 1787, hvor Birkedommer Gierløv i Førslev var Sættedommer, for at høre Vidnesbyrd om, at den af Næstved fra Aaen bortførte Fyld ikke havde været af mindste Betydning, at der siden den Tid var kastet Fyld i Aaen, at Vandet ved Oversvømmelsen 1785 stod højere oven end neden for Broen, og at der ingen Is var i Aaen. Alle de mødte Vidner vidnede mod Næstved i Tilslutning til Stævningen.

I Anledning af dette Tingsvidne besluttede Rosted at erhverve et Synstingsvidne ved Vordingborg Byting 7. Maj 1787. Clausen stævnedes for at høre uvillige og kyndige Mænd udnævnt til at syne og skønne, om Store Bro efter Forandringen 1781 var tilstrækkelig til at modtage Vandet i Susaa, og om Aarsagen til Oversvømmelsen 1785.

For Clausen mødte Mulvad og sagde, at Synsmændene skulde udmeldes af Hof- og Stadsretten (sml. Kommissionsdommen) og ikke af Vordingborg Byting, hvis Retsmyndighed ikke naaede til Næstved. Rosted svarede, at Retsstedet var henlagt til Vordingborg for at undgaa Partiskhed.

Efter 8 Dages Forløb tillod Byfoged *Bech*, at der blev udmeldt 4 Synsmænd: Landinspektør *Zollnern*, Murermester *Adam Semler*, Tømmermester *Sebastian Bruun*, alle af Vordingborg, og Møller *Jacob Wimmer* af Hulemose Mølle ved Nyraad.

De mødte 25. Maj. ved Store Bro, maalte Afstanden fra Brobjælkerne til Aabunden 6 Al. 17 Tom. og Broens Længde 14 Al. 12 Tom. Broens fri og uhindrede Vandslug blev da $96\frac{1}{2}$ Kvadratalen. For at kunne skønne, om dette Vandslug kunde være tilstrækkeligt til at modtage Vandet, maatte de maale Magle Møllens Dæmning med Styrte-dæmning, Goldsluse og alle Vandrender. De kom da til det Resultat, at alle disse Vandløb under højeste Vandflod beløb sig til 37 Kvadratalen. Broens Vandslug var altsaa omtrent 3 Gange saa stort. De bemærker saa: „Vi sætter som en nødvendig Regel, at mange Aars Erfarenhed maa have lært Magle Møllens Beboere eller andre vedkommende at bygge Møllens samtlige Sluser og Vandrender saa store, at de paa alle Aarets Tider kan modtage Susaas Vandflod, i andet Fald, nemlig naar disse Sluser og Vandrender befindes for smaa, saa de ikke i stærkt Vandløb kan modtage Susaas Flod, saa er ved hvert overordentligt Tø- og Vandløb et Udbrud eller Oversvømmelse over hele Dæmningen en uundgaaelig Følge, hvilket i hvert Fald er tillige betydelig Skade for Store og Lille Næstved Beboere“.

Næste Dag skulde de undersøge Aarsagen til Oversvømmelsen i 1785. De maalte Afstanden fra Mølledæmningen til de Huse i Lille Næstved, som ligger langs Aaen — den var 100 Alen — og beviste med Vatterpas, at disse Huse laa 2 Al. 18 Tom. lavere end Vandoverfladen i Møllensøen og 3 Al. lavere end Underkanten af Brobjælkerne, altsaa maatte der ske Oversvømmelse i Lille Næstved, før Store Bros virkelige Vandslug blev opfyldt. De kunde derfor ikke skønne, at Store Bro kunde være Aarsag til Oversvømmelse.

Mølledæmningen med Sluser vender lige mod Lille Næstved, saa Vandet løber lige mod denne By, og da Aaen her har en stor Krumning, hvori der er fire store Kampesten, er alt dette Skyld i Oversvømmelsen.

Endvidere undersøgte de Aaen Syd for Broen. I en Afstand af ca. 200 Al. fra den laa Fiskerholmen, der var 78 Al. lang og 36 Al. bred, og den delte Aaen i to Løb. Dybden her var kun ca. 13 Tom. Ca. 300 Alen fra Broen dannede Præstens Vænge paa Lille Næstved-Siden en Huk,

der strakte sig 4 Al. ud i Aaen og hindrede dens Løb. Fiskerholmen og Præstevængets Huk var efter deres Skøn de vigtigste Aarsager til Oversvømmelsen i 1785.

I Landstingsretten 8. Aug. 1787 mødte Rosted og fremlagde sine erhvervede to Tingsvidner af 11. Decbr. 1786 og 7. Maj 1787 og sagde, at han ved dem havde bevist, at Næstved havde opfyldt Højesteretsdommen, idet Broen kunde modtage 3 Gange saa meget Vand, som „paa tilbørlig Maade kunde tilløbe,“ og at han derved havde fundet Aarsagerne til Oversvømmelsen i 1785.

Derefter omtalte han i sit Indlæg de misfornøjede Borgere og bebrejdede dem med haarde Ord (Fjendskab, indjaget Frygt og Ukyndighed), fordi de havde blandet sig i denne Sag og stillet sig paa Fjendens Side. De kunde dog have ventet, til Byen var dømt.

I Anledning af Rosteds sidste Synstingsvidne stævnedes Clausen Wallund og de eligerede Borgere for Herlufsholm Birketing d. 25. Septbr. 1787, hvor Birkedommer Gierløv var Sættedommer. Clausen vilde skaffe Beviser for, at Store Bro ikke havde det samme Vandslug som i 1769. Blandt Vidnerne var gamle Professor *Bernth*, der havde kendt Broen før 1769 og derfor med Sikkerhed kunde erklære, at Vandsluget nu var mindre end før 1769.

I Landstingsretten 23. Jan. 1788 mødte Hincheldey for Clausen og fremlagde en Mængde Dokumenter, bl. a. de nylig erhvervede to Tingsvidner, der skulde bevise, at Næstved ikke havde opfyldt Højesteretsdommen, samt Clausens Indlæg, der var Svar paa Rosteds sidste Indlæg. Clausen erklærede, at Tingsvidnet ved Vordingborg Byting var ulovligt, da Byfogeden der ikke kunde udøve Ret i Næstved lige saa lidt som i Norge. Synsforretningen var udført paa en Tid af Aaret, hvor der intet Vandløb var. Synsmændenes Skøn var kun en Formodning, men ingen sikker Slutning. — Broens Forhøjelse kunde ikke hindre Oversvømmelse, men kun bevirke, at Wallund og de eligerede Borgere kunde gaa med tørre Fødder over Broen. „Den indbyrdes Strid mellem Næstved Indvaanere indlader jeg mig ikke videre i,

end at jeg beklager, at denne Bys venlige Indvaanere skal blive ført i Ulejlighed af deres trættekære Medborgere“.

Endelig erhvervede Rosted et Tingsvidne om Oversvømmelsen i 1741 ved Herlufsholm Birk 13. Maj 1788, hvor Frederik Bagger, Birkedommer i Rude, var Sættedommer. Gamle Koner, der kunde huske denne Oversvømmelse, blev af Rosted stævnet for Retten. For Clausen mødte Mulvad og protesterede mod den Slags Vidner. Ved dette Tingsvidne fik Rosted bevist, at Oversvømmelsen i 1741 skete, efter at Broen var gaaet itu, og at Vandet dengang stod højere i Lille Næstved (man kunde sejle over Gaden i Baade) end nogen Sinde siden.

16. Juli 1788 mødte Rosted i Landstingsretten og fremlagde en Del Dokumenter, bl. a. Tingsvidnet af 13. Maj. I et langt Indlæg svarede han paa Clausens sidste Indlæg og erklærede under Henvisning til sit sidste Tingsvidne, at Oversvømmelsen i 1785 godt kunde have været sket, selv om den forrige Store Bro endnu havde været til.

I Landstingsretten 13. Aug. 1788 besvarede Clausen Rosteds sidste Indlæg, og Rosted svarede herpaa 17. Sept. 1788, hvorefter Sagen var uddebatteret. Begge Parter indlod den saa til Doms.

Den 10. December 1788 afsagde Landstingsdommerne *Brink Seidelin, Bartholin og Kraft* følgende Dom:

„Efter Wallunds og de eligerede Borgeres Paastand vil under denne Sag to Poster komme under Bedømmelse: 1) Om den omtvistede Højesteretsdom var opfyldt, da Indførselen skete hos Wallund, Hornemann og Misleth, og 2) i Tilfælde af, at den ikke var opfyldt, om da Herlufsholm var bemyndiget at søge Indførsel hos de skyldige for de efter Dommen over 5 Aar paaløbne Bøder til Justitskassen.

Det sættes uden for al Tvivl, at det paalaa Næstved at bevise, at der ved Store Bro er sket saadan Ændring, at den efter uvillige og kyndige Mænds Skøn kunde modtage Vandet af Susaa saaledes som før 1769, samt at den af Købstaden i Susaa skete Opfyldning var borttaget. Wallund

og de eligerede Borgere har og ved et Tingsvidne ved Næstved Byting 11. Decbr. 1786 bevist, at Næstved i 1781 har bekostet en saadan Indretning ved Store Bro, at Vandsluget er blevet højere, samt ladet bortføre en Del af den i Aaen skete Opfyldning, og ligeledes har de ved Synstingsvidnet ved Vordingborg Byting 7. Maj 1787 godtgjort, at Store Bros Vandslug er tilstrækkelig nok til altid at sluge det Vand, der paa ordentlig Maade kan løbe gennem alle i Mølledæmningen anlagte Sluser, Styrtedæmning og Vandrender; men dette Synstingsvidne kan ikke antages som Bevis for Højesteretsdommens Opfyldelse, da det til Dels ikke oplyser, at Broen befindes saaledes som før 1769, og da det er erhvervet efter Udmeldelse fra Vordingborg Byting, hvis Dommer ikke efter Loven skønnes at være kompetent dertil; men hvis Synsmændenes Forretning skulde være lovlig, burde de have været udmeldt af Næstved Byting eller af Københavns Hof- og Stadsret ifølge en usvækket Kommissionsdom af 25. Februar 1779.

Modparten Clausen har derimod ved Tingsvidne af 25. Sept 1787 godtgjort ved Hans Jørgensens, Peder Pedersens og Professor Bernths Vidnesbyrd (de har alle kendt Store Bro før 1769), at den er smallere og kortere i Vandsluget end Broen før 1769. Dette Tingsvidne beviser altsaa uimodsigelig, at Wallund og de eligerede Borgere, skønt de i 1781 har foretaget Forandring ved Broen, ikke har efterlevet Højesteretsdommen, idet den ikke befindes saaledes som før 1769.

Den hos Wallund, Hornemann og Misleth den 5. Aug. 1786 passerede Udlægsforretning, hvorunder de ikke efter Fogedens Begæring har gjort Paavisning i Købstadens offentlige Ejendomme, kan altsaa ikke underkendes, men vil som lovlig erhvervet blive at stadfæste.

Saaledes staar alene tilbage at undersøge, om Skoleherren for Herlufsholm har været berettiget at søge Indførsel for Justitskassens Bøder. — Højesteretsdommen beviser, at Skoleherren er Domshaver. Udlægsforretningen af 5. August 1786 udviser, at Stiftamtmanden har under 31. Juli 1786 beskikket

Hincheldey til som Kongens Foged at udføre det rekvirerede Udlæg, og han har i sammes Udøvelse ikke overtraadt Forordningen af 6. Decbr. 1743, da han endog har givet de befalede 4 Uger til Indløsning.

Thi kendes hermed for Ret:

Den udi Wallunds, Hornemanns og Misleths Ejendomme 5. Aug. 1786 paa Grund af Højesteretsdommen af 18. Maj 1780 af Birkedommer Hincheldey *foretagne Indførsels- og Udlægsforretning bør ved Magt at stande*, hvorimod Wallund, Hornemann og Misleth forbeholdes Regres til vedkommende, som de bedst ved, vil og kan paa lovlige Maade at indtale. Denne Processes Omkostninger ophæves paa alle Sider.“

For anden Gang i Løbet af faa Aar var Næstveds Styrere blevet idømt en haard Dom. Helt uden Skyld i disse Domme kan man vel ikke sige, at de var.

Der findes intetsteds nogen Udtalelse om, hvorvidt Wallund og de elogerede Borgerere mente, at Landstingsretten vilde underkende Udlægsforretningen; men efter Rosteds Indlæg i Landstingsretten at dømme synes det, som om de havde haabet paa, at Udlægsforretningen skulde blive underkendt.

Imidlertid kunde de ikke modtage denne Landstingsdom, og i 1789 blev den indstævnet for Højesteret til Underkendelse. De antog Højesteretsadvokat Rosenkrands til at føre Sagen.

De frygtede nu sikkert for, at Højesteret skulde stadfæste Landstingsdommen. De besluttede derfor at prøve paa at komme til Forlig med Herlufsholm. Købmand H. C. Misleth var især ivrig derfor. Han foretog for egen Regning flere Rejser til København for at tale med Stiftamtmanden og Skoleherren *C. Brandt*, der var mere villig til at slutte Forlig end den tidligere Skoleherre Grev Thott. Det lykkedes da Misleth at faa følgende Forlig sluttet mellem Næstved og Herlufsholm:

„1. Næstved opfører en Bi- eller Hjælpebro ved Lille Næstved, og den faar 4 Alens Vandslug i Længden, og denne Bestemmelse skal anses for fyldestgørende for Højesteretsdommens Opfyldelse. Herlufsholm giver gratis Plads til denne

Hjælpebro; dog maa Næstved enten i Mindelighed eller ved Dom af uvillige Mænd affinde sig med de paagrænsende Beboere, som er Birkeskriver Splithof og Lars Lind.

2. Næstved betaler 300 Rdl. i Procesomkostninger til Herlufsholm.

3. De Beboere i Lille Næstved, som led Skade ved sidste Oversvømmelse (1785), forbeholdes Ret til at søge Erstatning derfor hos Næstved paa den Maade, de selv finder for godt.

4. Saa snart Indholdet af foranstaaende bliver opfyldt, frafalder Herlufsholm den for Højesteret svævende Brosag, som imidlertid bliver staaende der upaadømt. Skoleherren lover at bidrage til, at de til Justitskassen idømte Mulkter kan blive modereret eller ganske eftergivet af Kongen“.

Forliget blev underskrevet af J. Clausen, Wallund og de eligerede Borgere 12. Novbr. 1790 og af Skoleherren 16. Novbr. 1790.

I dette Forlig var der dog en Mulighed for nye Stridigheder, idet Lille Næstveds Beboere kunde kræve Erstatning for Oversvømmelsen i 1785. Misleth stillede dem tilfreds; men det omtales ikke, hvorledes det skete.

Det er ellers ejendommeligt at lægge Mærke til, at Herlufsholm nu fuldstændig svigtede Lille Næstveds Beboere og overlod dem til sig selv med Hensyn til at faa Erstatning, skønt det ellers især var for deres Skyld, at Processen med Næstved var ført. Misleth har muligvis lovet Skoleherren, at han nok skulde stille dem tilfreds; men dette Løfte er ikke blevet indført i Forliget, fordi ingen skulde vide det.

I Sommeren 1791 blev Goldslusen eller Hjælpebroen saa bygget. Den var 8 Alen lang paa den ene og 12 Al. lang paa den anden Side, 4 Al. bred og $5\frac{1}{2}$ Al. høj. Den blev bygget af Ege- Bøge- og Fyrretømmer. En Del Fyld blev bortført. Omkostningerne blev ialt 222 Rdl. 2 Sk. 2. Decbr. 1791 blev den synet og erklæret for tilfredsstillende.

Nu var Store Bros Vandslug tværs over Aaen 19 Alen. Den kunde nu modtage Vandet under alle Forhold, og der omtales ikke mere nogen Oversvømmelse.

Imidlertid havde den kst. Borgmester *Niels Knudsen* (Wallund var død) og de eligerede Borgere sendt en Ansøgning

til Kongen om, at de idømte Mulkter maatte blive eftergivet, da deres Udredelse ellers vilde foraarsage mange Borgeres Ruin. Kongen eftergav dem Mulkterne d. 30. Sept. 1791.

Landstingsdommen kom saa ikke for Højesteret. De mange Aars haarde Stridigheder med Herlufsholm var nu til Ende.

Tilbage var saa Opgørelsen af Omkostningerne ved Processen. H. C. Misleth, der uden Tvivl var Byens rigeste Købmand paa denne Tid, havde betalt alle Udgifterne. I Juli 1794 havde han sin Regning færdig, og den lød paa 1298 Rdl. 2 Mk. 8 Sk., hvoraf Rosted havde faaet 660 Rdl. (betalt $\frac{2}{3}$ 1790), Herlufsholm 300 Rdl. (betalt $\frac{8}{1}$ 1791: 150 Rdl. og $\frac{11}{6}$ 1791: 150 Rdl.) og Goldslusen havde kostet 222 Rdl. 2 Sk. De andre eligerede Borgere gennemsaa Regningen, fandt alt i Orden og indstillede til Borgernes Vedtagelse, at Kæmnerkassen betalte Misleth disse Penge, da han havde gjort Byen saa store Tjenester og ikke forlangte Renter af sine udlagte Penge.

Borgmester og Byfoged Evald Wulf og de eligerede Borgere sammenkaldte saa Borgerne 29. Decbr. 1794. Alle Borgerne mødte. Efter at Misleths Regning og de eligerede Borgeres Erklæring derom var oplæst, blev Borgerne spurgt, om de vilde være med til at betale denne Regning. Efter nogen Forhandling svarede Borgerne, at de vilde være med at betale Regningen, hvis Sorø Amt kunde tilpligtes at betale Halvdelen af Udgifterne ved Broens Vedligeholdelse i Fremtiden. De vilde dog nødig „opvikle denne Sag ved en ny Proces“. Prokurator Lund, der havde deltaget i Processen paa en Del Borgeres Vegne, havde indsendt en Regning paa 35 Rdl. 4 Sk. Borgerne foreslog, at den blev betalt af Kæmnerkassen, hvis Misleths skulde betales. De mente, at P. Mørchs og W. Hornemanns Dødsboer burde tage Del i Omkostningerne, hver med 150—200 Rdl.

Misleth sendte saa en Ansøgning til Stiftamtmand *Knuth* om, at hans og Lunds Regninger maatte udredes af Kæmnerkassen. Efter at *Knuth* havde brevvekslet med Danske Cancelli herom, gav han Tilladelse hertil 23. Febr. 1796.

3. Marts 1796 sammenkaldte Borgmesteren og de eligerede Borgere Byens Borgere og Indvaanere; de fleste mødte. Stiftamtmandens Skrivelse af 23. Febr. oplæstes. Der fremlagdes Erklæringer fra Mørcks og Hornemanns Dødsboer om, at enhver af dem vilde betale 150 Rdl. Derefter foretoges en skriftlig Afstemning om, hvorvidt Misleths og Lunds Regninger med eller uden førnævnte Betingelse skulde betales af Kæmnerkassen. De fleste Borgere stemte for, at Misleths og Lunds Regninger blev betalt uden nogen Betingelse. Blandt dem, der ikke stemte, var Borgmester og Byfoged Wulf.

I Sommeren 1800 blev der foretaget en Reparation paa Pillerne under Store Bro. To eligerede Borgere Bager *Carl Fr. Addit* og Købmand *Hans Witte* førte Tilsyn med Arbejdet. Tømmermester Ole Andersen lavede en Dæmning uden om Pillen ved Brogade, hvorefter Vandet blev pumpet bort. To Muremestre reparerede saa Pillen. Omkostninger blev ialt 482 Rdl. 3 Mk. 3 Sk.

29. Febr. 1816 blev der holdt en Raadstueforsamling i Anledning af, at Borgmester *M. Schönheyder* og de eligerede Borgere *C. Fr. Addit*, *H. Witte*, *J. D. Galle* og *H. Lindholm* „havde bragt i Erfaring,“ at Store Bro var saa forfalden, at den trængte til en Hovedreparation. Efter deres Anmodning havde Bygmester Larsen forfattet Tegning og Overslag over Broen. De eligerede Borgere mente, at denne Reparation paa Broen var dem og Næstved By uvedkommende; vel vidste de, at Byens forhenværende Magistrat og eligerede Borgere havde holdt Store Bro ved lige; men de kunde ikke tro, at Byen vedblivende kunde paalægges den Forpligtelse at holde Broen ved lige, da den var en Skelbro mellem Præstø og Sorø Amter. De anmodede derfor Borgmesteren om at fremsætte denne Sag for de høje Autoriteter, saa Næstved for Fremtiden kunde blive fri for alene at bære denne Byen med Urette paalagte Byrde, og at bede Amtmand *Danneskjold-Samsø* (Præstø Amt) om at forelægge denne Sag for Danske Kancelli

idet de mente, at dette sikkert saavel i denne Sag som forhen i andre Sager vilde paase Byens Bedste.

5. Marts 1816 sendte Borgmester Schönheyder saa en „Forestilling“ gennem Præstø Amt til Danske Kancelli, og han søgte heri at bevise, at Store Bro efter de nu gældende Love burde vedligeholdes af Præstø og Sorø Amter, da den ligger i Skellet mellem disse Amter. 16. Juli indløb Amtets Svar, at Sagen efter Kancelliets Resolution skulde afgøres efter Lands Lov og Ret. Borgmesteren og de eligerede Borgere vedtog saa 20. Juli at foreslaa Danneskjold-Samsø, at han paa Præstø Amts Vegne gjorde fælles Sag med Næstved mod Sorø Amt, og at Sagen burde paakendes ved en Kommission. Danneskjold-Samsø gik dog ikke ind paa deres Forslag.

Imidlertid kom der 24. Oktbr. 1816 fra Danske Kancelli Ordre til, at Store Bros Forhold skulde behandles ved Lands- over- samt Hof- og Stadsretten i København som første Instans, og at enhver af Parterne kunde vente at faa fri Sagfører. Men for at Næstved kunde være vis paa, at dens Tarv under denne Sag blev varetaget paa rette Maade, blev det paa en Raadstueforsamling 9. Novbr. 1816 vedtaget at antage Kammeradvokat *Schönheyder* til mod Betaling af Byen at føre denne Sag, hvilket blev approberet af Præstø Amt.

Schönheyders Modstandere var Prokurator Delbanco, der var beskikket Forsvarer for Præstø Amt, og Prokurator Haagen (beskikket) for Sorø Amt.

Sagen behandlede ved Hof- og Stadsretten i Aarene 1817—19. Gennem denne Ret udtog Schönheyder Stævning til Amterne angaaende Store Bro.

Schönheyder hævdede, at ifølge Forordningen af 13. Decbr. 1792 om Broers og Vejes Vedligeholdelse paahvilede det Præstø og Sorø Amter at vedligeholde Store Bro, der ligger i Skellet mellem Amterne og forbinder Landevejene i Sydsjælland med Landevejene i Sorø Amt.

Amternes Sagførere benægtede, at Store Bro kom ind under Forordningen af 13. Decbr. 1792. De hævdede, at Næstved til sin egen Nytte havde anlagt og fra umindelige Tider paa egen Bekostning havde vedligeholdt Store Bro,

og at Næstved ifølge kgl. Resolutioner, Domme og Forlig var pligtig til at vedligeholde den, og de krævede Frifindelse for Næstveds Tiltale.

Schønheyder svarede, at det ikke var bevist, at Næstved fra Begyndelsen havde anlagt Store Bro, men indrømmede, at Byen i mange Aar alene havde vedligeholdt den; men alt dette var sket før Forordningen af 13. Decbr. 1792.

Haagen hævdede, at Store Bro laa paa Præstø Amts Grund og derfor var Sorø Amt uvedkommende, idet han henholdt sig til en Kancelliskrivelse af 14. Febr. 1801.

Amternes Sagførere stillede saa til sidst det Forslag, at hvis Amterne skulde bidrage til Store Bros Vedligeholdelse, kunde de gaa med til, at hvert Amt betalte $\frac{1}{3}$ Del og Næstved $\frac{1}{3}$ Del af Udgifterne.

21. Juni 1819 afsagde Landsover- samt Hof- og Stadsretten følgende Dom: Store Bro kommer ind under Forordningen af 13. Decbr. 1792, og den er Skelbro mellem de to Amter. Kancelliskrivelsen af 14. Febr. 1801 er ikke at betragte som nogen Resolution om, under hvilket Amt Store Bro henhører. Der kan intet Hensyn tages til det af Amterne stillede Forslag om, at hver af Parterne skulde betale $\frac{1}{3}$ Del af Udgifterne.

Thi kendes for Ret:

Præstø og Sorø Amter bør i Forening med Næstved Købstad i Forhold til bemeldte Amters og Købstadens Hartkorn deltage i Istandsættelsen og Vedligeholdelsen af den uden for Næstved beliggende saakaldte Store Bro.

Danske Kancelli resolverede 27. Juli i Anledning af Skrivelse fra Danneskjold-Samsø, at denne Dom ikke skulde indankes for Højesteret.

Hermed var Store Bros Skæbne afgjort, og Næstved var blevet befriet for en tung Byrde. Byens Bidrag til Store Bros Vedligeholdelse blev for Fremtiden meget lille.

Udgifterne ved Store Bros Vedligeholdelse udredes den Dag i Dag til Dels efter Hof- og Stadsrettens Dom.

I 1817 trængte Store Bro til en betydelig Reparation. Næstved lod denne udføre efter indhentet Tilladelse af Præstø

Amt. Omkostningerne var ialt 644 Rdl. 86 Sk. Efter at Hof- og Stadsrettens Dom var falden, søgte Næstved Erstatning for disse Udgifter hos Amterne ved Skrivelse af 30. Okt. 1819.

Kilder: En Pakke: Domme angaaende Næstved Store Bro 1774—1819, Næstved Tingbog 1646—47, Fol. 170, Næstved Raadstuebog 1673—98, Fol. 32, do. 1698—1742, Fol. 360 f og 365, do. 1742—70, Fol. 111, 196, 284, 289, 300, 302, 310 f, og 321, do. 1770—96, Fol. 42, 64 f, 115, 174, 199 f, 267 ff, 348 og 358 ff og do. 1796—1845, Fol. 42 f, 50, 218, 220 f og 240 f.

Et Par Notitser fra Næstved Retsprotokoller.

Ved *Th. Hauch-Fausbøll.*

Hvo som alting vil randsage
Der er scheet i Fordums Dage
Maa i Pungen Penge have
Og sig til stort Arbeid lave
Vel er sligt plaisir at viide
Men mand maa adskilligt liide
Og sit Øye-siun forderve
For den Kundschaab at erhverve.

Dette lille træffende Vers findes blandt de Optegnelser, den gamle bondefødte Genealog Peder Dyrskiøt sendte Dr. Jens Bircherod. Ofte maa Genealogen for at finde en enkelt Kendsgerning gennempløje et stort og vanskelig læseligt Materiale, men det hænder da heller ikke sjældent, at hans Opmærksomhed fanges af et eller andet, der ikke vedrører det eftersøgte, og han kan ikke lade være at gøre sine Notitser. Saadan er det gaaet mig ved en eller anden Lejlighed, da jeg har gennemgaaet Næstved Retsprotokoller for nogle Aar og her er Notitserne:

Næstved Raadstuebog 29. Aug. 1589.

Thisze danne Quindr ere till thagne, at skulle med Raadmendene och Kongens Fogit Besøge Borgernis Husze Her vdi Nestved, och Malcke Pigerne,

Bro Fierring: Karen Jeppis, Boel Hanszis.

Nør fiering: Giesze Hanszis, Karen kniffue smedtz, Niels Aatzings Høstrw, Gundel ho gens.

Mølle Fierring: Karen ploffs, Maren Hennings, Anne Hans Matzens.

Stur klindtz fierding: Christoffer Jensens høstru, Kierstin glarmesters, Margrette kiellesmedtz.

Det er jo en kendt Sag, at man brugte ved gifte Kvinder at undersøge, om den mistænkte unge Pige havde Mælk i Brystet, men at det ligefrem har været et offentligt Hverv, hvortil der udtoges gifte Kvinder i hvert Kvarter af Byen for, som det drastisk hedder, „at malke“ Pigerne, har jeg ikke set før.

I Raadstuebogen for 4. Juli 1624 omtales det, at fire Dannekvinder syner en Kvinde, som mistænkes for Hor.

I den Tid, man ikke kunde skrive, maatte man hjælpe sig med sit Bomærke i et Signet; blev et saadant borte, var man ilde faren, idet Finderen kunde misbruge det, og for at undgaa dette, maatte man aflyse det til Tinge. Om en saadan Aflysning 1625 i Aalborg kan læses i Jyske Samlinger IX, 1, Side 96. Jeg skal nævne nogle Eksempler fra Næstved.

I Næstved Tingbog for 22. Januar 1593 omtales, at Claus Holst stod i Dag og gjorde sin Signet dødt og magtesløs, som han havde den Mandag næst efter hellig 3 Kongers Dag Aar 93.

I Tingbogen for 18. Aug. 1600 læses:

I thing hans detløffsen liuszer effter sint signet som Hand Haffr thafft kand Hand den icke igen Bekome da giør Hand den døtt og Magteløsz

vdj liger Maade liuste knud Blyetecker effter sint signet, som ocsaa er Borte for Hanom

I Almindelighed havde hver Mand sit Mærke, men at man ogsaa har kunnet benytte et nedarvet Mærke, f. Eks. ens Faders, derom er der Vidnesbyrd i Næstved Bytingsbog i Slutningen af 1593, hvor det hedder:

Till Windisbyrd, schriffr Jeg mit federne Mercke her
vnder Actum Nestved den 27. Nouembris Ano 93.

Paa Næstved Ting 10. Novbr. 1595 bekendte Kirsten Klockers, at Hr. Peder Iffuersen ikke havde lovet hende Ægteskab, „men han sagde, at vilde staae hende Hus og Seng til.“ Samme Dag fik hun sit Skudsmaal, nemlig, at Borgmester og Raad og menige Tingmænd ikke vidste andet om hende end det, som ærligt er udi nogen Maade, førend nu hun haver selv berøfet (∴ røbet) sig at have ligget udi Ukyskheds Levnet med Hr. Peder Iffuersen.

Samme Dag fik Hr. Peder Iversen 14 Dages Varsel til „Soer port“, og 13. Dec. 1596 stod Kirsten Klockers for Retten og var sine Breve bestendigt (∴ kendtes ved), som hun havde ladet skrive Erlig og velbyrdig Christian Muhrbrus og Hr. Peder Iffuersen. Senere omtales Sagen ikke, og maa vel være bleven forligt. Kirsten var vist Enke efter Hans Nielsen Kloker (Tingbogen ¹⁶/₁₀ 1592).

I Næstved Raadstuebog 10. Juni 1603 læses:

„Wagen Kræmmers Hustru Dorthe blev 1603 14 Dage før 10. Juni rettet og halshugget for Helsingør „for hun haffuer haffdt hull och dull och omgiengelsze med thiffue och hollit Itt ont Leffnit med dem vdj Langtid, Saa hun Bleff Lagdt vnder galgen og thiffuene hun haffde med at bestille bleff hengt offn hinde.“

Skovrider Rosthøj, Oremandsgaard.

Af *Hans Hansen*, Togeby.

Omkring 1861 begyndte man her i Danmark, efter engelske forbilleder, at danne skytteforeninger. Der blev hurtigt dannet en centralkomité for hele landet, og den 24. okt. 1862 holdtes den første præmieskydning ved København. Ved denne kap- og præmieskydning deltog 103 skytter, deraf 36 fra landet, resten fra København og Frederiksberg. „Fra Roskilde var 7 medlemmer forhindret i at møde paa grund af et samtidig afholdt marked!“ — meddeler *Illustreret Tidende* i sin beretning. Der var bygget skydetelte til skytterne, og der blev skudt paa 300 og 400 alen. Kort til præmieskydningen maatte løses å 3 rigsdaler og til kap-skydningen å 4 sk. pr. skud. Gevinsternes samlede værdi udgjorde 1000 rigsdaler, hvoraf 785 rdl. var fra landsmænd i England, der allerede, da den første opfordring til at danne skytteforeninger var udgaaet, tilsendte centralkomitéen et stort antal Enfieldrifler fra den engelske stats geværfabrik. Første præmie var et sølvdrikkehorn, tegnet og forarbejdet af cicelieur A. N. Dragsted, København.

Drikkehornet støttes af 2 løver, der holder det danske

skjold. Paa hornet er indgraveret: „Æresgave fra landsmænd i England til den bedste skytte ved de danske skytteforeningers præmieskydning den 24. oktober 1862.“ — Kl. 8 $\frac{1}{4}$ samledes skytterne, og Kl. 9 begyndte skydningen, og „Klokken henved 3 var præmieskydningen tilendebragt, men allerede forinden var al tvivl om, hvem det smukke drikkehorn skulde tilfalde, forsvunden, saaledes, at landmand Rosthøj af Horsens skytteforening paa selve skydepladsen kunde tegnes af en tilstedeværende kunstner (Otto Backe), som den bedste skytte ved de danske skytteforeningers præmieskydning 1862.“ Illustreret Tidendes beretning.

Om Aftenen Kl. 7 overleveredes præmierne til vinderne paa den kgl. skydebane af indenrigsministeren. Rosthøj blev altsaa den første skyttekonge i Danmark. Christen Jacob Rosthøj var søn af gaardejer Jens Peter Rousthøj Stenderup og hustru Karen Christensen og blev født $2\frac{3}{9}$, 1838. Og om denne første landspræmieskydning har Rosthøj selv fortalt: „Naa, jeg gik Dagen før ind og vilde se paa skydepladsen, og saa ser jeg alle disse fine herrer, der var baade grever og baroner, og de laa jo og øvede sig med alle slags anlæg, og saa henkaster jeg saadan let: „Det kan jeg gøre lige saa godt frit staaende uden anlæg“. Det var der en af de høje herrer, der hørte. Han rejser sig og siger: „Det gad jeg nok se! Vi holder en rigsdaler hver mod én, hver gang De skyder Plet uden anlæg“ — og jeg har aldrig tjent saa mange rigsdaler paa én dag.“ — Om selve skyttefesten fortæller han videre: „Jeg havde skudt og manglede kun et skud, har lige hævet riflen, saa er der en, der tager mig paa armen, og da jeg vender mig for at se, hvad det skal betyde, siger en ældre herre: „Undskyld, men har De indstillet Deres visir?“ Til alt held svarede jeg pænt: Jo jeg har, men jeg var lige ved at sige: Hvad kommer det Dem ved, for han kunde jo gjort en hvilken som helst anden nervøs, men jeg hævede rolig riflen igen og tog min plet — og saa var det saamænd krigsministeren, der havde været saa interesseret.“ Det er forstaaeligt, at det har været en stor dag for den unge 24-aarige Christen Rosthøj, ligesom det selvfølgelig

for de 35 andre landboskytter har været med stolthed, at de havde Danmarks første skyttekonge, høj, rank og selv-sikker med et aabent ansigt og et sprudlende liv, i deres midte. Det smukke drikkehorn med Bissens landsoldat paa

Laaget var til det sidste Rosthøjs velfortjente stolthed at vise frem. Det findes nu paa Frederiksborgmusæet.

Med denne skyttesejr blev Rosthøj en kendt ung mand, og der kom adskillige tilbud til ham om forst- og skov-riderpladser fra forskellige godsbesiddere, hvilket gav

anledning til, at han søgte praktisk uddannelse i forstvæsen, og blev af den daværende konsul Alfred Hage, København, der havde købt Oremandsgaards gods i nærheden af Præstø, antaget som skovrider over Oremandsgaards skove i maj 1865. Han var nu blevet gift med Lone Heilemann — hvorefter senere. Det tog nogen Tid for konsul Hage med at afvikle forholdet til en gammel skovrider Thorup, der som saadan sad paa en fæstegaard i Gederød, og paa grund heraf blev der i udkanten af Rekkendeskoven, med udsigt til stranden, bygget en ikke stor skovriderbolig, der ved sin lidenhed, ved sin hyggelige og idylliske — om end noget afsides — beliggenhed blev midtpunktet i et folkeligt vækkende arbejde i 1870—80 aarene, hvori Rosthøj og fru Rosthøj paa saa mange omraader var førende, vækkende og ledende.

Det er vist Hostrup, der i en af sine studentsange har sagt:

Oprør! det vil vi ej. Nej stop!
men skaal for den, som rører op!

Det var netop det, Rosthøj vilde; røre op og vikle ud af gamle vaner og forhold, faa interesser vakt, faa øjne og øren aabnede for den ny tid, der var ved at gro frem paa saa mange omraader efter den nationale ydmygelse i 1864. Det var noget i slægt med det bekendte: Hvad udad tabes skal indad vindes, han lagde sig i selen for, og han begyndte med at faa fat i ungdommen.

Det var faa og beskedne, ikke helt kultiverede, interesser og fornøjelser de unge paa landet havde at more sig med under, og efter, den store landbrugskrise fra 1818—28 gennem 30-aarene til omkring 1850. Egentlige ungdomsgilder havde man ikke; men man havde saakaldte legestuer, der bestod i, at karlene tingede sig ind hos en gaardmand, der efter datidens byggeskik havde en „øverstestue“ — selvfølgelig med lergulv. Møbler besværedes stuen ikke af den gang, højst en egetræskiste med hvælvet laag. Karlene gav 8 skilling, pigerne gik frit, og derfor fik man en runtenom hvedekage med et stykke ost til — smør havde man ikke om vinteren, og karlene maatte betale ekstra for hver snaps

brændevin, og saa legede og dansede man til en stedlig Musikanters violin, og det gik ret tit paa hele vinteren. Legene kunde være af grovkornet art, uden at vække anstød. Var en pige lidt vel livlig af sig i mund og tale, „kaad“, som man siger om unge, uregerlige heste, og hun kom til lege-stuen, og var snapsene begyndt at virke hos karlene, saa snup disse hende, lagde hende op paa et bord, fik fat i en „malkekrands“ — en tøjkrands kvindfolkene lagde paa hovedet, hvorpaa man bar malkespanden hjem fra marken — og med en ildtang trak man gennem malkekrandsen en snip af hendes forklæde og klippede et hjørne af dette. Det kaldte man at tage kaaden fra pigen, en parodiseret efterligning af, naar man udbødede sogrise — men en ærbar pige betragtede det som en stor skam, at der blev „leget“ saaledes med hende. En anden leg kunde bestaa i, at karlene væddede med en pige, at hun ikke kunde lade sit Vand i en almindelig 3-pægleflaske uden at spille. Forsøget blev udført paa stedet under betryggende kontrol, og pigen vandt. Jeg har for cirka 50 aar siden hørt en gammel mand, der overværede eksperimentet, udtrykke sin beundring for kunststykket. — Op imod skovriderens ankomst her til egnen var velhaveriet stigende, og sæderne blevet mildere blandt de unge: det var ungdomsgildernes tid, hvor man dansede i den nu bræddegulvlagde øverstestue, og forresten drak godt med snaps og kaffeknægte, og naar saa hovedet begyndte at blive hedt, kastede karlene trøjen, og dansede saa der stod en damp fra den svedvarme krop. Især var den saakaldte jødetur vild og voldsom. Du milde! Naar man sammenligner nutidens moderne danses begravelsestempo med datidens umiddelbare hengivende svedkure med lommeterklæder, der kunde vrides, saa det tapløb paa gulvet. — —

Det var denne ungdom, Rosthøj vilde have fat i, og det var jo saa ligetil at faa dannet en skytteforening, der skulde lære de unge at skyde med riffel, og dermed fremstod Oremandsgaard og Stampenborg Skytteforening, som den kom til at hedde efter de to godser, den nærmest omfattede. Men det skulde være noget, der „tog sig ud“. Skytterne — altsaa

omegnens unge karle — fik uniform: lysegraa skyttefrakke med grøn snorebesætning og krave og med store jægerknapper, syet af skræder Hoffland i Præstø: 8 rigsdaler, hvide benklæder: 3 rigsdaler, samt sort hue med stor, lige, udstaaende og blank skygge, som de gamle infanterihuer og med dannebrogskokarde. Og naar Rosthøjs skyttekorps kom marcherende ind til skyttefesterne med taktfast march under Rosthøjs kommando, var det noget, der vakte opsigt. Og naar enkelte af dem, der var med fra første begyndelse, f. eks. gamle Niels Petersen i Mern, fortæller om disse dage, saa kan øjnene endnu straale i mindet om hele det liv og røre, skovrideren vakte mellem de unge. Hver søndag eftermiddag om sommeren samledes skytterne til skiveskydning, gymnastik og geværsersits med gamle geværer, han havde faaet udleveret fra krigsministeriet. Der var 20—30 skytter, og gymnastikken lededes for det meste af politibetjent Nielsen i Præstø, der havde været med i krigen 64, og i sommeren 1869 holdtes den første skyttefest i Rekkendeskovens ved Kraegevig, hvor der var kap- og præmieskydning og gymnastik, og hvor de ivrige unge sprang over hesten, og paa en eng ved siden af festpladsen havde man længdespring over opkastede vandgrave, der gav anledning til munterhed, naar enkeltede plumpede i — skyttekredsen fik sin fane skænket af omegnens kvinder, broderet under ledelse af frøknerne Mølsted, Stavreby præstegaard. Paa den ene side af dugen stod „Oremandsgaard og Stampenborg“ og paa den anden „Slutter kreds og staar fast“, broderet med guldtraad. Den blev indviet ved en skyttefest ved Christinelund ved Præstø, hvor baron Henrrik Stampe til Nysø indviede fanen og beværtede skytterne. Et af disse første aar var en snes af skytterne paa langtur til skyttefest i Horsens sammen med skytter fra Møen under Frede Bojsens ledelse. Til en skyttefest ved Haslev et af disse første aar havde grev Molkte, Bregentved, skænket et sølvdrikkehorn til værdi 100 rigsdaler, der vandtes af en af Rosthøjs skytter: møller Niels Jensen i Mern. Blandt disse dygtige skytter, som Rosthøj fik uddannet, og hvoraf flere senere er blevet kendte mænd her i Præstøegnen, kan

nævnes: Povl Andersen, Ambæk, Jens Hansen, Fjærnhøjgaard, den senere bekendte Niels Hansen, Kavsbjerggaard, saavel som broderen, den tidligere rigsdagsmand Lars Hansen, Ramsømagle, og adskillige andre. Senere gik skytteforeningerne ind under amtsorganisationen som Præstø Amts 11. kreds og var i en aarrække kendt som en af de bedste kredse, der tog de fleste præmier, og havde i aaringer den vandrende sølvkrans paa fanestangen. Ved foreningens 50-aars jubilæum i 1919 fejredes dagen paa den maade, at foreningens medlemmer, cirka 20, til hest ens klædte karle med røde skærf paa skulderen og med den gamle skyttefane i spidsen, red fra by til by i 11. kreds opland. I hver by formeredes rytterne paa linje, hvorefter fanen blev ført langs fronten til tonerne af fanemarchen — en stilfuldt formet jubilæumshøjtidelighed. Om eftermiddagen var der en festlighed i lystanlægget ved Sageby, hvor mindet om Rosthøj som foreningens stifter blev fejret i sange og taler. — Som Rosthøj om sommeren samlede ungdommen om skyttesagen, søgte han ikke mindst om vinteren i de lange vinteraftener at samle den om husflidssagen. Han begyndte under smaa forhold i Snedker-Lars' værksted i Gederød, vistnok med almindeligt huggehusarbejde, snitning af træspiseskeer, sløve og lignende, men der trængtes til langt større lokaler og plads til hans rastløse initiativ, og hos „gamle fru Hage“ — konsul Hages enke til Oremandsgaard, der indtil sin død satte megen stor pris paa Rosthøj — fik han udvirket, at der blev bygget den senere saa bekendte Oremandsgaards husflidsskole tæt ved skovriderboligen i Rekkendeskov mellem Gederød og Kragevig, og den blev indviet den 30. november 1872. Denne bygning, der vel nærmest er bygget i en art norsk bygningsstil med stort tagudhæng og overbygget „svalegang“ langs forsiden, blev i den følgende snes aar midtpunktet og samlingsstedet for mangt og meget af folkelig vækkende art i stor omegn af husflidsskolen med Rosthøj som den samlende, impuls-givende leder. Hvor var det en oplevelse at komme i husflidsskolen! Det var noget nyt, som kom til egnen fra en verden, man aldrig før havde set glimt af. Hovedrummet var,

og er, en art nordisk hal uden loft saaledes, at spærværket hæver sig i en brudt afsats, og imellem rummene, hvor skraastiverne støtter spærværket, blev disse blændet med udkæringer i dragestilmotiver, ligesom den midt i salen hængende ottearmede lysekrone, udskaaret i samme stil, gav det hele indtrykket af en nordisk højenloftssal. Dette sted blev det første samlingshus i sydsjælland, ca. 15 aar før noget andet, og her holdtes ogsaa de første dilettantforestillinger af landboere. Men her dreves og trivedes husfliden i en snes aar. Det var jo en husflidsskole, og den til grund liggende tanke var selvfølgelig denne: Ved at opøve øjet og haandelaget at give ungdommen en sund beskæftigelse i fritiden, ogsaa til støtte for virksomheden i det daglige liv. Og skovrideren var sjælen i det hele. To aftener om ugen anvendtes til husflid, og naar man oppe fra en altan for den ene ende af salen saa ud over dette stærkt pulserende liv nede i salen, hvor der samledes op imod et halvt hundrede unge karle og drenge fra den nærmeste omegn, hvor høvlspaanerne fra et par høvlebænke fløj med et skryd fra høvlene, hvor økserne bumpede paa huggeblokkene, medens løvsavene hvinede, hvor man sad ved de mangé borde, og hvor der blev skaaret syæsker og lignende efter naturalistiske frugt- og plantemotiver, snittet træskeer og andet let laveligt husgeraad, medens ved en side kurvemagerne havde deres plads under ledelse af en gammel kurvebinder, der fik pilevidier fra plantninger, skovrideren havde fremelsket, og andre forsøgte sig i den vanskeligere kunst at saale støvler, og enkelte gik i lag med det endnu vanskeligere bogbinderi, og midt i al denne virksomhed, der gav en højt summende lyd, skovriderens høje skikkelse gaaende rundt, undervisende og retledende, saa maatte det indrømmes, at han havde greb paa at røre op i tilvant sløvhed.

Om denne tid har nuværende parcellist Anders Jakobsen, Allerslev mark, givet efterfølgende træffende rids: „Med Rosthøj og husflidsskolen — eller „snitteskolen“, som vi kaldte den — kom der liv i husfliden. Der var folk langt fra, som kom hertil og blev uddannet som husflidsledere til deres

hjemlige egne. Jeg kom som dreng i husflidsskolen, og jeg husker tydelig, hvilket liv der rørte sig. En huggede tøjrpæle, en anden lavede klaptræer; ved et bord sad man og lavede børster, ved et andet øvedes der løvsavsarbejde, der senere gik over til udkæring i gammel dansk almuestil. Der kunde jo være ret højroset samtale, men i det øjeblik, skovrideren viste sin stovte skikkelse i døren, forstummede larmen. Ham saa vi alle op til, og hver passede sit. Det kunde hænde, at han havde staaet udenfor og hørt en kalde fanden til vidne paa et eller andet, saa vankede der en irettesættelse saaledes: „Hør du, min far, har du noget med den karl at bestille, saa gaa ud i skoven, herinde har vi ikke brug for ham“. — Naa, meget blev forsøgt, f. eks.: kurvebinding, koffertarbejde, bogbinding. Af finere husflid vandt almuestilen frem og fortrængte løvsavsarbejdet. En aften i 1884, jeg stod og lavede et hammelstøj, kom skovrideren og sagde: Dette er du nu dygtig nok til, nu skal du prøve at skære almuestil. Jeg blev stolt, for det var netop det, jeg ønskede, og jeg kom til at skære syæsker. Allerede 1874 fik husflidsskolen sølvmedalje ved en husflidsudstilling i Rønnede. 1875 ogsaa sølvmedalje ved 13. danske landmandsforsamling i Viborg, 1883 sølvmedalje ved landmandsforsamlingen i Aalborg, 1885 forskellige præmier ved en udstilling i Tappernøje. Til den nordiske udstilling i København 1888 havde husflidsskolen et møblement, efter tegning af arkitekt Rosendal Langballe, hvorfor der blev tilkendt skolen sølvmedalje og anerkendelsesdiplom til de medarbejdere, der havde skaaret møblementet. Og da Dansk Husflidselskab skulde finde en mand til at udføre det vanskelige arbejde at skære en mappe i almuestil til Kristian den 9des og dronning Louises guldbryllup, blev der sendt bud til Rosthøj, om han havde en Mand, der kunde udføre arbejdet, og efter en prøveskæring blev det overdraget til mig at gøre dette. Det varede omtrent en maaned. — Ved en udstilling i Næstved 1894 fik skolen sølvmedalje for 4 udskaarne egetræsstole, og sidste udstilling, der blev deltaget i, var ved amtsudstillingen i Vordingborg 1901, hvor der blev tildelt os sølvmedalje.“

Saavidt Anders Jacobsen. — Tiden førte med sig, at husflidsarbejde i det daglige liv blev fortrængt af billige industrivarer, saa at interessen for husflid tabte sig, og husflidsskolén staa nu som et endnu synligt minde om en rig, blomstrende tid paa dette omraade.

Men ved siden af husflidsaftenerne var der vinteren igennem en aften om ugen, hvor skovrideren samlede unge og gamle til oplæsning, der altid indledes og sluttedes med fælles sang, hvor skovrideren sang for med sin prægtige stemme, der i nogen tid var uddannet hos kapelmusikus Henrik Rung. Det var væsentlig den paa den tid — 1870erne — ret righoldige saakaldte skolelærerliteratur, af forfatterne Thyregod, Anton Nielsen, Erik Henningsen og Zakarias Nielsen, skovrideren oplæste af, og bidrog derved til at mange af omegnens befolkning, uden tvivl for første gang, kom i forbindelse med skønlitteratur. Og nu, saa længe efter, kan man finde, at der var noget vist naivt og rørende ved at se den trofasthed og betagethed, hvormed unge og gamle samledes en aften om ugen, ofte gaaende op til $\frac{1}{2}$ mil eller mere, for at høre oplæsning af disse jævne folkelivsbilleder, hentede fra selve befolkningens daglige liv. Det var noget, man kunde forstaa! Tankernes og fremstillingens flugt var ikke højere, end man kunde følge med. Den eneste litteratur, der paa den tid kom ud til landbefolkningen, var de mere eller mindre værdiløse smaafortællinger i Flinks almanak, men her ved disse oplæsningsaftener mødte folk sig selv og sine naboer og kom til at kigge ind ad „vores egne vinnevær“, og Rosthøj kom derved ogsaa paa dette omraade til at „røre op“ og virke befrugtende paa tankegangen hos omegnens befolkning, og for dem, som paa den maade vækkedes, fik han samtidig oprettet — formodentlig ved fru Hages hjælp — en lille laanebogsamling, der fik plads i husflidsskolen, og som blev godt benyttet. Han var et altid syngende menneske, og han forsøgte, samtidig med oplæsningsaftenerne, at danne en sangforening for flerstemmig sang, men trods sin store naturbegavelse som sanger havde han ikke nogen egentlig sans for sangens teknik —

lede en sangforening kunde han ikke, her maatte hans frue træde til. Hun var født i Ringsted 23. aug. 1825 og hed Apollone Heilemann, hvor faderen, Heilemann, var toldforvalter — consumptionsraad, som det hed. — Denne var en alsidig begavet mand, meget musikalsk, der kunde spille alle instrumenter, og havde tillige et mesterligt tegnetalent, saa det var maaske ikke helt tilfældigt, at datteren blev opkaldt efter den græske gud for sang og musik: Apollon. Hjemmet i Ringsted var i forbindelse med komponisten Heise, og gennem sin opvækst kom Lone — som hun kaldtes — i forbindelse med stærkt aandsprægede hjem, hvor kunst, musik og literatur blev indøvet og var tilhuse. — Med digteren H. F. Evald førte hun livet igennem en stadig brevsveksling — og hun var saaledes alsidig intellektuelt udviklet og var paa dette omraade Rosthøj overlegen. Men selv om denne fremstilling hidtil udelukkende har været helliget hans virksomhed paa de anførte omraader, bør Fru Rosthøj ikke alene ikke gemmes i skyggen af skovrideren, men sættes ved hans side. Med hendes forudsætninger forstod hun i det lille skovhus at skabe et jævnt, fint kultiveret hjem, der prydedes af malerier, raderinger og tegninger af Eckersberg, Marstrand, Roed, Kratzensteiner-Stub, Constantin Hansen o. fl. Rosthøj viste et bredt folkeligt bryst udad imod sin samtid, hun gav hjemmet indadtil et i bedste forstand aandsaristokratisk tilsnit, og da ægteskabet var og forblev barnløst, kunde hun til det sidste, uden at indsnævres, hellige sig aandelige sysler samtidig med, at hun var en økonomisk husmoder. Hun var meget modtagelig for skønhedsindtryk, under hvilken form disse kom til hende, og hun kunde blive ilter og opfarende, naar hun mødte det stygge, det grimme og uskønne i kunst, literatur eller i det daglige liv. Hun elskede sang og musik, komponerede adskillige kvikke melodier, hvortil hun selv satte ordene, og hvoraf enkelte er udgivne paa Villh. Hansens musikforlag, og da skovrideren, som anført, havde en dejlig sangstemme, faldt det af sig selv, at han og hun ogsaa paa dette omraade kom til at gaa i spidsen, og der blev dannet den første sangforening for

flerstemmig sang paa landet her i det sydlige Sjælland under fruens ledelse, hvor unge piger og karle i cirka 12 vintre samledes en gang om ugen i skovriderhjemmet. Og sangerne var husmands- og gaardmandsbørn, tjenestekarle og piger, præste- og lærersønner og døtre, i antal af mellem 12 og 20 stemmer. Disse øvelsesaftener var en fest for sangerne i dette hyggelige hjem, hvor skovridrens sprudlende fortælleevne satte humør mellem sangerne, og der er ingen tvivl om, at disse sangaftener havde en god og dannende indflydelse paa deltagerne, saaledes, at disse fik indtryk af, hvad der kan ligge i tonernes verden. Særlig sang man de da saa kendte „Gluntarne“ af Gunnar Wennerberg, hvortil fru Rosthøj satte dansk tekst i fri omdigtning. Og naar programmet var lagt og sangene indøvede, gav sangforeningen, et par gange om vinteren, en concert i husflidsskolen, der altid var propfuld, ofte overfyldt af tilhørere fra en vid omegn, der paa denne maade fik sans for flerstemmig sang, noget, man aldrig før havde hørt paa landet. At den besøgende ungdom selvfølgelig ogsaa var glad for, efter sangen, at faa en svingom til tonerne fra Lars Nielsens harmonika, behøver jo ikke at forsikres. 1892 sluttede fru Rosthøj sin Virksomhed som sangforeningens leder — hun var da 69 aar — men foreningen bestaar fremdeles, om end flyttet til Mern sogn. — Hun døde 1905.

Men det var ikke alene paa de foran anførte omraader, Rosthøj lagde sig i selen. Med den mere modne alder bredte hans initiativ sig ind over det mere praktiske liv, saaledes, at han den $\frac{9}{10}$ 1875 var medstifter af Præstø Fiskeriforening, den første fiskeriforening i Danmark, og blev fra oprettelsen foreningens kasserer. Paa husflidsskolen blev der nu givet undervisning for fiskere i at binde fiskergarn, og denne forenings virksomhed bidrog sikkert til, at fiskeriet i Præstøfjorden og de nærmest tilgrænsende vande kom ind i en rationel udvikling. Han kom derved til at blive sejlsportsmand, og, som boende tæt op til stranden ved Kragevig, fik han sin lille lystbaad „og — skriver Maren Bosen, født i Kragevig — naar han frisk og mogenglad en sommermorgen kom syngende ned igennem byen, kunde beboerne

være visse paa, at nu gik det mod stranden, dernede laa hans smukke hvide jolle, ventende paa sin styrmand. Snart kom sejlene op, og saa pilede den hvide baad ud over sundet, og man kunde fra landet se skovrideren siddende ved roret og høre hans livsglade sang. Ved kapsejladserne var han en ivrig deltager, som fiskerne satte Pris paa at have i derres midte, og, selv om han ogsaa hjemførte mangan førstepremie ved disse lejligheder, var der ingen, der saa paa det med misundelse“. — Han var i al sin færd en ven af samfundets smaa folk og ved en kapsejlad- og fiskerifest i Præstø, midt i 1870-erne, hvor der ved fællesspisningen blev talt særlig for fiskerne, rejste skovrideren sig tilsidst, og udbragte en skaal for det lag i samfundet, der hidtil ikke var blevet særlig bemærket: den danske husmand. En ældre husmand, der var tilstede, udbrød med taknemmeligt blink i øjet: „Skovrideren er dog en god mand, han glemmer ikke os smaa folk“. Og netop som smaafolks ven gjorde han et stort arbejde for at faa de smaa jordbrugere interesseret i planmæssig hønseavl. I forbindelse med daværende forpagter Ulrik, Sofiendal, og lærer Møller, Jylland — den senere direktør i „Dansk Andels Ægeksport“ — rejste han rundt i landet og holdt foredrag om sagen, i særdeleshed efter, at han ved en rejse vistnok i Holland og Belgien, havde set hønseholdet i disse smaaabugslande, og ved indkøb af tillægsdyr, bl. a. fra Amerika, gav han stødet til, at der mange steder blev oprettet hønserier under moderne former, med renavl af de forskellige yderige hønsearter og stammer, ligesom han selvfølgelig ogsaa forsøgte sig med rugemaskiner og kunstige kyllingemødre, og høstede de erfaringer og kvaler, som begynderne altid oplever, men som kan gaaes udenom af dem, der tager arbejdet op efter foregangsmanden. Og selv om hønsehold ikke blev saa altoptagende for dem, der optog tanken efter skovrideren og forpagter Ulrik, saa er den større opmærksomhed over for hønserne, deres pasning og deres huses indretning, som der fremdeles endnu efter cirka 30 aars forløb udvises, en direkte følge af skovriderens arbejde paa dette omraade her paa egnen.

Der kunde nævnes adskillige andre „sager“, som Rosthøj i sit liv arbejdede for, og, som den fødte optimist han var, var den sidste „sag“ jo altid den største. Han kunde sætte en sag i gang uegennyttig, uden tanke om egen fordel, altid med henblik paa sine medmennesker, og sikkert ofte med store personlige udgifter, som han aldrig fik ind igen, men naar han havde sat folk i gang, overlod han disse, at give ideerne en mere praktisk udformning.

Hans og hans hustrus hjem var et godt, dansk hjem, med stærke nationale følelser, der bar præg af sejrusrusen i 3-aarskrigen og nederlaget i 1864. Skovrideren havde jo i sit fødehjem som barn oplevet krigen 1848—49—50, havde faaet et uudsletteligt indtryk af jydernes forberedelse til „slavekrigen“ ved det fejlagtige rygte om, at tyskerne havde aabnet portene for fængslet i Rendsborg, havde set tyskerne oversvømme Nørrejylland og jublet ved deres forsvinden derfra, og alt dette var sikkert medvirkende til, at han, da han kom til Oremandsgaard og tog fat paa, som foran skildret, at vække ungdommen, ogsaa fik de ældre paavirkede saaledes, at der pludselig, i byerne omkring skovriderboligen, blev rejst flagstænger og syet dannebrogflag, noget man aldrig tidligere havde haft paa landet her paa egnen. Han og hans frue var begge afgjorte tyskerhadere, og man kunde have ønsket for skovrideren, at han maatte have oplevet Sønderjyllands genforening med moderlandet, der sikkert vilde have været ham en hjerteglæde, men han døde 1916.

Umiddelbart herefter satte omegnen en mindesten for skovriderparret ved husflidsskolen. Den for nylig afdøde pastor Mygind, Rekkende, udtalte ved afsløringen: „Man har bedt mig forfatte inskriptionen paa denne sten. Det var vanskeligt over for dette mærkelige ægtepar, og maaske synes det, at ordene er for smaa og jævne. Naar nu flaget, der dækker stenen, tages bort, vil de se, der staar: „Gud gav dem at elske deres fædreland. Lys og glæde udgik fra deres hjem.“

Bidrag til Oplysning om Lillehedinge og Havnelev Kirker.

Ved Lærer *P. Christensen*.

Blandt de store Godsbesiddelser, som ved Dronning Charlotte Amalies Død 27. Marts 1714 tilfaldt hendes tre Børn, var Vemmetofte og Højstrup, som blev Sønnen Prins Carls Arvelod. I Anledning af dette Ejerskifte er efterfølgende Fortegnelse over Udgifterne ved Lillehedinge og Havnelev Kirker, der hørte under Højstrup, samt Inventarieliste for Aaret 1714, affattede. Tillige anføres samme Kirkers fuldstændige Regnskaber for Aaret 1716—17, saaledes som de findes opbevaret i Vemmetofte Klosters Arkiv. De deri indeholdte Oplysninger har vel hovedsagelig kun lokal Interesse, men spredte Bemærkninger, der kaster Lys over den Tids Skik og Brug, har dog maaske ogsaa Ærinde andetsteds.

Specifikation

paa det af Hendes Majestæt Sal: og af Højlovelig Ihukommelse Enkedronningen allernaadigst tilladte og bevilgede aarlige Expencer og Udgifter for Lillehedinge og Havnløf Kirker, nemlig

for *Lillehedinge* Kirke:

Studieskat	„	4 Mrk. 8 Sk.
Provstens ¹⁾ Visitatspenge.	1 Rdlr.	„ „
	1 Rdlr.	4 Mrk. 8 Sk.

Sognepræsten²⁾ til Brød og Vin for Commu-

nikanterne	3 Rdlr.	3 Mrk.
for Ornamenternes Tvæt	„	2 „
	3 Rdlr.	5 Mrk.

Sogndegnen ³⁾ sammesteds for Urværket at stille	4 Tdr.	Byg
for Olie til Klokkerne og Værket	4 Mrk.	„
for Kirken at feje og mæje ⁴⁾	2 „	8 Sk.

for *Havnløf* Kirke:

Studieskat.	„	4 Mrk. 11 Sk.
Provstens Visitatspenge.	1 Rdlr.	„ „
	1 Rdlr.	4 Mrk. 11 Sk.

Sognepræsten for Vin og Brød til Al-

teret og de syge, aarlig	4 Rdlr.	4 Mrk.	„
Sogndegnen for Ornamenterne.	„	2 „	„
for Kirkens Fejelse og Majelse.	„	1 „	8 Sk.
Smørelse til Klokken	„	3 „	„

hvilket altid baade før og udi min allerunderdanigst Admini-

1) Magister Jørgen Sorterup, Sognepræst i Lyderslev 1692—1723 og Provst fra 1713.
 2) Svend Madsen Strøger, Sognepræst i Lillehedinge—Havnelev 1698—1731.
 3) Peder Strøger, kaldet til Sogndegn i Havnelev 1698 og fra 1706 tillige i Lillehedinge, død 1739. Han var Broder til Sognepræsten i Lillehedinge, Svend Strøger, og begge Sønner af forrige Sognepræst sammesteds, Mads Rasmussen Strøger 1660—98.
 4) pynte Kirken med Majløv. Danske Lov II, 22. Kap: Maj til Kirken godtgøres for een half, eller heel Mark efter Kirkens Formue og Størrelse.“

strationstid er beregnet og passeret Kirken til Udgift bekender og min Successor til Efterretning meddeler.

Datum Holtug d. 20. November 1714. *Damianus.*¹⁾

Inventarie-Register

over Hendes Majestæt, Højstsal: Enkedronningens nu Hans Prinselig Højhed Prins Carl tilhørende Lillehedinge og Havnløf Kirker, disse Bygninger, Ornamente og andet, saaledes som samme forefindes

Anno 1714.

Lillehedinge Kirkes

Inventarium.

1. For Kirkedøren 2 Døre med 4 Hængsler og paa hver Dør en gl. Skudlaas.
2. Udi Kirken 16 Mands- og 16 Kvindestole alle foruden Døre og Rygstykker, derforuden i Koret en Skriftestol og Degnestol.
3. En Prædikestol og en malet Altertavle samt et Træ-Krucifix med tvende derved staaende Træbilleder.²⁾
4. Et Pulpitur udi Kirken med 5 Bænke.
5. Et lidet Fyrreskab med Laas og Nøgel at forvare Ornamenterne udi.
6. En stenhuggen Funt med Messingbækken.
7. To Metalklokker udi Taarnet.
8. Et Jernurværk udi Taarnet med sin Viser.
9. To gamle Ligbaarer.
10. Trende Kirketavler ved Alteret.
11. Et lidet Kobber-Røgelseskar.

¹⁾ Ifølge Brasch, Vemmetoftes Historie II S. 3 var Johan Damianus Dronning Charlotte Amalies Forvalter paa Søholm under Gjorslev, og efter Meddelelse fra Landsarkivet underskriver han Vemmetofte Fæsteprotokol i Aarene 1704—06, hvilket Aar han forflyttes til Dronningens jydsk Godser. Muligvis er han senere vendt tilbage, eller den D., som nævnes her, er en Slægtning af ham i en lignende Stilling.

²⁾ Krucifixet findes — om end noget defekt — endnu og skal efter Menighedsraadets Bestemmelse atter ophænges i Kirken.

12. Et Tralværk for Alterfoden med 2 Laager, Hængsler og en Skufrigel paa.

Ornamenter.

13. Et Alterklæde af rødt og sortblommet gammelt Fløjl.
14. En gammel Messehagel af rød-blommet Fløjl med Guld-kniplings Kors paa Ryggen.
15. En gammel Lærreds Messesærk og Alterdug.
16. Et Kalk og Disk af Sølv forgyldt.
17. En liden Tinflaske til Messevin.
18. Et Par Messing-Lysetager.

Bøger.

19. En Christiani kvarti Bibel in folio, hvor paa Bindet er ganske brøstfældig.
20. En gammel Alterbog.
21. En Gradual Salmebog in folio.
22. En Kirkeritual.

Havnløf Kirkes

Inventarium.

1. Tvende Døre for Kirken med behørige Hængsler og Laase for.
2. Fire smaa Stole uden Døre i Vaabehuset.
3. 20 Mands- og 20 Kvindestole med Døre foruden Rygstykker.
4. En Skriftestol og Degnestol.
5. En Prædikestol og Altertavle.
6. Et Træ-Krucifix udi Koret.
7. Tre Træbillede udi et Skab paa Væggen i Koret.
8. En huggen Stenfunt med tilhørende Bækken.
9. Et Stakitværk for Alteret med behørige Laager, Hængsler og Skufrigler.
10. Et Pulpitur med 5 Bænke udi Kirken.
11. En Metalklokke i Taarnet.
12. Et lidet Kobber-Røgelseskar.

13. Trende Kirketavler.
14. En Ligbaare.¹⁾

Ornamenter.

15. Et gammelt Alterklæde af rødt blommet Damask med Silkefrynser om.
16. En gammel Messehage af violet blommet Fløjls med Guldkniplings Kors paa.
17. En gammel Lærreds Alterdug.
18. En ditto Messeskjorte.
19. En Kalk og Disk af forgyldt Sølv.
20. En Tinflaske til Messevin.
21. Et Par Messing-Lyestager paa Alteret.

Bøger.

22. En Christiani kvarti Bibel in folio.
23. En Alterbog in quarto.
24. En Kirkesalmebog in octavo.
25. En Kirkeritual.

hvilket communiceres og forevistes Hans Prinselig Højheds Forvalter ved Højstrup tjenstlig af

Holtug d. 24. Oktober 1714.

Damianus.

Derefter er tilføjet:

Anno 1715 d. 16. August haver Hans Kongelige Højhed Prins Carl, min Højnaadige Herre givet til Havnløf Kirke en gl. brun blommet Messehage, som tilforn har vorren til Vemmetofte Kirke, sammetid allernaadigst givet et nyt rødt Fløjls Alterklæde med Guldgaloner omsat og med Hans Højheds Navn og Krone af Guld- og Sølvgaloner broderet, samt nyt Alterdug med Kniplinger saa og en liden Messesærk.

Samme Dato blev og allernaadigst givet til Lillehedinge

¹⁾ Med Undtagelse af Prædikestol og Altertavle er alt Træinventar samt Døbefont nu dels borte, dels af nyere Dato. Paa Forespørgsel til Nationalmuseet, om dér muligvis opbevaredes Effekter fra Lilleh. og Havnelev Kirker, er svaret, at Museet „fra Havnelev Kirke kun har nogle i 1886 fundne glasserede Gulvfliser, medens det overhovedet intet ejer fra Lilleh. Kirke.“

Kirke en ny sort Fløjls Messehagel med Guldgaloner omsat og med et Kors af brede Guldgaloner, et Alterklæde lige efter Havnløf Kirkes samt Messesærk og Alterdug lige efter Havnløf Kirkes ny Ornamentter.¹⁾

Test: Carl Egbjerg.²⁾

Allerunderdanigst

Regnskab.

for Lillehedinge Kirkes Indtægter og Udgifter forfattet og beregnet fra d. 1ste Maj 1716 og til den 1ste Maj 1717.

Indtægt.

1. *Beholdning.* Efter den allerunderdanigste Lillehedinge Kirkes Regnskabs Slutning til 1ste Maj Anno 1716 befindes Beholdningen, som her anføres til Indtægt, der er. 68 Rdlr. 3 Mrk. 11 Sk.
2. *Tienden og Landgilden* efter Jordebogen, som er her til Indtægt beregnet, er saaledes:
 1. Er Tiendens Afgift, som Slotsforvalter Sr. Peter Brüggman³⁾ haver ladet in natura levere og her nu efter det 1716 Aars Kirkekøb anslaaes til Penge
er Rug 10 Tdr. a 8 Mrk. 8 Sk. er . 14 Rdlr. 1 Mrk.
Byg 12 Tdr. a 6 Mrk. 8 Sk. er . 13 " "
Havre 4 Tdr. a 4 Mrk. 8 Sk. er . 3 " "

30 Rdlr. 1 Mrk.
 2. Kirkens Gods udi Lillehedinge Sogn og By er Jørgen Pedersen hans aarlige Landgilde til Kirken,
Byg 7 Tdr.

¹⁾ I Brasch: Vemmetofte II S. 131 meddeles, at Prins Carl i Aaret 1717 lod gøre en ny Altertavle til Kapellet paa Vemmetofte; den gamle, der formentlig stammer fra Kapellets Indretning 1630, „blev senere genopsat i Lillehedinge Kirke, hvor den endnu findes.“

²⁾ Forvalter paa Højstrup, underskriver Fæsteprotokollen 1715—24.

³⁾ Forvalter paa Vemmetofte, underskriver Fæsteprotokollen 1716—19. En Brüggman var allerede før 1694 Forpagter paa Vemmetofte. (Brasch: Vemmetofte II S. 15).

3. *Ordinære Indtægter.*

1. Tavlepengene, som paa de 3de store Højtider i dette Aar er faldne, og her til Indtægt beregnes, er efter Sognepræsten Hr. Svend Strøgers Attest 3 Mrk. 4 Sk.
2. Stolestaderpenge til d. 1ste Maj 1714 forfalden, som og til Indtægt beregnes, findes efter vedlagte Specifikation af bem.^{te} Sognepræst Hr. Svend Strøgers Attest at er betalt 3 Mrk. 8 Sk.

4. *Extra Indtægter.*

I dette Aar er bleven begravede Lig, som Kirkens Klokker er ringet for med og betalt¹⁾. 4 Mrk.

5. *Indtægt af Inventarium.*

Er efter det Register, som ved næstforrige Aars Regnskab lagt er, nemlig: (Her anføres Inventarielisten fra 1714 med Gaverne fra Prins Carl, ialt 25 Poster).

Summa

over forskrevne anførte Indtægter er ialt:

Penge 101 Rdlr. 5 Mrk. 3 Sk.

Byg 7 Tdr.

Det anførte Inventarium er ligeledes her at regne, som det specialiter forklarede findes.

Udgift.

1. *Omdrag.*

Til Omdrag her anføres den Landgilde af Korn og Penge, som vedkommende resterer og har ej været at bekomme, nemlig:

1. Jørgen Pedersen udi Lillehedinge skulde aarlig svare efter Jordebogen Landgilde, Byg 7 Tdr. hvilket efter mange Paamindelser derom samme Mand ikke haver villet svaret, formedelst hans Gaards Jorder

¹⁾ Lige til de allersidste Aar er der betalt 66 Øre til Kirken for Brug af Klokken ved Begravelse, men denne Afgift er nu bortfalden baade i Lilleh. og Havnelev.

under Hans Kongel. Majestæts Bøndergaardens Jorder er inddelt¹⁾).

2. Marchus Thomesen i Taarøje haver ikke heller efter Paamindelser villet betalt den Landgilde, han efter Jordebogen aarlig skulde svare, som er for dette Aar, der endnu resterer og formedelst ovenmeldte Aarsag ej haver været at bekomme,
som er 1 Rdlr. 1 Mrk. 12 Sk.

2. *Ordinære Udgifter.*

Provsten, velærværdige Mag. Jørgen Sorterup udi Lydersløv er betalt Visitatspenge dette Aar 1 Rdlr.

Sognepræsten, Hr. Svend Strøger i Lillehedinge er betalt til Messebrød og Vin for Kirken fra 1ste Maj 1716 til 1ste Maj 1717. 3 Rdlr. 3 Mrk.

og for Ornamenternes Renholdelse 2 Mrk.

Degnen, Peder Madsen Strøger i Havnløf for Lillehedinge Kirkes Klokker og Sejrværket at smøre, Kirken at feje og maje som sædvanlig er betalt 5 Mrk. 8 Sk.

For Kirkens Sejrværk at opvarte er til bem.^{1c} Degn leveret, det hannem aarlig er forundt at nyde, som for dette Aar er, Byg 4 Tdr., som efter samme Aars Kirkekøb²⁾ anslaaes à Tdr. 6 Mrk. 8 Sk. er 4 Rdlr. 2 Mrk.

Til Kirken er bleven gjort et Par Voxlys, og for Voxet saavel som Arbejdslønnen er betalt. 4 Rdlr.

3. *Extra Udgift.*

Efter Hans Kongel. Majest. Lov og Befaling er til Provsten, velærværdige Mag. Jørgen Sorterup betalt for Anno 1716

Studieskatten 4 Mrk. 8 Sk.

Og til den tyske Kirke i London 1 Mrk. 8 Sk.

¹⁾ Hans Gaard laa altsaa under Gjorslev, som ved Mageskifte var kommen i Kong Frederik IV Besiddelse.

²⁾ Kapitelstakst.

Summarium

over forskrevne Udgifter og Omdrag er betalt,

Penge 16 Rdlr. 2 Mrk. 4 Sk.

Byg 7 Tdr.

Likvideret Indtægten imod Udgiften bliver da i Behold,

Penge 85 Rdlr. 2 Mrk. 15 Sk.

desligeledes Kirkens Inventarium som anført.

Højstrup d. 1. Maj Anno 1717.

Allerunderdanigst

Regnskab

for Havnløf Kirkes Indtægter og Udgifter forfattet og beregnet fra d. 1. Maj 1716 oc til d. 1. Maj Anno 1717.

Indtægt.

1. *Beholdning.* Efter ved allerunderdanigste Havnløf Kirkes Regnskabs Slutning til 1ste Maj 1717 befindes i Behold, som her til Indtægt føres . . 129 Rdlr. 1 Mrk. 6¹/₂ Sk.
2. *Tienden oc Landgilden* efter Jordebogen, som til Indtægt beregnes, er som følger:
 1. Er Tiendens Afgift, som Slotsforvalter Sr. Peter Brüggman in natura haver ladet levere, som nu herefter det 1716 Aars Kirkekøb anslaas til Penge,
Rug 10 Tdr. a 8 Mrk. 8 Sk. er . . 14 Rdlr. 1 Mrk.
Byg 12 Tdr. a 6 Mrk. 8 Sk. er . . 13 Rdlr. ”
Havre 6 Tdr. a 4 Mrk. 8 Sk. er 4 Rdlr. 3 Mrk.
31 Rdlr. 4 Mrk.
 2. Kirkens Gods udi Havnløf Sogn oc By er saaledes: Degnen svarer af Kirkeladen sammesteds aarlig Landgilde 1 Mrk. 12 Sk.
oc Peder Sommer i Skørping Landgilde af sin Gaard, Byg 8 Tdr.

Thomas Laursen i Lillehedinge aarlig Leje af en Kirkens udødelig Ko¹⁾. 1 Rdlr.

Højerup Sogn oc By:

Niels Posse af en Kirkens udødelig Ko,
aarlig Leje 1 Rdlr.

Frøslev Sogn oc By:

Thomas Smed 1 Mrk. 8 Sk.

3. *Ordinære Indtægter.*

1. Tavlepengene, som paa de 3de store Højtider dette Aar falden er her til Indtægt beregnes, som efter Sognepræsten, Hr. Svend Strøgers Attest er 3 Mrk. 12 Sk.
2. Stolestaderpenge, som til d. 1. Maj 1717 er forfalden, føres til Indtægt efter vedlagte Specifikation af bem.^{te} Hr. Svend Strøger, beløber sig til . . 4 Mrk. 12 Sk.

4. *Extra Indtægter.*

Efter vedlagte Specifikation af merbem.^{te} Hr. Svend Strøger attesteret, er betalt for Kirkens Klokke, der er ringet med for Lig, som er 3 Mrk.

5. *Indtægt af Inventarium.*

(Inventarieliste som 1714, 29 Poster).

¹⁾ En „udødelig“ Ko var en „Sjælegave“ skænket Kirken, der stadig maatte indsætte en ny Ko, naar den gamle døde eller ikke længer kunde udlejes, deraf Navnet; de kaldtes ogsaa Kirkekøer eller Jernkøer. D. L. II, 22 paabyder, at „Kirkens Fæ og Qæg, som aarlig Indkomme haves af, maa ej forandris, hvor det er, og det, som er forkommet, skal igen indtalis.“ Det er sikkert den katolske Kirkes Opfattelse af gode Gerningers Betydning, der har ligget til Grund for saadanne Gaver, men at de ogsaa kunde skyldes andre Bevæggrunde, fremgaar af Roskilde Landemodes Bestemmelse 1566, at „Sjælegaver givet til Kirken eller Præsten saasom Oxe, Stud eller Hest maa ikke følge Liget ind i Kirken eller paa Kirkegaarden, men bør udenfor Kirkedøren at *forevises*.“ (Severin Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage, S. 163).

Summa

over forskrevne Indtægter er:

Penge	165 Rdl. 2 Mrk. 2½ Sk.
Byg	8 Tdr.

Kirkens Inventarium ligeledes her at regne er, som det specialiter findes forklaret.

Udgift.

1. *Omdrag.*

Her føres til Omdrag den Kornlandgilde, som Peder Sommer i Skørpinge resterer oc efter Paamindelser ej haver villet svare, formedelst hans Gaards Jorder under Hans Kongl. Majst. Bønder er henlagt.

Samme er, Byg 8 Tdr.

For Thomas Smed i Frøslev anføres oc, som han mener ej kan tilkomme at svare, som er 1 Mk. 8 Sk.

2. *Ordinære Udgifter.*

Provsten, velærværdige Mag. Jørgen Sorterup i Lydersløv er efter Quittering betalt Visitatspenge for dette Aar 1 Rdlr.

Til Sognepræsten Hr. Svend Strøger udi Lillehedinge er betalt til Messebrød og Vin for Kirken efter Reglementet fra 1. Maj 1716 til 1. Maj 1717 imod Quittering 4 Rdl. 4 Mk.

Peder Madsen Strøger, Degn udi Havnløf, for samme Kirke at feje og mæje, Klokken at smøre, item Ornamenterne at renholde er betalt efter Quittering 1 Rdl. 8 Sk.

Et Par Voxlys til Kirken gjort er, og for Voxet samt Arbejdslønnen efter Quittering betalt er 4 Rdlr.

3. *Extra Udgifter.*

Efter Hans Kongel. Majst. Lov og Befaling er til Provsten, velærværdige Mag. Jørgen Sorterup for Ao. 1716

betalt Studieskatten	4 Mk. 11 Sk.
oc til den tyske Kirke i London.	1 Mk. 9 Sk.
	1 Rdl. 4 Sk.

Summa

er saa ialt disse Udgifter oc Omdrag:

Penge	12 Rdlr. „ Mk. 4 Sk.
Byg	8 Tdr.

Liquideret Indtægten imod Udgiften, da er i Behold:

Penge	153 Rdlr. 1 Mk. 14 ¹ / ₂ Sk.
-----------------	--

oc Kirkens Inventarium, ligesom der er indført.

Højstrup den 1. Maj Ao. 1717.

Fra Haarlev Sogn.

Ved Viceskoleinspektør V. Møller.

Nordmanden *Nikolai Eriksen Leganger* blev 1750 Præst for Haarlev-Himlingøje Menigheder og var det i 26 Aar, da han fik Herfølge Sognekald. Da Hans de Hofman samlede sine „Efterretninger om Sjællands Stift“, sendte Leganger ham efterfølgende „Historisk Underretning for Horløf Præstekald“ (Landsarkivet for Sjælland), som viser, at han havde megen Interesse for og Forstand paa Oldtidsmindesmærker, særlig Runeskriften, samt at han skrev særdeles godt for sig i Sammenligning med sine Embedsbrødre. I Sakristiets Nordmur i Haarlev Kirke har han ladet indridse Runeskrift over sin Datter.

Om Tryggevældestenen kan læses i Danmarks Riges Historie, hos Trap, hos Worm og Wimmer. Her skal blot anføres, at Overleveringen vil fortælle, at Stenen oprindelig har staaet paa nedenfor omtalte *Kishøj* (Kæjshøj) ved Lille Taarnby, hvorfra den omkring 1550 flyttedes til Tryggevælde Borggaard, derfra til Vallø og endelig til København, hvor den nu findes i Nationalmusæet.

Historisk Underretning for Horløf Præstekald.

Under Bjeverskov Herred hører Horløf Præstekald bestaaende af de to Kirkesogne *Horløf* og *Himlingøye*, hvilket sidste jeg i et gammelt Tingsvidne har fundet at være for

200 Aar siden kaldet *Himpeløve*, men Hovedsognet, som har sit Navn af Kirkebogen Horløf eller Hottersløf, har stedse beholdet samme Navn i Erindring af den saa kaldede Hottershøj.

I Sognene er ikke Herregaarde. Bønderne i Hovedsognet tjener alle under Tryggevælde Herregaard, nu Hr. Grev Moltke tilhørende, og de af Himlingøye er under Walløe.

Fundatzer, Donationer eller Special Tillæg til Præstekaldet findes ikke, uden saavidt Skolerne angaar, hvoraf den i Horløf er af de første Frederik 4ti funderede Skoler; den i Himlingøye er af de nyere, oprettet af den Kongl. Frue Moder, der og, som Stifterinde af Vallø, har Jus Patronatus til begge Kirker.

Kirkernes Bygning og Prydelser er som ordinær her i Landet. 1658, da den svenske Armé havde gjort Landgang over Isen, kom her til Horløf paa Marchen til Køge et Parti Ryttere, hvilke bortrøvede Kirkens Kar, som igen er bekostet nye af Præsten Knud Døes. De lagde sig om Natten ind i Præstens Mensalgaard, afrev hvad de kunde at varme sig ved, stak saa Ild paa Gaarden, da de tog bort, hvorefter den ikke mere er bleven opbygget. Kirkens Blytag er aftaget ved dette Aarhundredes Begyndelse og dens Urværk ruineret noget sildigere.

Anno 1718 har sl. Dronning Anna Sophia, daværende Fyrstinde af Walløe, givet Horløf Kirke et kostbart Gyldenstykkets Alterklæde med Kor-Kaabe, og i næst afvigte Aar 1758 er den gamle Klokke, som vejede ved 9 Skippund og fandtes at svække Taarnet, bleven omstøbt til tvende, paa Wallø Stifts Bekostning. Paa den gamle Klokke stod, at den var støbt Anno 1626, da Hr. Friederich Retz var Befalingsmand paa Tryggevælde og Sognepræsten var Mag. Anders Frantzson: hvorved agtes, at Herregaarden med Kirke var Kongens, og Befalingsmanden boede jævnlig paa Tryggevælde. Gaarden maa da og have sognet til Horløf, som jeg erfarer af Kirkens Bøger; nu derimod ligger den til *Carlrise Kirke*, hvilket er underligt, siden Gaarden ligger kun en halv Fjerdingsvej fra Horløf, men vel $\frac{1}{2}$ Mil fra sin egen

Kirke. Tid og Aarsag til den Forandring har jeg ikke kunnet erfare, men gætter mig til af et Sted i en gammel Degnebog, at en utidig Paastaaelighed i Kirkens Sager, ved en af Præsterne kan have givet Anledning til den Ulejlighed for begge Parter. Det er ellers over 100 Aar siden, denne Forandring er sket.

Paa Hørløf Kirkes Altertavle læses, at Anno 1613, da Hr. Detlif Holk til Eskildstrup var Befalingsmand paa Tryggelvælde, er den gjort efter Kongens Befaling, den Herre Christo og hans Menighed til Lov og Ære; det samme staar paa Prædikestolen. Altertavlen er smuk af sit Slags og Omkostning ikke sparet; alleneste! en liden Sag maa jeg anføre, som dog ikke er saa rar, at man jo ser det samme andre Steder. Maleren har været ypperlig i sin Kunst, men slet i Historien, og Præsten Hr. *Samuel*, om han har haft Øje med Arbejdet, ikke fastere i sin Text (om Præsten ved jeg dog intet videre, end at han i det liderlige Skrift, kaldet Køge-Huskors, nævnes ved det Aar). Maleren har tegnet den Historie om Nadveren af Johann: 13. Cap. og vidst med stærke og smukke Vandfarver ret livagtig at forestille Affecter og Sindsbevægelser. Judas med sin store Pung ved Siden lader grummere end en Husar, de andre Apostle ere ligesom i fuld Bevægelse af Fortørnelse og Sorrig, men Johannes er holdt uden for alt dette, liggende op til sin Mesters Bryst med lukte Øjne og aaben Mund ligesom i en dyb Søvn. Doctorernes og Malernes Forseelse har ulige Skæbne, siger en vis Autor; da de første puttes under Alteret til Forglemmelse, de sidste sættes op til Erindring.

Epitafier og Ligsten ere her ikke meget mærkværdige, dog kan jeg ikke forbigaa: I Choret en Steen, hvorunder ligger Dom. Magnus Laurentius *Gemellus* Ao. 1591. Denne Mand maa have taget Tilnavn af sin Fødsel for at ligne Apostelen Thomas, som og kaldes Tvilling.

I Chordøren: Ritmester Nicolai Gudes Frue, Margrete Agnete, født i Pinnenberg Aar 1664, død i 10de Barselseng; over hende er en Sten med et hæderligt Gravskrift og tillige smukt Vers af C. S. (betyder Mag. Clemens Schmidt,

Biskop i Bergen, som da var Præst her paa Stedet). Slutningen er denne:

Da Husets Sol nu hviler sagt, og Himlen haver inde,
Er denne Sten af Husbond lagt, til Dydens Æresminde.

I Kirken findes et latinsk Gravskrift over en Amtsbetjent fra Tryggevælde, Anno 1595. Der har altsaa været en lærd Amtsforvalter, eller som de da kaldtes Amtsskriver, paa samme Tid som den lærde *Arild Hvidtfeld* var Amtmand eller Lensherre paa Stedet. De andre Ligstene og Gravskrifter her findes høre alle til den Slags, som skæmter med: Her hviler Per og intet mer.

Men *hedenske Monumenter* og *Høje* ved Horløf er mere mærkværdige; thi Tryggevælde, som ligger straks herhos, har fra urgamle Tider været et meget fornemme Herresæde og uden Tvivl et Kongesæde i den Tid, da Sælland havde sine egne smaa Konger, hvilke stundom boede paa Lejre, stundom andre Steder.

Ligesom Historierne især melder om *Kong Hotter*, som skal have boet ved Tryggevælde og ligge begravet i en af Højene udi Horløf, hvoraf Stedet skal have sit Navn. Saxo melder om ham, at han sad paa Høje og Bjerge, hvor han samlede Folket, holdt Dom og lærte dem Lov og Ret. Dette er vel alt det, som *Claudius Lyscander* har fundet for sig til at tale om de Høje, som *Hotter* skulde have ladet sammenkaste paa Marken ved Tryggevælde, hvor han holdt slige Forsamlinger og lod ved den største af dem sætte en Afmindelsessten og Runer om sin Regering, hvor han forlangte at begraves. Det samme omtaler alle de andre af vore gamle Historikere. Derfor synes mig nærværende tilbudne Lejlighed bekvem at optegne, hvad man af Stedet selv kan finde til Underretning med eller mod den Historie. Paa de slette Marker mellem Tryggevælde og Horløf findes 10 eller 12 anselige Høje, som alle er hedenske Begravelser, og det saa gamle, at de maa være fra *Brændalderen*; thi her er i min Tid 2 Gange fundet Urner i Højene, som Bønderne ved deres Pløjning har udgravet, eftersom Højene

ligger midt i Horløf Bys Agre, og det i en smuk Orden samlede, som ellers er usædvanligt; de er ogsaa baade større og flere tilsammen, end jeg ved nogetsteds at have set dem her i Landet, men den mærkværdigste og største er i Eftertiden bleven indesluttet af Kirkegaarden, østen for Choret, hvilken Høj den lærde Antikvarius Ole Worm melder om paa adskillige Steder i hans Historie og holder for, at den har været enten en kongl. Begravelse eller et hedensk Offersted, efterdi Kirken er siden bleven sat just ved den, hvorpaa man har Eksempler andre Vegne. Den kan og vel have været begge Dele successive, thi den er ovenpaa jævnet, saa at vel 100 Mennesker kan magelig rummes der; den har ogsaa haft sin rigtige Opgang paa den søndre Side, og nogle meget store Sten ligger tilbage paa den, som ikke har kunnet bruges til Kirkens Indhegning. Den har ogsaa været indgærdet med Sten, som ses af den Rune-Indskrift, som fandtes ved den, hvilken jeg strax skal tale om; men alt, hvad som har kunnet tjene til Kirkens Bygning og Fortovets Indhegning, er dertil henvendt, baade fra denne og de andre Høje, ligesom alle Vegne hvor de gamle Monumenter fandtes. Denne Høj er kaldt *Kongshøjen* og holdt for at være Hotters eller en anden hedensk Konges Gravsted, hvorom Worm har udtalt sig.

Ved den stod det saakaldte *Monumentum Tryggevældense*, førend det blev flyttet til Tryggevælde, hvilket findes aftegnet og fortolket i den fortræffelige Olai Worms Historie, og som vore Tidens Wormius, den berømmelige Hr. Pro Cancelli Pontoppidan har anført efter en Aftegnelse og Fortolkning af sl. Justitsraad Helverskow, hvorfor det er ufornødent her at aftegne Stenen med sin Inscription. Men saasom dette Monument er et af de mærkværdigste og som mest er skrevet om af Runeskriftens Fortolkere, baade inden- og udenlands, saa vil jeg alleneste anføre nogle Anmærkninger, som af andre er forbigaaede, i Henseende til Sted, Ælde og Indhold.

Da Wormius blev hidsendt for at aftegne Stenen, stod den paa Tryggevælde og var, siger han, taget fra den derved

liggende *Kaiserhøj*, men ikke fra Horløf Kirkegaard. Dette er urigtigt, thi Folk paa Stedet ved ikke af nogen saakaldt Kajserhøj; det skal vel være en nu kaldet *Keshøj* eller *Kajshøj*, som har sit Navn ikke af Kajser, men af at kajse eller kaare; den ligger ikke ved Tryggevælde, men over en halv Mil derfra, hen i en anden Bymark. Havde Wormias været Stedet bekendt, vilde han straks have mærket, at Stenen maatte være taget fra et Sted, hvor Folk kom sammen og har at bestille, thi den er igennemboret med 5 Huller, ikke til andet Brug end til at binde Heste ved, da Kaishøjen ligger afsides paa en Bakke, hvor ingen har at bestille. Men, enten maa Lensgrevens Folk have anset det som et Slags Kirkerov, at Stenen blev taget fra Kirken, hvor Almuen havde Nytte af den, og derfor søgt et andet Sted, eller er det kommet deraf, at paa hin Kaishøj stod en aflang, firkantet Sten, som man har villet flytte andet Steds hen, men den er ikke kommet længere end lidt neden for Højen, hvor den endnu ligger til Bevis, og kunde give vore Oldgranskere Anledning til artige Gætninger, dersom de havde agtet derpaa og konfereret alting med det gamle Lethra eller Lejre. Om hin Runeten ved derimod gamle Folk at vise dens Sted paa Kirkegaarden og fortælle som en vitterlig Sagn, at naar Lensherren fra Tryggevælde og hans Folk kom til Kirken, blev deres Heste indtrukket og bundet ved Stenen, saa det er troligt, at af saadan Aarsag er den bleven igennemboret, og Indskriften paa mange Steder ødelagt. Man ser derfor ogsaa, at Lyscander henfører den til en af de Høje nær ved Tryggevælde, og i den Sag bør han mere tros end Worm, fordi den sidste bekender at have hørt her af Folk paa et Sted, hvor han selv var fremmed, og som en rejsende gjorde sine Antegnelser; men Hr. Claus Christofersen Lyscander var Provst i Herredet og boede i Herfølge, som ligger kun en Mil fra Horløf, saa Stedet var ham vel bekendt, og han skrev derom saa længe tilforn, da man endnu kunde vide den Omstændighed rigtig.

Vel er sandt, at han efter sin og sin Farbroders Johannes Lyscanders Maade fingerer en Hob om Kong Hotter, hans

Herredage og Begravelse, saasom han endeligen vil have Monumentet hentydet paa Hotter, enten nu denne har været en virkelig Konge eller alene en opdigtet Regent af Saxo, men hvad Stedet er angaaende, derom maa han dog staa til troende.

Nu staar Stenen med sin fulde Indskrift paa Wallø, hvorhen den er forflyttet af Hr. Christen Skeel til Fussingø, som var Befalingsmand paa Tryggevælde og formedest sin første Frue, Berete Rud, tillige Herre til Wallø.

Omendskønt man nu i nogle Ting ikke kan komme til en rigtig Forklaring af Stenens Indskrift og heller vide, til hvad Erindring den er sat, saasom den er indrettet paa en anden Maade end de, som sattes over visse Personer, saa fortjener dog dette *Monumentum Horlevianum* for sin Ældes Skyld at bevares, og om det aldrig nyttede til nogen Oplysning i Fædrelandets Oldhistorie, saa er der dog een stor Ting ved, som sætter det i Pris hos alle Kendere, nemlig at det synes, af alle i Danmark og Norrige i Behold værende Monumenter, at være det allerældste og følgerig bliver det fornemste Middel til at bevise den gotiske Runeskrifts og Bogstavers ældgamle Hævd og Brug i disse Lande mod dem, som nægter samme og indskrænker den omtrent til Caroli Magni (Karl den Stores) Tid. Det er bekendt, at de fleste udenlands, som har skrevet om de gamle nordiske Runer, har holdt for, at *Ulphilas*, som var Goternes Biskop i Bulgarien, har været Forfatter og Opfinder af dem, fordi der har været en Tradition, at han allerførst skal have oversat den hellige Skrift paa gotisk Sprog, skrevet med de Runer, som findes paa alle gamle Monumenter her i Norden. Dette kunde have noget Skin, naar man betænker, at *Ulphilas* levede omtrent i det 5te Aarhundredes Begyndelse, da mange ville mene, at Skrift og Bogstaver kunde ikke endnu have trængt saa langt mod Norden, men maatte være kommet her allerførst med de første Tidender og Lys af Christendommen, saasom maaske i Gorm den Gamles Tid, midt i det 8de Aarh. NB. den første af det Navn, som skal have begyndt at indhente nogen Kundskab om Christendommen,

og kunde ved den Lejlighed have faaet Kundskab om Skrift, thi hvad de svenske Oldgranskere, især Johannes — og efter ham Claus Magnus har skrevet om Runers Ælde i deres Land er vel at ville være klog før Tidén. Men at de dog er ældre end fra Ulphilas Tid, endsige fra Christendommens Kundskab i disse Lande bliver nok bevisligt ikke at tale om, at hvis det har sin Rigtighed med Ulphilas Bibel, saa er det dog rimeligere, at han maatte have faaet Sproget tillige med Bogstaverne fra Norden, end at hele Norden skulde siden have faaet dem af ham.

Men de gamle Indskrifter hos os bliver overalt det rette Middel til at opløse Knuden og bevise, om Skrift og Runer har været i disse Lande, førend Ulphilas levede. Nu har vel Saxo og efter ham andre fornemmeligen holdt sig til det Bevis, som tages af den Klippe i Bleking, paa hvilken Harald Hildetand — ved 100 Aar før Ulphilas Tid — skal have indgravet Runer om sine Fædres Bedrifter, men denne Sag er underkastet stor Tvivl, og allerede for mere end 500 Aar siden, da Valdemar d. 2den lod efterforske, var der intet at læse. End mindre Underretning fik man i Christian d. 4des Tid, da en lærd Mand blev skikket didhen: Hele Oplysningen bestod deri, at man syntes at finde Levninger af nogle Runebogstaver. Visheden af samme Monument bliver altsaa kun ringe. Men gaar man til Tryggevælde og betragter de mange hedenske Begravelser, af hvilke nogle har været prydet med Indskrifter, saasom den paa Horløf Kirkegaard, da finder man der Monumenter, som gaar ikke alene før Christendommens Tid her i Landet, men ogsaa før Ulphilas Tid. Man har og kun at ligne Indskriften af denne Sten med nogle andre, hvis Alder man omtrent kan vide, for at blive overbevist derom. Der er f. Ex. det Monument i Viborg Stift over Kong Snigur eller Snio, som i Følge Worm skal være omtrent fra det 6te Aarhundredes Slutning. De, som kender det gamle Sprog, ser her en saa mærkelig Forskel, at alene det giver til Kende, at det Monument fra Horløf er nogle Hundrede Aar ældre, altsaa ikke langt fra Christi Fødsels Tid.

Angaaende Fortolkning af Indskriften, da ses af Worm, hvad Mening han selv, Lyscander og flere har haft derom. Af nyere synes Hr. Helverskovs artig og af Invention, men Kendere mærker straks, at den smager *ikke* af de gamle Tider, allermindst de Ord: *Don Ufenti* og *Don Peter*, thi det spanske Ord Don har ikke saa gammelt Borgerskab i Spanien, langt mindre i Norden. Indskriften maatte efter den Forklaring være *yngre* end fra Vald. d. 2dens Tid og følgelig have Punkter og Tegn, som Runerne den Tid fik, men *disse* ikke har. Der havde da været sluttet med et: *Hjælp Gud Siel hans!* I Helverskovs Aftegnelse er nogle Bogstaver udelukt, som virkelig findes paa Stenen, og Runerne confunderet med hinanden, uden Tvivl formedelst Mangel i Bogtrykkeriet af Rigtighed i den Slags Typer, som er nu om Stunder saa fremmede. Jeg har konfereret baade Worms og Helverskovs Aftegnelser med Stenen og fundet, at i den første er ikke det allermindste blevet glemt eller forandret, men i den sidste er nogle Fejltagelser, hvorfor ogsaa Fortolkningen viger af fra de gamles Maade og synes langt hentet, som Pontoppidan har anmærket i sin Betænkning herover. Der er i Indskriften et Ord: *Ufutiv*, hvilket Worms har sat hen uden Forklaring, den lærde Stephanius siger: øvede, og Helverskov har gjort det til: *D. Ufenti*. Uden Tvivl skulde det have været: *uftra*, som findes paa alle gamle Epithafier og betyder: efter, men et U indløbet — som en lapsu Sculptoris (Fejl fra Billedhuggeren) — midt i Ordet, og disse Skrivere havde for haard Materie til, at de kunde slette ud et forskrevet Bogstav! Der staar bag paa Stenen de Ord: *Ine lidei Tregi*, som betyder, jeg hedder Tregi. Om disse har jeg Anledning til at tro, de ere *sildigere indgravede* og vedkommer ikke den rette Indskrift; thi foruden det, at de staar ganske for sig selv og afsides fra det øvrige, saa mærker man og en *anden Dialekt*, thi det Pronomen, Ego (jeg), hedder her: *Ine*, da det paa hin Side hedder to Gange: *eug*, hvilket er ældre, og man maa slutte, at havde det altsammen været indgravet paa een Tid og af een Person, saa havde Pronomen været det samme paa begge Sider. Der har altsaa een i Eftertiden villet forevige

sit Navn paa Stenen og derved hjulpet meget til at confundere vore Oldgranskere, nogle har ment, at det var den norske Konge Olaf Trygvesøns Fader, andre har villet finde Oprindelsen til Herregaarden Tryggvældes Navn, som er en langt anden og kommer vel af den forbiløbende Aa.

Stenen er ellers i denne Tid bleven illumineret med rød Farve i alle dens Runer til Behag for Hendes Durchl. Abtisse Louise Sophie af Wallø, som sætter Pris paa dette ældgamle Fodspor af Fædrene, om hvilket jeg har store Formodninger baade af Højen og Indskriften at holde det for et ærværdigt kongeligt Monument og det allerældste, som er overbleven, baade i Danmark og Norrige. Har derfor, som den der bor paa Stedet, hvor Monumentet hører hjemme, og hvor Højen ligger ved min Kirke, herved aleneste villet give en Mand af bekendt Erudition (Lærdom), Anledning at tænke paa dette gamle Monument og sætte det i historisk Lys ved sit rette Sted. Og i dette er da, hvad jeg til en historisk Underretning, saa vidt mit betroede Sted vedkommer, har fundet, agtendes engang, om vedkommendes Tilladelse erholdes, at indse Højen selv lidt nærmere.

Si quid adhuc rescivero, suum alibi inveniet locum¹⁾.

Horløf Præstegaard, d. 1ste Juni 1759.

N. Leganger.

I Wimmers „De danske Runemindesmærker“ (Haandudgave ved Lis Jacobsen) oplyses det, at Tryggvældestenen stammer fra Aarene 900—925. Den førtes fra en Høj ca. 1550 til Tryggvælde Slot, hvor den engelske Gesandt Daniel Rogers saa den; han fik en Afskrift af den fra Arrild Hvitfeldt, og denne Afskrift offentliggjordes 1597 af den hollandske Lærde Bonaventura Vulcanius. Ole Worm beskrev den 1636. Ca. 1650 flyttedes den til Vallø Slot. Nu er den opstillet i Nationalmuseets Runehal.

¹⁾ „Hvis du finder noget yderligere, vil det finde sin Plads andet Steds.“

Indskriften, der begynder i Midterlinjen paa Forsiden, lyder: (Forsiden) rakhilr — sustir — ulfs — sati — stain pansi auk — karpi — hauk — pansi auft — auk — skaip pansi — kunnulf — uar sin — klamulan — man — (s)un nairbis — fair — uarpa — nu futik — pai batri

(Sidefladerne) sa — uarpi — at — rita — is — ailti stain pansi — ipa — hipan — traki

I olddansk Sprogform: Ragnhildr, systin Ulfs, satti stæin pannsi auk gærði haug pannsi auk skæid pasi øft Gunnulf, wer sin, glamulan mann, sun Nærbis.

Fain werda nu
feddin pæim bætri

Sa werdi at rettia, es ælti stæin pannsi eda hedan dragi!
„Ragnhild, Ulv Søster, satte denne Sten og gjorde denne Høj og denne Skibssætning efter Gunnulv sin Ægtefælle, den veltalende Mand, Nærveis Søn. Faa vorder nu født bedre end han. Han skal visselig komme til at sone sin Brøde, som over Vold mod denne Sten eller drager den herfra.“

Det formenes, at den samme Runerister har hugget begge Indskrifterne, da der er en paafaldende Lighed i Udførelsen, samt at Trykgevældstenens Ragnhild er den samme Ragnhild, der nævnes paa Glavendrupstenen. Den først omtalte Sten har hun i saa Fald rejst over sin anden Mand.

Men der gives her ingen Forklaring paa de 5 Huller, der er anbragt i Stenens Sider.

Hvad den nu fredlyste Kongshøj (eg. Hothershøj) paa Haarlev Kirkegaard angaar, er man kommet til det Resultat, at Højen stammer fra Bronzealderen og saaledes næppe kan have været Runestenens oprindelige Plads. Det menes, at den har staaet paa en Langhøj ved Lille Linde i Haarlev Sogn, I Højens øverste Del fandtes nemlig en flad Fordybning som efter en borttagen Sten. Dog — her passede Stenens Alder og Højens Alder ikke sammen, og saa var man lige vidt. Wimmers Undersøgelser har derfor intet bestemt Resultat kunnet fastslaa.

Da Sognefolkene var for Provsteretten.

Af Viceskoleinspektør V. Møller.

Den 30. Maj 1688 havde Sognepræsten i Storehedinge, Mag. *Peder Andersen Claudianus*, ladet indstævne en stor Del af sine Sognefolk i Tommestrup og Sierslev formedelst Sabbattens Overtrædelse med Gilder og Drukkenskab — mod offentlig Forbud fra Prædikestolen. Han havde efter Kgl. Majestæts Lov og Embedets Pligt ladet aflyse Sabbatens Vanhelligelse, som havde indsneget sig i hans Sogn og Menighed mod offentlig Forargelse og Uskikkelighed. I Særdeleshed den hedenske og afgudiske Sædvane med *Sommergilder*, som paa Søndage og andre Helligdage har været optaget til Guds hellige Navns store Misbrug, Ungdommens offentlige Forargelse og Forførelse baade til Drik og Letfærdighed, Gudstjenestens Forsømmelse baade ved Tid og andet at bortvende fra Guds Ords Hørelse, Sakramenternes rette Brug og Katekismus-Undervisningen, saa vel som til stor Armod og Skade blandt Menigmand, som for at underholde saadanne Gilder maa forskafe endog det, de selv nødtørfdig behøver, saa at de ofte ikke kan betale Skatter og Landgilde, og det vænnes Ungdommen til fra Barnsben af. Præsten havde efter Loven fra Prædikestolen læst om Helligbrøde, og det ikke alene de befalede to Søndage om

Aaret, men tillige paa de Tider, da Gilderne tog deres Begyndelse. Aar efter andet var Gilderne da ogsaa ophørt undtagen enkelte Steder, hvor man — under Satans og onde Menneskers Indflydelse — havde sneget sig dertil. Men nu i Aar, da han havde givet Advarsel til alle haardnakkede Overtrædere om paafølgende Straf og Tiltale, saa var det endog sket samme Dag — 3die Søndag efter Paaske — at nogle i Tommestrup med offentlig Trommespil og Dans, saavel som med videre Dansen og Drikken, havde sat sligt Galenskab i Værk. Store Bededag og Søndagen efter blev dette paatalt fra Prædikestolen. Dog havde de i Sierslev understaaet sig til at give det samme Nummer med Trommespil, Dans og Drik til langt ud paa Natten og forført umyndige Dreng og Piger dertil. Ja, nogle af dem havde endog den Dag været til Alters og var nu blevet delagtige med dem i deres Uterlighed.

Sommergilderne var holdt hos Rasmus Lauridsen i Tommestrup og hos Hans Nielsen i Sierslev. Disse to var indstævnet sammen med *Skafferne* og dem, der havde været *Majgrever* og *Majinder*. For de umyndige var indstævnet Forældre og Husbonder, ca. 70 Sjæle. De skulde møde i Lillehedinge Præstegaard. Mange udeblev — af forskellige Grunde — men Sognemændene mødte i Stedet for. Først berattede Kapellanen i Storehedinge, Fr. Spleth, at han allerede i 1681 havde hørt Mag. Peder sige i Kirken, at de menige Sognemænd og unge Karle skulde blive i Kirken, til Tjenesten var endt. Derpaa havde han alvorligt formanet dem til at afholde sig fra Sommergilder, og det havde han ofte senere gjort. Kapellanens Udsagn bekræftedes af Herman Kruse, Latin-Skolemester og Degn i Storehedinge, og af Klokker og Substitut sammesteds Mads Svendsen.

Hr. Peder spurgte nu Rasmus Lauridsen, hvorfor han tillod Ungdommen sligt Gækkeri i sin Gaard med offentlig *Indridelse*, *Dansen* og *Drik* fra Kl. 12 Middag til langt ud paa Natten. Svaret lød, at han ikke vidste, at det Gildesøl var kommet i hans Gaard, førend han kom hjem fra Kirken, og da befalede han, at de skulde føre det ud af hans Hus

og drikke det paa Gaden. Det vilde han beedige. Hans Karl havde heller ikke været med at synge Sommervisen eller ride Sommer i By.

Hans Nielsen i Sierslev vidste ikke, at der havde været Sommergilde i hans Gaard, thi han var ikke hjemme og kom ej heller hjem, førend Gildet var endt, og det var mørk Nat! Men om hans Kone havde tilladt dem, var ham aldeles uvitterligt. Hvorfor han ikke den samme Dag var til Højmesse eller i det mindste til Froprædiken? Nej, for han fik at vide, at en af hans Heste var gaaet omkuld i Marken; saa maatte han redde den, og derfor kunde han ikke komme til Froprædiken. At han heller ikke mødte til Højmesse skyldtes, at hans Svoger, Jep Andersen i Lund, med sin Hustru var kommet til ham, fordi hans Hustru (∴ Hans Niensens) skulde holde sin Kirkegang samme Dag, men var bleven forhindret for sin Svagheds Skyld.

Saa kom Turen til *Skafferne*, der havde sørget for Øllet. En af dem svarede, at han red ikke Sommer i By og ej heller var Skaffer. Dog kunde han ikke nægte, at han havde været med at hjælpe dem Øllet paa Vognen i Storehedinge. En af Kuskene svarede, at han og en anden Kar var lige gode om at hente Øllet, og de betalte den halve Tønde paa de unge Karles Vegne og den anden halve Tønde paa de menige Bymænds Vegne. Præsten bemærkede, at han nok vidste, at de, der hentede Øllet, ikke plejede at ride med, men var hjemme at lave til og tage Vare paa Øllet, indtil Gildet angaar (begynder). Paa Spørgsmaalet om, hvorfor de ikke havde været til Kirke og til Overhøring den Dag, lød Svaret, at de havde været til Froprædiken, men den Dag var Degnen (som skulde overhøre dem) ikke i deres By at læse, men efter Sædvane i en anden By.

Da en af Bymændene fra Sierslev blev spurgt om, hvorfor han har tilladt sin umyndige Dreng at være Skaffer, svarede han, at Drengen ikke var umyndig, da han var over sine 20 Aar og fik voksen Karls Løn. Det, at han blev Skaffer, kunde han ikke gøre for, da de andre tvingde ham dertil efter Byens gamle Skik og Vedtægt. Ingen havde redet

Sommerby hos dem i Aar, ejheller vidste han, med hvis Vogn de havde hentet Øllet. Hvorfor han ikke lod Drengen møde selv og svare? Nej, for han var til Hov med de andre Folk, og han kunde bevise, at han befalede baade ham og sine andre Folk at gaa til Læsning hos Degnen.

For Majgreverne og Majinderne svarede de respektive Bymænd. Hvorfor de havde ladet sig bruge til saadant Gækkeri paa hedensk Vis? En Husband meldte, at hans Karl var i Skoven med Smaadregene den Søndag; da kejsede de ham til Majgreve og lagde Kransen paa ham, thi han var falden dertil, eftersom han havde tjent længst i Byen. Paa sin Piges Vegne berettede han, at Smaadregene først løb ind i hendes Madfaders Gaard med Kransen til hende, men de saa hende ikke, førend efter at hun havde været ude at malke til Aften, og da kom nogle af Smaadregene og slæbte hende til Gilde.

Rasmus Skrædder fra Sierslev mødte paa Sønnens Vegne, da denne sad hjemme og syede! Hans Søn blev taget til Majgreve af de andre, som nødte ham Kransen paa.

Oluf Smed havde heller ikke været med, ej heller hans Folk; han troede heller ikke, hans Datter havde været med; da de var med Blus i hans Gaard, var Sol færdig at gaa ned ved 8 Slet om Aftenen.

Bymændene fra Sierslev erklærede, at de intet Sommergilde havde holdt. De havde haft en Tønde Øl, hvoraf en stor Del blev levnet til om Morgen. At Ungdommen dansede var af Lystighed, ikke af Øllets Overflødhed.

Ungkarl Oluf Hansen af Sierslev blev spurgt, hvorfor han en Aften sildig, da han kom hjem fra Gildeshuset og havde mødt Præsten, Magister Peder, var gaaet hjem i sin Faders Hus, havde hentet og ladet en Bøsse; med den kom han siden, efter at Magister Peder var gaaet ud af Byen, og skød efter ham. Jo, der var en gal Hund, som havde gjort adskillig Skade og bidt Smaakvæget, og den skød han efter!

Søren Olsen havde Gildesaftenen mødt Præsten paa Vejen fra Sierslev — selv kom han fra Storehedinge, og da

han kom ind i Sierslev By og var drukken, da skød Oluf Hansen, som han formodede, efterdi det var saa mørkt, at han ikke kunde se ham, men Røgen fløj ham om Ørene. Da sagde han: Skyd mig ikke, det er mig og ikke Præsten! Dog turde han — da Eden blev oplæst — ikke aflægge Ed herpaa, da han havde været drukken og ikke kunde se nogen. Bent Larsen havde den Aften set Oluf Hansen med Bøssen paa Ryggen ved sin Dør, og Oluf benægtede ikke, at han afgav et Skud eller to, dog ved han ikke, om han ramte Hunden.

Et Par Brødre maatte gøre Regnskab for deres Fraværelse fra Kirken. Den ene undskyldte sig med, at et af hans Bæster havde sat sig i Dalerrenden — saa maatte han redde det. Spydigt spurgte Præsten Broderen, om hans Bæster saa satte sig i Dige hver Søndag, eftersom han kom saa sjældent. Svaret lød, at han aldrig havde Ro, men blev pantet og plaget baade for Hoveri og Bytynge, saa han kan intet formaa, men vil raade Bod herpaa. Om han da vilde navngive dem, der holdt ham fra Kirken? Han sagde da, at hans store Nød og Trang voldte det.

En anden, der ogsaa havde glimret ved sin Fraværelse fra Kirken, oplyste, at han havde været i Vaabehuset. Nærmere udspurgt viste det sig, at han hverken vidste Teksten eller noget af Prædikenen!

Et Par unge Piger havde været til Herrens Bord den Dag — om Eftermiddagen og Aftenen gik de ind og dansede med de unge Karle. Hvorfor? Deres Husbonder svarede, at de „var næppe inden Døren meget sildig og hverken drak eller dansede der.“

Præsten henstillede nu til strengeste Straf efter Loven for dem, der efter hedensk Skik — Bacchus og Ceres til Ære — deltager i sligt, som vore Forfædre, Hedningerne, havde gjort og dermed ment, at Jordens Grøde skulde meget lykkes, og at slige Afguder skulde give dem fuldt op af alle Slags. Det handler ogsaa den Sommervise om, som synges med Trommespil til Guds Navns og Ords Skæmt og Misbrug. Den bruges kun til at prakke Godtfolk Penge, Øl og

Mad af. Mange af mine Sognefolk, sagde Præsten, har hemmelig klaget, at naar Ungdommen var forsamlet og sang den Vise, turde de ikke andet end give dem baade Penge og andet, som de selv ofte storligen behøvede. Saadanne Sommergilder begynder først i Maj og holdes moxen Sommeren ud hver Søndag og Helligdag; de er Aarsag til Armod blandt Bønderne og menige Mænd, saa at de ikke har noget til Landgilde og andre Skatter. De ødelægger Ungdommen,

I

II

Et Par gamle Sommervisemelodier.

der fra Barnslen vænner sig til Overflødighed, Forsømmelse i Guds frygt og deres Saligheds Oplærelse. De, som har ladet slikt ske i deres Hus, bør udstaa Kirkens Disciplin, Skafferne bør have Bøde for Helligbrøde, Gæsterne ogsaa for Helligbrøde og det dobbelt, først for Sabbatens Overtrædelse og dernæst fordi de har foragtet hans Embede. Præsten har ikke haft Lyst til at begynde Trætte med sine Sognefolk, men *hans* Samvittighed og *deres* Salighed bød ham handle.

Da bekendte de menige indstævnede deres Forseelse; de bad om Forladelse og lovede, at saadant aldrig skulde ske tiere. Ædelmodigt svarede Præsten, at hvis de her for Retten vilde love at hindre sligt, søge Kirken og holde deres Folk til Kirken, saa der ikke kom mere Sorrig og Trætte, saa vilde han dermed være tilfreds. Det lovede de med Haand og Segl.

Majvisen, der blev sunget „med Trommespil til Guds Navns og Ords Misbrug,“ har jeg ikke kunnet opspore i den *gamle* „hedenske“ Form. 1646 blev prentet en „Ny Majmaaneds Sang, Ungdommen besynderligen paa Landsbyerne til Villie at bruges, i Stedet for den gamle letfærdige Majmaaneds Vise“. Den var forfattet af Peder Jensen Roskilde og havde 25 Vers. Det første lød saaledes:

Al Verdens Skaber med god Besked
Hør det, som vi bede
Du haver alting vel beredt
Vær os alle en naadig Gud med Glæde!

En senere Form:

Alverdens Skaber mild og blid
Hør det, som vi bede
Vi prise glade Aarsens Tid
Vær os alle en naadig Gud med Glæde!

Sagtens har de forskellige Landsdele haft Variationer baade i Tekst og Melodi. Formentlig er Peder Jensen Roskildes Majsang skrevet til at synges efter den gamle Melodi, som vi kender. Bl. a. findes den hos Sydow: God Afton, om Ni hemma är. Han anfører flere Melodier, som blev sunget i Skaane; formentlig har de ikke været meget forskellige fra dem, der brugtes paa Sjælland. Foranstaaende meddeles to af dem.

Lidt om den sidste Svenskekrig paa Møen!

En mærkelig Oplevelse.

Af *F. Hjort*, Baagegaard pr. Tommerup.

Det er nu over 44 Aar siden, at jeg i Foraaret 1883, paa Anbefaling af Forstander *A. la Cour* paa Næsgaard, blev antaget som Underforvalter paa det store Gods *Marienburg* paa Møen, der den Gang ejedes af den gamle og meget skrøbelige Hofjægermester *Tûtein* († 1885). Denne Mand havde i sin Ungdom og Manddom spillet en stor Rolle, ikke alene paa Møen som dygtig Landmand, men ogsaa udadtil i Amtet og paa Rigsdagen.

Hans Ejendomme paa Møen optog en meget stor Del af hele Øen, idet der foruden selve Hovedgaarden *Marienburg*, hvortil hørte ca. 1850 Td. Land Ager, Eng og Skov, ogsaa hørte Hovedgaarden *Egelykke* med ca. 400 Tdr. Ld. og *Vigen* med ca. 500 Tdr. Ld. (væsentlig inddæmmet Areal). Hertil kom *Damsholte Præstegaard* paa ca. 50 Tdr. Land, der var forpagtet og ogsaa blev drevne fra Hovedgaarden. Altsaa tilsammen op imod 3000 Tdr. Land.

Til Leder af denne meget store og udviklede Bedrift, der strakte sig tværs over Midten af Møen, lige fra *Hjelms Bugt* til *Ulfshale Sund*, var den 86 Aar gl. og svagelige Ejer nu kun meget lidt eller rettere slet ikke skikket, og derfor havde han ogsaa alt for flere Aar siden (fra 1868)

antaget en Godsinspektør, *Julius Kall* († 1885), som imidlertid nu ogsaa var bleven ældre og ret skrøbelig, og derfor var den egentlige Leder af hele Bedriften i det væsentlige i Hænderne paa den samvittighedsfulde, dygtige og gode Mand, Overforvalter *Jensen Kamp*, som senere kom til at spille en stor Rolle i Samfundslivet paa Møen. Han var en sjælden omgængelig og til Forholdene erfaren og afpasset Mand, der forstod at omgaas de mange Arbejdere og underordnede Medhjælpere saaledes, at hele det store Maskineri i denne vidtomspændende Bedrift, uagtet de vanskelige Tider med Arbejdskraften, dog som Regel gik godt.

Den Gang var hele Driften i Landbruget jo mere, ja næsten udelukkende baseret paa Haandkraften, idet Maskinhjælpen kun var i sin Vorden; vi havde f. Eks. nok Mejemaskine, men Kusken maatte løbe bag efter, da de ikke var indrettet til at sidde paa, og Mekanismen gik kun meget mangelfuldt, hvorfor det var nødvendigt altid at have en Smed ved Haanden. — Dette førte med sig, at vi nødvendigvis altid maatte have en Mængde Arbejdere. Saaledes 24 Karle til de 24 Spand Arbejdsheste foruden op til 130 Daglejere foruden Koner og Børn paa selve Hovedgaarden. Det kneb meget med at faa dette store Antal af Medhjælpere fra selve „Landet“ Møen, hvorfor vi maatte længere ud for at søge efter Folk, og dette kunde endda ikke forslaa, hvorfor vi var nødsaget til at modtage Tilbud fra *Sverige*. Navnlig var dette aldeles nødvendigt netop i mit første Aar paa Marienborg, i 1883, idet man netop i dette Aar byggede den store *Sukkerfabrik* i Stege, hvor der var Brug for en Mængde Arbejdere, og hvor man derfor ogsaa var nødsaget til at gøre Brug af de forholdsvis rigelige og billige Tilbud om svensk Arbejdskraft.

Men udover Fabriken og de store Gaarde var der kun faa svenske Arbejdere paa Øen, og derfor var det jo saa rimeligt, at vore og Fabrikens Svenskere søgte hinanden i Fritiden om Aftenen og om Søndagen for at tale sammen om Forholdene hjemme i Sverige. Men disse Sammenkomster førte efterhaanden til Udskejelser, der tog mere og mere

Overhaand, væsentlig, ja udelukkende foranlediget af vort billige Brændevin, der fristede Svenskerne i en utrolig Grad, saaledes at de ofte nød meget mere, end de kunde taale, og undertiden blev helt rasende.

Det skete nu en Søndag hen paa Sommeren 1883, at en Snes Stykker af vore Svenskere var paa Besøg hos deres Landsmænd i Stege, og disse havde trakteret dem saa rigeligt med Brændevin, at de alle blev helt ustyrlige. I denne Tilstand blev de af deres Værter fulgt hjem til Marienborg, og her lavede de i Samling, i en Flok paa 60 à 80 Mand, et frygteligt Spektakel, der efterhaanden udartede til, at de med Vognkæppe, Staver og Stænger samt store Sten slog Vinduerne ind paa hele Gaarden og ødelagde alt, hvad de kom til.

Jeg var den eneste overordnede paa Gaarden paa denne Søndag Eftermiddag, idet Overforvalter Jensen Kamp var bortrejst, og Ladefoged *Larsen* var hjemme paa Lolland i Besøg, Engfoged *Hansen* og Gartner *Eriksen* var ogsaa fraværende. Mejeribestyrer *Nielsen* var paa Marken paa Malkepladsen, og Mejerist *Olsen* sov til Middag. Jeg var saaledes frygtelig ilde stillet, ung som jeg var, kun lige 20 Aar gammel. — Jeg besluttede saa i min Nød at henvende mig om Raad til den sygelige Inspektør J. Kall, som just var til Middag hos Hofjægermesteren. Han fulgte mig straks i den Tro, at han i en Haandevending kunde skaffe Ro og Orden tilveje i den Hvepserede og gik midt ind i hele den til Raseri opbragte Sværm, hvor han lod sine skarpe Øjne lyne og den hvasse Tunge tordne, men alt prellede af som Vand paa en Gaas paa de forrykte og fulde Svenskere, der endog i snesevis løftede de hel- eller halvtømte Brændevinflasker, truende og skældende imod Inspektøren, som nu saa, i hvilken farlig Stilling han var bragt. — Han valgte derfor, da han erfarede, at aandelige Vaaben her var uden Nytte, at bane sig Vej gennem den tætte Stimmel, mærkeligt nok uden at nogen lagde Haand paa ham, hen til sin private Dør. Herfra kaldte Inspektøren i et mægtigt Brøl paa mig og bad mig samle alle Gaardens danske Folk og sørge

for, paa hvilken Maade jeg bedst kunde, at skaffe Marienborg fri for „al det svenske Rak og Pak“. Dette var nu lettere sagt end gjort, thi der var kun meget faa danske Folk hjemme paa denne hellige Dag. Men vi blev dog meget snart klar over, hvad der skulde gøres, thi vi blev alle overfaldet med tørre Tærsk, saaledes at aldeles intet andet var at gøre, dersom man vilde redde Livet, end at værge sig selv og slaa fra sig paa bedste Maade. En Mængde af de danske blev frygtelig skamslaaede og lemlæstede, saaledes at de maatte bæres ud af Kampen til deres Senge, blandt disse var bl. a. Mejeribestyrer Nielsen, en hel Kæmpe i legemlig Henssende, og Mejerist Olsen, en ret stærk og snild Mand; de blev begge helt ukampdygtige og maatte bæres bort. Jeg selv var nær ved at miste Livet flere Gange. Jeg var hele Tiden paa Valpladsen i Hovedgaarden for at holde Fjenden borte fra Herskabet og Inspektørens Bolig, mod hvilke Svenskerne var særlig nærgaaende. Men iøvrigt var det yderst vanskeligt at iagttage Kampen i alle dens Enkeltheder, idet enhver havde mere end nok med at klare for sin egen Person.

En af de største Svenskere, en Mand i sin bedste Alder, havde faaet Kig paa min Person, som han vilde slaa til Jorden. Han havde en Svingel i den ene Haand, som han gik ind paa Livet af mig med, og jeg var straks klar over, at nu gjaldt det Liv eller Død. Idet han, heldigvis med en alt for stor Bevægelse, løfter Svinglen til Slag efter mit Hoved, trækker jeg ham med hele min Magt og i Dødsangst et velrettet Slag over Skulderen med min svære Egespirekæp, saa han segner til Jorden; men han rejser sig øjeblikkelig igen og gaar paa mig. Jeg gentager mit Slag, og han segner atter, og dette gentager sig flere Gange; men under denne Kamp mærker jeg, at han blev mere og mere ædru, hvorfor han blev mere og mere farlig for mig. Da jeg opdagede denne uhyggelige Forandring for mig, besluttede jeg, — som hidtil i Kampen havde ønsket at undgaa at gøre Mennesket Skade og derfor slaaet paa Steder, der ikke gav ham vedvarende Mên, — nu at gøre ham ukampdygtig, og

jeg gav ham derfor en Træffer lige i Hovedet, saa han faldt bevidstløs til Jorden og blev liggende. Saa fik jeg Fred for ham, men nye kom til; det tog flere Timer, og vi danske blev mere og mere trængte af Fjenden.

Godsinspektør Kall havde hele Tiden iagttaget Kampen fra sit Vindue og blev der klar over, at det vilde være umuligt for os at rydde Gaarden for Fjenden. Vi afsendte to Ilbud pr. Hest (Cykle kendtes ikke) til Stege efter Hjælp fra Politiet, men de svarede, at vi maatte hjælpe os selv, da de havde mere end nok at gøre i Byen. Da Hr. Kall blev klar over, hvor ulykkeligt vi sad i det, brølede han: „Hjort“ ud over Kamppladsen, hvorefter jeg indfandt mig til Krigsraad i hans Entré. Her paalagde han mig at hente 6 paalidelige Mænd, og da jeg kom med disse, sagde han: „Jeg har 2 seksløbede Revolvere, 2 Doubletter og 2 Hagelbøsser; disse Vaaben kan jeg sidde her paa min Stol og lade (han var meget halt og syg) efterhaanden, som I skyder dem af. Vil I saa skyde løs paa det Skab, saa vi kan faa Fred her paa Gaarden!“ Og dermed trykkede han mig en ladt Revolver i Haanden, den første jeg nogensinde havde haft i min Haand. Det var et højst uhyggeligt Øjeblik, og en underlig Følelse betog mig. Men jeg var ung, stærk og smidig og fuld af Kamplyst og Iver efter at være med, hvor der var Liv i Gemytterne.

Min første Tanke var den, at fyre Skudene af i Luften, saa de ingen Skade gjorde, saa kunde vi maaske skræmme Fjenden paa Porten; men nej, deri tog jeg storlig Fejl, de kom tværtimod nærmere, saa det gik meget snart op for os, at der „skal skarp Lud til skurvede Hoveder“, og vi fyrede nu efter Benene, som det var os paalagt af Inspektøren. Det hjalp, i Løbet af $\frac{1}{4}$ Time var Gaarden rensed for slagfærdige Fjender, kun saarede var tilbage. Vi forfulgte nu hele Sværmen ad Landevejen til Stege og gik glade og sejrbevidste hjem Kl. 1 om Natten i en dejlig lys Sommernat.

Midt under Skydningen var der en Person, som kom løbende i strakt Karriere og raabende af fuld Hals: „*Pardon i Kongens Navn!*“ Jeg blev en Del forundret ved denne

Henvendelse, som jeg ikke straks forstod, men det klarede dog snart, da jeg saa, at Manden var den gamle „Lars Kusk“, en gammel, gemytlig Arbejdsmand, som før havde været Kusk for Herskabet og den Dag var ude paa Besøg, hvorfra han nu ved Nattetid vendte hjem lige under den værste Geværild uden at ane, hvad der var paa Færde, og i sin let opskræmte Fantasi troede han, at der var virkelig Krig i Landet, og da dette var noget af det værste, han kunde tænke sig, vidste han ikke noget bedre i Øjeblikket, da Skudene knaldede overalt, end at bede om „Pardon i Kongens Navn“; dermed mente han at have reddet sit eget Liv.

Efter at Kampen var stilnet af, og Fjenden var drevet af Gaarde, fik vi faa kampdygtige nok at gøre med at bjerge alle de saarede, og under dette Arbejde fandt vi tillige enkelte Fjender, som havde skjult sig. De blev forsvarligt bundne og lukkede inde til næste Dag. Foruden Godssets Læge, Dr. Ingerslev, kom tillige en Læge fra Stege og tog sig af de saarede. Da Dagen gryede, fik Godsforvalter *Hansen*, en noget ældre, lidt febrilsk og svagelig Mand, tilkaldt Borgmester og Politi fra Staden, og vi blev alle tilsagt til Forhør paa Godskontoret, hvor Godsfuldmægtig *Duck* førte Protokollen. Lægerne var først i Forhør for at afgive Forklaring om Skadens Udstrækning paa de enkelte Mennesker, og jeg hørte Lægen forklare, at en af Svenskerne var i den Grad medtaget af Kampen, at der ikke fandtes saa stor en Plet paa hele hans Krop, at han kunde sætte Enden af en Finger, uden at det var blodunderløbet. Men desuagtet mente Lægen, at Livet kunde reddes! Jeg tænkte ved mig selv: „Det maa være ham, jeg var saa haardt engageret med.“

Efter „syv lange og syv brede“ Forhandlinger blev Forhørene endelig afsluttede, selvfølgelig uden at der blev rejst Tiltale imod nogen dansk, thi vi var jo alle i vor gode Ret, da vor Kamp var ren Nødværge for vort Liv.

Den vise Øvrighed besluttede saa at arrestere alle Svenskerne og lejede et Dampskib, hvor de blev ført ombord og afsejlet til Sverige. Saa var vi af med dem; men vi var

ogsaa lænset for en uhyggelig stor Procentdel af vore Arbejdere i den mest vanskelige Aarstid, lige før Høsten. Saaledes blev „Nackspillet“ næsten det artigste af det hele. — Men vi kom da over det, om end med meget Besvær.

Saaledes endte den sidste Svenskekrig paa Møen, om hvilken der vel kan læses et og andet i Aviserne fra de Dage, men af de mange danske, som deltog i dette Slag, er nu efter 44 Aars Forløb næppe ret mange tilbage. Men de unge, som har hørt om denne underlige Kamp, der en Gang var saa meget omtalt, vil dog maaske kunne interessere sig for at læse om en saa sjælden Begivenhed, skildret af en af dem, der var med i Kampen og slap helskindet derfra.

Af Dalby Kirkes Historie.

I Anledning af Restaureringen af Prædikestolen i Dalby Kirke.

Ved *Maler Peter Kr. Andersen*, Hornbæk St.

Da Kongen — eller som vi nu vilde sige Staten — efter Reformationen overtog Kirkerne og deres Formuer og Indtægter, som var en Trediedel af Tienden, blev det ved Kirkeordinansen af 2. September 1537 bestemt, at Kirkernes Formue skulde bestyres af to Kirkeværger under Provstens og Stiftslenmandens Tilsyn. Af disse var Lensmanden — som altid var af Adelen — jo den mægtigste, og hvor han vilde og interesserede sig for det, kunde en Lensmand udrette meget for Kirkens Vedligeholdelse og Prydelse, og der er da ogsaa mange Eksempler paa, at det er sket.

Det var først paa et senere Tidspunkt, under Kongerne Frederik den Tredie, Christian den Femte og de følgende, at Kirkerne og deres Indtægter kom direkte under Herregårdene og private Mænd. Kongerne solgte Kirkernes Tiende imod, at Køberen paatog sig Forpligtelsen til Kirkernes Vedligeholdelse. Det var ikke, som det oftest er troet, selve Kirkerne, der blev solgt, men efter den Tro er jo desværre næsten altid handlet. Der er mange Eksempler paa, at adelige Tiendeejere holdt Kirkerne smukt og godt, men i Længden og i det store og hele, særlig da det gik tilbage for den gamle Adel, blev den Ordning til meget stor Skade for Kirkerne. Det nyttede jo lidet, at Christian den Femte

paa en Regeringsskrivelse om Kirkesager skrev: Lad mig Kirkerne uplukket! Ordningen i sig selv maatte bringe Ulykke og Forfald over de store Kulturmindesmærker, som vore Kirker er.

I Følge Tiendeafløsningsloven af 1903 er der jo nu kommet en anden Ordning paa Kirkernes Forhold, saaledes at nu langt den største Del af dem er blevet „selvejende“, en Ordning, som nærmest kan lignedes ved den ældre efter 1537. Loven af 1903 er langtfra af de bedste og viser saare lidet Fremsyn, naar den kapitaliserer en Indtægt, der ellers steg og sank med Kornpriserne — altsaa med det i vor Tid saa vel bekendte „Prisniveau“. Sognene faar det at føle gennem Kirkeskatteerne.

Det skyldes altsaa ikke direkte Loven, men snarere gode kirkelige Forhold i Sognene, den voksende historiske Sans i Almindelighed og Sansen for Kirkerne i Særdeleshed, naar der i vor Tid ofres saa store Summer paa Kirkernes Vedligeholdelse og Prydelse.

Paa *Dalby Kirke* er der i de senere Aar ofret ikke saa lidt. Kirken har faaet en ny smuk Indgangsdør, et gammelt Epitafium er blevet opmalet, en Privatmand har skænket en stor Lysekroner og adskilligt mere er bekostet. Som det seneste Led i alle disse Bestræbelser for at pryde Kirken er Prædikestolen nu i Løbet af Sommeren restaureret under Nationalmusæets Tilsyn. Den stammer fra Tiden lige efter Aar 1600. Den er i sig selv smuk og fast i alle sine Former og i Forholdene mellem de enkelte Led i den. Den er ikke særlig rigt smykket med Billedskærerarbejder. Paa Hjørnerne staar fire Hermefigurer, d. v. s. Menneskeoverkrop paa et ornamenteret højt Fodstykke. Her forestiller Menneskene de fire Evangelister med deres Symboler: Englen, Løven, Oksen og Ørnen efter Evangelisternes almindelige Rækkefølge. Foruden disse Figurer har Stolen af Billedskærerarbejde kun Æggestavslister som Indramning om de største Felter og hen under Gesimsen.

Restaureringen er forøvrigt foregaaet paa den Maade, at de ydre Farvelag, særlig to Lag Egetræsmaling, er fjernet

og de ældste Farver derved kommet frem. Disse var paa den største Del af Stolen saa velbevaret, at de ikke er malet op eller fornyet, men kun repareret, hvor der var smaa Huller i Farven. Al Forgyldning er dog fornyet, og Farverne er iøvrigt Sølv og rød og grøn Farve med Sølvunderlag samt sort, hvid, violet, rød og grøn Farve. Smukt fordelt og trods de mange Farver dannende en udmærket Helhed. Det maa antages, at den gamle Maler har kendt den gode Regel for Farvesammensætning: at holde en af Hovedfarverne ude. Her er det den blaa Farve, som ikke findes. I Stolens største Felter er fremdraget Indskrifter med Guldbogstaver paa sort Bund. Det er alle Skriftsteder, som omhandler „Ordet“, f. Eks. „Himmel oc iord skulle forgaa, Men mine Ord skulle icke forgaa. MARC XIII.“ Paa Stolens Frise er fremdraget Skriftstedet: Lader Christi ord Bo rigeligen ibland Eder i al visdom. Collos 3. Ind i dette Skriftsted er der dog paa Stolens mest synlige Side føjet Christian den Fjerdes Monogram og Forbogstaverne af hans Valgsprog: R. F. P. (REGNVM FIRMAT PIETAS — Fromhed styrker Riget). (Kendt er vist ogsaa den populære staaende Vittighed om det, at det betyder „Riget fattes Penge!“) Ved en Reparation i 1743 var Monogramet C4 blevet overmalet med et C6, og i et lille Felt nærmest Væggen var sat følgende Indskrift: „Anno 1743 er denne Kongens Kircke mahlet og renoveret.“ Dette viser altsaa, at Dalby Kirke endnu 1743 var „Kongens“ og først senere er overgaaet til Grevskabet Bregentved.

I Stolens nederste Felter er fremdraget en historisk Indskrift, som dog var delvis blevet ødelagt i 1743. I det første Felt stod kun nogle faa Bogstaver, og i de to næste stod „— Høffvitzmand paa Trøgvælde daa blef denne predickestol gjort —“, og paa det sidste Felt var slet intet tilbage. Paa et Fremspring mellem disse Felter var malet to Adelsvaaben, som er blevet sparet for de senere Overmalinger. Vaabene viser en rød „Trappegavl“ i hvidt Felt og en hvid Bjælke i rødt Felt. Bogstaverne til det første er DH og til det andet MK, og Vaabene tilhører Ditlev Holck, Lensmanden paa Tryggevælde fra 1601—14, og hans Hustru Margrete Krabbe.

Prædikestolen i Dalby Kirke.

Paa Grundlag heraf er den første Del af Indskriften nu rekonstrueret til at lyde: Anno 160(?) den Thid e. v. (d. v. s. erlig og velbyrdig) Ditlef Holck var —“ og fortsætter saa med ovenstaaende. I det fjerde Felt har muligt staaet „paa Kirkens Bekostning“ eller „malet og stafferet osv.“, men da dette ikke med Sikkerhed kan rekonstrueres, er der nu sat: SOLI DEO GLORIA 160(?)—1743—1927. Ditlev Holck var en kendt og betydelig Adelsmand paa sin Tid. Han var Lensmand paa Københavns Slot, paa Kronborg, paa Tryggevælde og sidst paa Gotland 1614—19. Overalt var han virksom og interesseret for Kirkens Vel, og baade i Nordsjælland (Kronborg Len) og paa Stevns findes i mange Kirker Altertavler, Prædikestole, Kalk og Disk eller Klokker med hans Navn, Vaaben og tilhørende Indskrifter om, at han selv har givet det eller ladet det gøre paa Kirkens Bekostning. — I Historisk Tidsskrifts 4. Bind 1883—84 VIII. findes af S. M. Gjellerup en Artikel om Slægten Holck, og i en hertil hørende Note — Side 364 — en Fortegnelse over Kirkeinventar, hvortil Ditlev Holcks Navn er knyttet. I denne Fortegnelse er dog ikke Prædikestolen i Dalby Kirke og ikke heller Prædikestolen i Smerup Kirke, som har Ditlev Holcks og Margrete Krabbes Vaaben udskaaet paa et Postament, men her er Stolen iøvrigt helt egetræsmalet, og en mulig Indskrift er skjult herunder. Om Ditlev Holck menes iøvrigt, at han en Tid hældede til Calvinismen (Kryptocalvinismen var stærkt repræsenteret i den danske Præstestand paa Tiden omkring Aar 1600). Denne Mening er bl. a. fremsat i ovennævnte Artikel, og det tør nok siges, at Meningen har faaet en Understregning ved Fremdragelsen af det gamle Farvelag paa Prædikestolen i Dalby Kirke. Det er nemlig ret sjældent, at en Prædikestols største Felter er smykket med Indskrifter, det almindeligste er, at her er skaaret eller malet Billeder. Og naar en Altertavle eller Prædikestol væsentligst er smykket med Indskrifter, tages det af Historikerne som noget af et Tegn paa, at dette Inventars Ophavsmand har hældet til Calvinismen, som ikke taaler Billeder i sine Kirker.

Vore gamle Kirker og deres Inventar er de største og

værdifuldeste synlige Mindesmærker over kristen Kultur og Kunst i vort Land. De er Sognemenighedernes Ejendom, og gid de maa blive flittigt benyttet, men de er ogsaa National-ejendom, og bl. a. derfor er de ret strenge Bestemmelser om Vedligeholdelsen af Kirkerne og deres Inventar, som er fastsat i de ny Kirkelove, fuldt ud berettiget og bør overholdes.

Disse Gudshuse har nu i 7—800 Aar eller mere samlet Mennesker til Gudsdyrkelse og til at søge Gud og hans Gave til Mennesker, Jesus Kristus. — Livet i Kirkerne har formet sig paa meget forskellig Maade, og *Enheden* er godt skjult, men lidt er der vel alligevel af den. I disse Kirker lød i deres første Tid den katolske Kirkes Messer igennem nogle Hundrede Aar. Brat blev det afløst efter Reformationen af den lutherske Menigheds Salmesang og de stærke Prædikener. Den første lutherske Tids Varme og Vækkelse kølnedes i Ortodoxiens Bestræbelser for, at alle skulde tro det „rette“. Retroenheden afløstes af Pietismens Vækkelse og Følelsesfuldhed, men Pietismen afløstes efter faa Aartier af Rationalismen, som vel var den dødeste Tid i dansk Kirkeliv, og og denne Overgang turde vel have visse Paralleller i vor egen Tid! I det 19. Aarhundrede kom Vækkelsen ved Grundtvig og Vilh. Bech, og i og af disse Vækkelsers Frugter og Følger lever vor egen Tid. Vi synger i en af vore Salmer „— at vi maa ét med Dig og i Dig mene —“, men Kirkens Historie viser mere af Forskelligheder end af Enhed, og det kan vel ikke være andet. Alligevel kan og bør vi dog vist gøre de smukke Ord af Ingemann i Salmebogen Nr. 537 til vore og til en Bøn:

— — — — —
 Æt Sind os alle give
 i Trængsel, Trøstens Gud;
 ét Hjerte kærligt lue
 i hver Korsdragets Bryst!
 Een Gud, til hvem vi skue,
 én Tro, ét Haab, én Trøst!

En Røst fra tusind Munde,
 én Aand i tusinds Røst,
 én Fred, hvortil vi stunde,
 én Frelsens Naadens Kyst!
 Een Sorg, ét Savn, én Længsel,
 én Fader her og hist,
 én Udgang af al Trængsel,
 ét Liv i Jesus Krist!

Frugtens Tilberedning som Most og Vin.

Af Havearkitekt *Johannes Tholle*, København.

Sydsjællands megen Frugt har særligt i ældre Tider spillet en ret vigtig Rolle i Husholdningen, saaledes som det ogsaa blev fremhævet i Afhandlingen i Aarbogen 1926¹⁾. Foruden at den tørredes, brugte man ogsaa at lave Most og Frugtvine deraf, og om denne Tilberedning af Frugten meddeler nogle gamle Optegnelser og Opskrifter.

Hvad Mosttilberedningen angaar²⁾, da foregik den paa den Maade, at Frugten blev lagt i et Trug, der var hulet ud af et Stykke Træ. Dette Trug stod altid opad et større Træ i Haven. I dette stødtes Frugten med en dertil lavet Støder, hvorefter den pressesedes, og en Tap i Truget aabnedes, saa Saften kunde løbe ud i et Kar eller en Ballie. Frugtsaften løb kun langsomt ud af Truget; men naar det hele var løbet ud, sattes Tappen i igen. Det tilbageblevne tilsattes Vand, og Masken pressesedes endnu engang og gav da en anden „Bryg“. Denne ringere Saft ledtes ud i andre Kar og benyttedes til Daglig-Drik, hvorimod den første Saft brugtes til at dyppe Grød i, særlig Boghvedegrød.

Den udpressede Saft kom i et groft Linnedklæde, hvorfra den løb over i et nyt Kar, der var godt udskoldet og rensat. Derved kom alle Urenhederne af Frugten fra. Her blev Saften

staaende en Dag over, indtil der satte sig Skum paa den, hvorefter den hældtes paa Ankere „Træer“, der var skoldede. Disse Ankere sattes ned i en Kælder, og Spunset i dem fik Lov at staa aaben, saa at man kunde aftage det Skum, der dannede sig der. I dette „Træ“ fik Mosten Lov at staa i 4—5 Dage, hvorefter den var klar. Den blev saa tappet om paa velrensede „Træer“ og Spunset blev slaaet til og klinet med Ler. I saadan Tilstand kunde den gemmes til man havde Brug for den.

Ogsaa Bærfrugten var Genstand for Tilberedning som Drikke, f. Eks. Ribsvin. Om dette meddeler en Recept fra Aaret 1805 følgende³⁾:

Ribsene plukkes af Reverne, ligesom til Syltning. De bør være vel modne og afplukkede i tørt Veir. Skulde uroligt Veirilig i Blomstringstiden have forvoldet, at de underste Ribs paa Reverne ikke ere tilbørligen modne, da bør de bortkastes og ikke bruges. Ribsene, som skulle bruges til et og samme Anker, bør være, om muligt, af een Sort lige stærkt modne, og afplukkede paa eengang. Naar Ribsene ere pillede af Reverne, knuses Saften af dem, ligesom til Syltning, hvorved iagttages, at man ikke knuser saa stærkt, at Kiernerne trykkes i Stykker, da den Stramhed, som de indeholde, derved vil komme i Saften. For alligevel at faae al den Saft fra Ribsene, som de indeholde, kan man udskylle Kiernerne i det Vand, som man siden skal blande i Saften, og derpaa afsie Kiernerne igjennem en Haarsigte. Man bør søge at have saa mange Ribs og saa mange Arbejdere tilrede, at man paa eengang kan afpresse al den Saft, som skal bruges til et Anker, at Saften ikke, ved at henstaae i nogen Tid, saasom en Nat over, skal have begyndt en suur Giering, førend den kommer paa Ankeret. Til et heelt Anker til 16 Potter Saft bruges, naar Ribsene ere af en ualmindelig stor Sort og vel modne, kun 3 Lpd., af slettere Sorter behøves naturligvis flere.

Naar man saaledes er forsynet med den tilbørlige Mængde frisk udpresset Saft, da blandes Vinen til et heelt Anker paa følgende Maade: I et tilstrækkeligt stort reent Kar opløses

24 Pd. Sukker i 16 Potter Vand, hvortil kan tages det Vand, hvori man har skyllet Kiernerne. Sukkeret maa være idet mindste raffineret, og ikke med Tilsætninger af Sand eller andet forfalsket lyst Puddersukker. Jo finere Sukkeret er, og jo lysere Ribsenes Farver, desto hvidere og meer velsmagende bliver Viinen. Til denne Blanding af Vand og Sukker kommes nu 16 Potter af ovenmeldte Ribssaft, og røres vel om deri. Til een Pot Vand bruges altsaa een Pot Saft og $1\frac{1}{2}$ Pd. Sukker. Blandingen gydes nu paa Ankeret, som bør være aldeles fri for suur eller muggen Lugt, helst forhen brugt til Viin. Dette fyldes saa meget, at man igjennem Spunselet med Fingeren kan godt naae Blandingen, og det henlægges nu paa et maadeligt varmt Sted med aabent Spunsel, for at gaa af sig selv i Viingjering. Ved maadeligt varm Sted forstaaes et saadant, som vel ikke bestandigt er udsat for Solens brændende Straaler i Hundedagene, saasom under et teglhængt Loft; heller ikke i en kjølig Kielder eller Bryghuus; men hvore Temperaturen kan holdes imellem 15—20 Grader Reamur.

Giæringen vil om nogle Dage, senere eller langsommere, raskere eller snarere, i Forhold til Varmegraden og til Ribssaftens og Sukkerets Beskaffenhed, ytre sig ved den sædvanlige Buldren i Ankeret. Man har nu dagligen Øie med Ankeret, og erkyndiger sig om, naar den viinagtige Smag og Lugt bliver fuldkommen kiendelig, og især naar Bruusningen ophører, da Blandingen let, især hvis den ligger i en stærk Varme, kan gaae over i suur eller Eddikegjæring. Dette vil skee omtrent 14 Dage efterat den er sat, før eller senere, efter Omstændighederne. For at forhindre den sure Gjæring fra at indfinde sig, maa Ankeret spunses tæt til; men førend dette skeer, fyldes det aldeles fuldt med en Pot raa Ribssaft, som man til den Ende har giemt paa et kiøligt Sted i en ganske fyldt og vel tilproppet harpixet Flaske. Denne sidste tilfyldte Saft vil vedligeholde den for enhver god Viin saa nyttige Eftergjæring. Ankeret ligger nu aldeles urokket, thi enhver Rystning vil gjøre Viinen uklar, indtil Viinen skal omtappes i den næstfølgende Februarii Maaned.

Ved Omtapningen allene følgende at iagttage. For at holde Ankeret i den største mulige Rolighed, omtappes det paa det Sted, hvor det ligger.

Man sætter Hanen i saa forsigtigen 'som muligt, nogle Timer førend man vil begynde Omtapningen.

Man banker ikke Spunset op, men man borer i det Sted et lidet Hul oven i Træet. Skulde Vinen endnu ikke være fuldkommen klar, da kan man binde en dobbelt sammenlagt fiin Klud for Hanen, hvorigjennem den han sies, eller lade den gaae igjennem en saadan Filthat, som Brændeviinsbrænderne bruge. Flaskerne tappes fulde, tilproppes og harpixes vel, og Ribsviinen kan saaledes holde sig ligesom anden Viin.

Bærmen, som bliver tilbage i Ankeret, kan fortyndes med noget Vand, gives et Opkog, afklares med Æggehvidestof, afsies igjennem den omtalte Filthat, og enten bruges straks til Viinsuppe eller hensættes med noget tilsat Viingeist til Eddikegjæring.

Teksthenviisninger :

- 1) Se nærmere Forfatterens Afhandling i Aarbog for historisk Samfund for Præstø Amt, 1926, S, 27—103.
- 2) Ifølge Optegnelser af Kustode J. Olsen (Maribo): Mine Barndoms-minder fra Egnen ved Bakkebølle, Dansk Folkemindesamling 1905/46 715, Kgl. Bibl.
- 3) Saxtorphs Ribsviins-Recept. Meddelt Det kgl. Landhusholdnings-selskab af Seminarielærer Saxtorph, 1805, Landhusholdningsselskabets Skrifter.

Frede Bojsen.

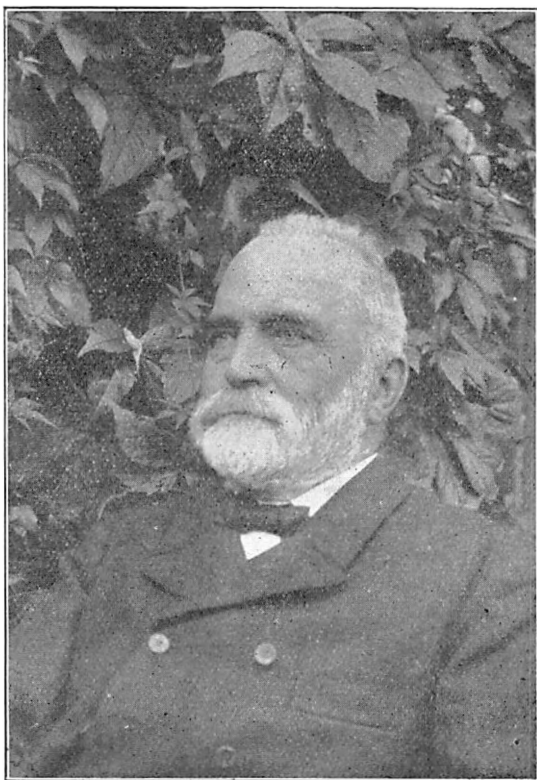
1841—1926.

Nogle Mindeord af Arkivar *E. Marquard*.

Det ligger nær, naar en kendt Mand gaar bort, da at kaste et Blik tilbage paa hans Gerning og hans Maal. Da Frede Bojsen, Politikeren og Højskolemanden, gik bort, blev ogsaa hans Gerning underkastet en Vurdering, men ganske naturligt samlede denne sig væsentligt om hans politiske Virksomhed og hans Gerning i Højskolens Tjeneste. I mindre Grad nævnedes hans Arbejde som Historieskriver for Møn, denne skønne Ø, til hvilken han som Forstander for og Ejer af Rødkilde Højskole var knyttet fra Skolens Oprettelse 1865 til sin Død 1926. Og dog er der god Grund til ogsaa at mindes denne Side af hans Livsgerning.

Frede Bojsen var fra ung af en højt kultiveret Mand med alsidige aandelige Interesser. Stærkest var hans Liv vel præget af to Strømninger. Den ene var hans dybe religiøse Tro; Grunden til den var vel lagt i hans Barndomshjem. Den anden var hans ikke mindre stærke Kærlighed til Danmark. Den første prægede hans Personlighed indadtil, men fik sjældnere Udtryk udadtil, sikkert paa Grund af hans aandelige Blufærdighed. Den anden var Grundlaget for hele hans offentlige Virksomhed. Men fra den udsprang ogsaa hans historiske Sans, der yderligere blev styrket ved hans Deltagelse i Krigen 1864.

I sine Manddomsjaar saa han sin Opgave i Arbejdet for Landet i det offentlige Liv. Da han traadte tilbage fra dette og afsluttede sin politiske Virksomhed, kastede han sig over sit Lands Historie. Aaret efter hans Tilbagetræden fra det politiske Liv udkom, i 1902, hans første historiske Værk

Frede Bojsen.

„Jakob Sunesøn af Møn“, og derefter fulgte, foruden mindre Afhandlinger og talrige Artikler, „Stege Bys Bog“ (1903) og „Af Møns Historie“ I—IX. Da Frede Bojsen døde, var det sidste Bind under Trykning; han naaede at se den første Halvdel af det rentrykt. Kun faa Maaneder før havde han, 85 Aar gammel, med sin klare og stadig lige faste

Haandskrift skrevet dette sidste Bind, især Afsnittet om den vidunderlig skønne Ulfshale Skov, dette hans Yndlingsbarn, der som Følge af de nye Ejendomsskatter blev hans Livsaftens Smertensbarn.

Skal man bedømme en saadan Virksomhed, maa man spørge: Hvilket Maal satte han sig med den, og naaede han det Maal, han havde sat sig?

I de første tre Bind: Jakob Sunesøn af Møn, Stege Bys Bog og Den forhistoriske Tid, synes hans Maal at være Skildringen af Møns Historie i snævrere Forstand, men i det tredje Bind nævner han i Fortalen sit langt mere omfattende Maal: „Ved Hjælp af mønske Begivenheder og Personer at belyse væsentlige Træk af Danmarks Historie i de skiftende Afsnit“. Og siden fastholder han dette Maal.

De to førstnævnte Bind staar som Afsnit for sig, med det tredie Bind slaar han ind paa den fortløbende Skildring, der fører ned til Aaret 1800, i det sidste Bind med Skildringen af Ulfshale Skovs Historie helt ned til Nutiden. Han indrømmer selv, at han medtager enkelte Personer, hvis Forbindelse med Møn er mere begrænset. Det er blevet hævdet, at hans Formaal har fristet ham til at overvurdere lokale Begivenheder paa Møn, der har fremkaldt alt for mange utilstrækkeligt underbyggede Gisninger. Men længe før denne Anke blev rejst, havde han selv (i Bd. III, Den yngre Middelalder) udtalt sig herimod, idet han skrev, at han derved havde „fundet bekræftet, . . . at der virkelig ikke findes nogen Periode i Danmarks Historie, der ikke kan belyses ved karakteristiske Personer og Begivenheder paa Møn.“ Det er rigtigt, at han ikke gaar af Vejen for Gisninger, men han betegner dem altid selv som Hypoteser, som han fremsætter, for at andre kan dømme om dem. Hvor berettigede han end anser dem for at være, fremhæver han altid, at det er Hypoteser, og synes de ham for vovelige, og føler han sine Kundskaber utilstrækkelige, henskyder han Afgørelsen til Fagfolk.

Thi det gælder for ham om at komme bag om de tørre Kilder og Referater ind i de historiske Personligheder

Tanker og Bevæggrunde. Han vil bag Kildeskrifterne og de historiske Minder finde ind til Menneskesjælen og hos Menneskene finde de inderste Motiver, der har sat Historiens Hjul i Gang. Han er ikke bange for at bryde en Lanse med Historikere af Fag, hvis Overlegenhed med Hensyn til Viden og videnskabelig Træning han anerkender, men hvor disse synes ham at nøjes med den tørre Boglærdom, vil han finde det levende Liv i Fortiden frem. Han lægger ikke Skjul paa, at den kildekritiske Metode er ham for nedbrydende, for negativ, han vil have Ret til at opbygge, til at gætte sig frem, og han slutter sig til den Kreds af Historieskrivere, der mener, at Historieskrivningen ikke blot — omend først og fremmest — skal skabe Klarhed om, hvilke Oplysninger Kilderne faktisk bringer, men som vil have Lov til af Kildeskrifterne at drage videregaaende Slutninger, uden derfor at forlade Kendsgerningernes sikre Grund. Han jævnfører Fortidens Mennesker med Nutidens, og naar han ud fra sin store Erfaring som Politiker ser, hvorledes Mennesker i givne Tilfælde reagerer nu, føler han sig berettiget til at drage Paralleler om lignende Forhold i Fortiden. Helt alene staar han jo ikke i denne Opfattelse!

Det, der maaske længst vil bevare sit Værd, er hans Arbejde for Danskheden og det for ham naturligt deraf følgende Forsvar mod Tyskheden. Man møder dette allerede i Bindet om Den forhistoriske Tid, hvor han polemiserer imod Anvendelsen af Ordet Germaner som Fællesudtryk og i Stedet foreslaar at benytte Goternavnet, og hvor han protesterer imod Tyskernes Anneksionslyst (her af Runerne, se anf. St. S. 97). Vittigt er hans Citat af den af den tyske Dr. Haupt udtydede latinske Indskrift over en Portal paa Peterskirken i Slesvig By: „Fordriv Du mig Tyskeren, Verdens Tyran, og kald de Folk tilbage, som fromt dyrker Gud“ (smstd. S. 94.). Morsomt er det ogsaa at se, at han allerede dengang søger Oprindelsen til Goter, Burgunder, Vandaler, Anglere osv. i de danske Lande: Gulland, Bornholm, Vendsyssel og Angel, en Tanke, der jo er blevet stærkt uddybet i den nyeste Tid, (jfr. Det danske Folks Historie). Denne Kamp

for Danskheden mod Tyskheden fører han videre helt ned til den nyeste Tid, hvor hans Redegørelse for Landboreformerne, hans Skildring af de danske Moltker i deres Kamp mod Bernstoffernes tyskrettede Politik er meget interessant. Men han fører altid denne Kamp med saglige og blanke Vaaben, og han gør altid Ret og Skel mod Modstanderen. Hvor karakteristisk er ikke hans udførlige Behandling i Bd. VIII, Den Bernstoffske Tidsalder, af den unge tyske Professor Otto Brandts Bog „Geistesleben und Politik in Schleswig-Holstein um die Wende des 18. Jahrhunderts“, som Bojsen betegner som „en ypperlig Skildring af de tyske Stormænd, der grundlagde Sleswig-Holsteinismen“. I denne Videnskabsmands Skildring finder han sin egen Opfattelse af den Bernstorffske Politiks Farlighed for Danskheden i Sønderjylland bekræftet.

Naaede da Frede Bojsen som Historiker sit Maal? Og vil hans Arbejde blive staaende?

Vil man bedømme Frede Bojsens historiske Gerning, maa man ikke glemme, at hans Bøger indeholder en Rigdom af Aktstykker og Materiale af betydelig Værd. Han fastslaar Findestederne for Oldsagsfund paa Møn, bringer en Fortegnelse over mønske Fortidsminder, han gengiver den ikke tidligere aftrykte Stege Bys Bog, bringer Gengivelser og Uddrag af Breve og Aktstykker fra Middelalderen, fra Reformationstiden, Lister over Ejendomme, Uddrag af Lensregnskaber, Mageskifter osv. osv., kort sagt et Kildestof, der har blivende Værd.

Han har dernæst med Møn som Midtpunkt og med hele Danmark som Baggrund givet en historisk Skildring af vort Land og vort Folk, der gennem Vekselvirkningen mellem Riget og den enkelte Landsdel, med den deraf følgende vide Horisont, præget som den er af den gamle Politikers Erfaringer, af hans menneskelige Forstaaelse og hans varme Følelse, gennem sit redelige Forsvar for Danskheden og sin ridderlige Kamp mod Tyskheden vil staa blandt de Værker, der læses med Udbytte. Ved sin klare Udtryksmaade, ved sit af det mundtlige Foredrag paavirkede, letlæselige Sprog er

den velegnet til at vække den historiske Sans i store, folkelige Kredse. Muligt at Detailler i dette Værk vil smuldre for Tidens Tand, men hvilket Værk har ikke den Skæbne? Han var jo ikke Faghistoriker, ogsaa det præger hans Værk, der tilmed ikke sjældent, navnlig i de senere Bind, faar noget kortaandet over sig. Men hans Værk har en Friskhed og et spillende Liv, der fængsler. Det kan vække Modsigelse, men det lader ikke Læseren ligegyldig. Det vækker den historiske Sans og Trangen til videre Forskning. Og var det ikke netop det, han vilde?

Denne fine, højst kultiverede Mand, der omkring Rødkilde, Skolen med det levende Ord, rejste Mindestøtter for Stedets historiske Stormænd, han skrev i sin Livsaftens Otium ud fra sin store Kærlighed til sin Ø og sit Land dette levende, livsfriske Arbejde. Han har i dette Værk rejst et smukt og værdifuldt Minde over sin Kærlighed til sin Ø og sit Lands Historie. Som Motto kunde da paa dette Minde sættes det hollandske Valgsprog: „Ik dien“. Han var ogsaa paa det historiske Omraade sit Fædreland en tro Tjener.

Fader, Søn og Sønnesøn.

Lærere i den danske Folkeskole i
over et Aarhundrede.

Ved pens. Overlærer *Hans Rasmussen*.

Lærer *Jens Peter Carl Henrichsen*, der døde d. 4. Februar 1927, stammede i mange Slægtled ned fra lollandske Bønder. Hans Oldefader, *Henrik Knudsen*, var Gaardmand og Sognefoged i Kældernæs paa Vestlolland; han var en for sin Tid meget oplyst Bonde, som bl. a. stod i Brevveksling med Digteren Th. Thaarup, som fik ham til at lade sin begavede Søn *Knud Henrichsen* (som Navnet nu blev stavet) sammen med tre andre unge Mænd gennemgaa et treaarigt Kursus paa Efterslægtsselskabets Skole for at uddannes til Lærere; kun K. H. fuldførte Kursuset og blev højtideligt eksamineret i Kronprins Frederiks Overværelse og blev saaledes Danmarks første eksaminerede Lærer. Sine sidste 20 Aar (1803—23) var han Lærer og Kirkesanger i Stokkemarke, og her fødtes i 1804 hans Søn *Johan Arendt Christian Henrichsen*, som efter at være bleven dimitteret med Udmærkelse fra Vesterborg Seminarium for 100 Aar siden (1827) blev Lærer i Varpelev i Stævns; i 1836 forflyttedes han til Magleby ved Storehedinge, hvor han døde 1877. I sit Ægteskab med *Mathilde Elisabeth Huulegaard* havde han bl. a. Sønnen

J. P. Carl Henrichsen, som blev født i Magleby d. 16. Maj 1843. Carl Henrichsen udgik fra Jonstrup Seminarium med første Karakter, var derefter i seks Aar Hjælpelærer i Ebbel-næs paa Møen, men kom i 1869 tilbage til Stævns som Lærer og Kirkesanger i Sædder. Herfra kom han i 1874 til Frøslev, hvorfra han i 1887 forflyttedes til sin Fødeby, da Faderens Efterfølger Jens Kirkegaard var bleven Skole-inspektør i Viborg. I Magleby virkede C. H. til han i 1917 fik sin Afsked med Pension. Han flyttede saa til Søborg ved København, hvor han snart kom ind i en stor Virksomhed. Han blev Kordegn ved den ny Kirke, ledede en Søndags-skole og en Husflidsskole og havde meget andet at bestille, indtil han bogstavelig talt faldt paa Valen.

Som Lærer i Frøslev blev C. H. i 1879 gift med *Maren Pedersen*, Datter af en Vejmand i Sonnerup; i Ægteskabet var tre Sønner og en Datter. Ved sin Død havde han i flere Aar været Enkemand, men boede sammen med en Søn og dennes Hustru.

Carl Henrichsen var en ivrig og pliotopfyldende Skole-mand, han var som alle andre Steder ogsaa i Skolen meget flittig og interesseret. Som Forkæmper for sin Stands Inter-esser var han blandt de forreste; han deltog med Iver i mangfoldige Skolemøder saavel her hjemme som i Norge og Sverrige; han var i en Aarrække Medlem af Hovedbestyrelsen i Danmarks Lærerforening og i 42 Aar Formand for Fore-ningens Kreds for Fakse, Stævns og Bjeverskovs Herreder. Men hans Interesser strakte sig videre end til Skolen. Han var en ivrig Husflidsmand, som stiftede Husflidsforeninger paa alle de Steder, hvor han virkede; han var en af Dansk Husflidsselskabs Bestyrelsesmedlemmer og efter Stifteren, N. C. Roms Død Selskabets Formand, til han selv døde. Han var et virksomt Medlem af Foreningen til Dyrenes Beskyt-telse og af mange andre Foreninger, der havde et godt For-maal enten i almindelig borgerlig Henseende eller ved særlig fædrelandspræget Interesse. Saaledes havde den sønderjydske Sag en ivrig Medarbejder i C. H. Han var et ivrigt Medlem af Præstø Amts historiske Samfund, ligesom han havde en

væsentlig Del i Oprettelsen af Mindeparken *Højeruplund*. Ja, skulde man nævne alle de Organisationer, hvori han tog Del, blev man sent færdig, da han dreves frem af en brændende Iver efter at gøre Nytte i sit Folk. Med god Grund var han derfor dekoreret baade med Sølvkorset og Fortjenstmedaillen. Endvidere var han Indehaver af Husflidsselskabets store Sølvmedaille og Foreningen til Dyrenes Beskyttelses store Sølvmedaille.

Den 30. Oktober i Aar blev der paa Magleby Kirkegaard ved en smuk Højtidelighed indviet et Mindesmærke paa hans Grav, bekostet af Venner Landet over. Under hans vellignende Bronzerelief læses bl.:

„Ild var hans Sjæl. Trods hvide Haar
han stred med uforfærdet Mod
for Gud, sin Konge og sit Land.
I fire og tresindstve Aar
han i vort Folk som Lærer stod
og i sin Stand som Hovedsmand.“

Historisk Samfund for Præstø Amt 1927.

Ved skriftlig Afstemning mellem Medlemmerne genvalgte de ifølge Loven d. 1ste Januar 1927 fratrædende Bestyrelsesmedlemmer, Kammerherre Vedel, Strøby Egede, og Gaardejer Laur. Larsen, Tostrup. I Stedet for Lærer Henrichsen, som ikke ønskede Genvalg, valgtes Amtmand Toft. Til Revisorer genvalgte, Amtsfuldmægtig Andersen, Næstved, og Skolefondskasserer Christiansen, Lille Næstved.

Bestyrelsesmøde afholdtes d. 22de Februar 1927. Formanden, Kammerherre Vedel indledede Mødet med en Mindetale over Lærer Henrichsen, som var afgaaet ved Døden kort efter at være udtraadt af Bestyrelsen. Formanden fremhævede Lærer Henrichsens store Interesse for historisk Samfund, for hvis Oprettelse han i sin Tid havde været meget virksom, og i hvis Bestyrelse han havde siddet siden Samfundets Stiftelse.

Kammerherre Vedel mindedes derefter afdøde Højskoleforstander Bojsen, som havde vist Samfundet megen Interesse og ydet vigtige Bidrag til Aarbogen.

Kammerherre Vedel meddelte derefter, at han ønskede at trække sig tilbage som Formand, og Amtmand Toft valgtes til Formand, efter at først Landbrugskandidat, Gaardejer

Hansen havde takket Kammerherre Vedel for den store Interesse, han havde næret for historisk Samfund, og for det udmærkede Arbejde, han havde udført siden Samfundets Stiftelse.

Landbrugskandidat Hansen og Arkitekt Tidemand-Dal genvalgtes henholdsvis til Kasserer og til Sekretær.

Herefter fremlagdes Regnskabet for 1926 i revideret Stand og godkendtes. Det balancerede med 3003,75 Kr.

Samfundets Midler udgør 1681,87 Kr.

Samfundet tæller ved Aarbogens Udsendelse 574 Medlemmer.

Søndag d. 7de August 1927 afholdtes et velbesøgt Møde paa Vordingborg Slotsruin. Der begyndtes med Generalforsamling, hvis eneste Punkt var et af Bestyrelsen fremsat Forslag om at vælge Kammerherre Vedel til Æresmedlem af Samfundet, hvilket vedtoges med Akklamation.

Da Kammerherre Vedel senere kom til Stede, overbragte Formanden, Amtmand Toft, ham Meddelelsen om den skete Vedtagelse og bad ham modtage Valget til Æresmedlem, idet Formanden samtidig takkede Kammerherren for hans mangeaarige Arbejde som Foreningens Formand. Kammerherre Vedel takkede for Valget og udtalte sine bedste Ønsker for Samfundet.

Museumsinspektør Uldall fra Nationalmusæet holdt et interessant Foredrag om Slotsruinernes Historie og førte derefter Medlemmerne rundt og viste, hvorledes disse stammede fra forskellige Perioder.

Derefter fulgtes man over til Kirken, hvor Organist Emborg smukt præluderede paa Kirkens ny Orgel, hvorefter Hr. Uldall i korte Træk gennemgik Kirkens Historie.

Ældre Aargange af Samfundets egne Aarbøger kan faas til Købs for følgende nedsatte Priser: Aargangene 1—8 for ialt 10 Kr. og 1,50 pr. enkelt Aargang, de senere Aargange for 2 Kr. pr. Stk.

Da der af enkelte Aargange nu kun resterer et ringe Oplag, tilraades det snarest at sikre sig, hvad man ønsker.

Modtagne Aarbøger fra andre historiske Samfund afgives til Centralbiblioteket i Næstved, der velvilligt har paataget sig deres Opbevaring og Udlaan.

Forfatterhonorar for Bidrag til Aarbogen er 3 Kr. pr. Side.

November 1927.

G. Toft,
f. T. Formand.

MEDLEMSLISTE.

- Aarup, Kbmd., Holte
Andersen, Anders, Gdr., Bakkegaard, Herfølge
- Anders, Gdr., Hastrup, Køge
- A. O., Mejeribesyrer, Brandelev
- A. P., Amtsfuldm., Næstved
- A. P., Lærer, Bogø
- Hans, Gdr., Kildemosegd., Hastrup pr. Køge
- H. C., Gdr., Ellerødgd., Vordingborg
- Hee, Pastor, Lille Næstved
- J., Sognefoged, Snesere
- Johs., Gdr., Lou
- L. J., Gdr., Snesere
- Postmester, Kallehave
- E., Forpagter, Askov, Bøgesø
- L., Gdr., Snesere
- R. F., Redaktør, Vordingborg
- C., Urmager, Vordingborg
Andreasen, Andreas, Gdr., Alslev, Karise
Arnholtz, Svend, cand. polyt., Vandbygningsark., Gl. Kongevej, Kbhvn.
Arensbach, Marie, Lærerinde, Vordingborg
Asmussen, V., Dyrk., Nr. Vestud, Borre
Baden, H. T., Lærer, Glumsø
Bagger, Redaktør, Haslev
- Poul, Grosserer, Thorvaldsv. 2, København V.
Bakman, K. M., Konsulent, Næstved
Bang, Chr., Gdr., Snesere
Barfoed, Landinspektør, Næstved
Begtrup, Sognepræst, Holtug
Behrens, Red., Ny Toldbodvej 55, Kbh.
Berthelsen, cand. phil., Magleby, Borre
Bendtsen, O., Gdr., Brandelev
Bendsen, Hans, Gdr., Raabylille, Stege
Berth, Enkefrue, Næstved
Bibliotheket for Silkeborg og Omegn
- for Vejle By og Omegn
Bille, Martin, Gdr., Havnlev, Rødvig
Birksted, Købmand, Næstved
Bjerre, N. P., Lærer, Faarup, Lou
Blechingberg, Frue, Østerbrog. 13^a, Kbh.
Bluhme, Stiftsdame, Vallø
Boeck, Bianco, Amtsforv., Næstved
Borre, Lærer, Næstved
Brandt, Forpagter, Juellinge, Karise
- Sognepræst, Rønnebæk, Næstved
Brasen, Vaskeriejer, Fakse
Breitenstein, Johs., Gdr., Sdr. Vestud
- Gdr., Raaby, Borre
Bruun, Kr., Lærer, Mern
Brøndkjær, M., Lyderslev Skole, Storeh.
Brødsgaard, Gartner, Vallø
Børner, Boghdl., Næstved
Børresen, Jørg., Gdr., Magleby, Klippinge
Carlsen, A., Gdr., Brandelev
- Otto, Gdr., Skørpinge, Rødvig
Christens, Apoteker, Næstved
Christensen, Anna, Gaardejerske, Sværborg, Lundby
- Christen, Gdr., Svansbjerg, Herfølge
- Balthasar, Lærer, Storehedinge
- J. P., Lærer, Ring, Lundby
- Lærer, Taagerup, Karise
- J. H., Boghandler, Storehedinge
- Redaktør, Ringsted
- N. P., Bogtrykker, Næstved
- Niels P., Gdr., Egøje, Køge
- Sofie, Lærerinde, Stubberup, Fakse
- G., Gartner, Gunderslevh., Glumsø
- P., Lærer, Havnlev, Rødvig

- Christensen, Forst., Bruunsmind, Toksværd, Olstrup
Christiansen, H., Murermester, Engelstrup, Rønnede
- Johs., Lærer, Spjellerup, Karise
- Skolefondskasserer, Næstved
- G., Toksværd, Olstrup St.
- Hotelejer, Rødvig
Christoffersen, A., Gdr., Mern
- H., Forvalter, Saffstationen, Mern
- N., Brygger, Viemose
- Christoffer, Gdr., Fjeldgaard, Braaby
- Chr., Gdr., Enghavegaard, Borre
- Vald., Gdr., Hammersgaard, Braaby
Clausen, Krag, cand. theol., Kronprinsensvej, Kbh. F
Collet, Kmhr.inde, Rønnebæksholm
- Kmhr.inde, Lundbygaard, Lundby
- Kammerherre
Cruse, Læge, Stege
Dam, Emil, fhv. Højskoleforstander, Brøderup, Tappernøje
Dambæk, Sagfører, Præstø
Damgaard, Farmaceut, Præstø
Dansk Folkemindesamling, det kgl. Bibliotek, Kbh.
Danø, Overlærer, Præstø
Det danske Sprog- og Litteratur-Selskab, det kgl. Bibliotek, Kristiansgade, Kbh.
Demuth, Larsen, Boghdl., Næstved
Didriksen, Johannes, Direktør, Søvej 33, Holte
- D., Gymnasielærer, Charlottenlund
- Jørgen, Gdr., Sønderby, Borre
- J., Læge, Gylling
Diderichsen, Dommer, Næstved
Dreier, Gaardbestyrer, Raarisegaard, Thureby
- Sofus, Snedkermester, Borre
Duepetersen, Læge, Lou
Døllner, Propr., Søbygaard, Præstø
Ebbehøj, Lærer, Mern
Edinger, Overretssagfører, Nørregade 39, Kbhvn.
Elgaard, Lærer, Allerslev
Elmenhoff, Nielsen, Dyrslæge, Hyllede, Rønnede
Ernst, Vejassistent, Præstø
Esbjerg Centralbibliotek
Ethelfeld, Cyklehandler, Ramsherredgade, Næstved
Fadum, P., Lærer, Holsted, Næstved
Falk-Jensen, Forp., Gunderup, Herfølge
Flejsborg, C., Gdr., Hastrup, Køge
Frandsen, Gdr., Tybjerglille, Herlufmagle
Frandsen, F., Hmd., Gjevsnø, Storeh.
- H., Parcellist, Tolstrup Vængegaard, Stege
- J. J., Gdr., Brandelevgd., Brandelev
- L. P., Gdr., Gramsvej 6, Næstved
- L. P., Sognefoged, Brandelev
- Monrad, Sognepræst, Ø. Egesborg, Mern
Fugl, Apoteker, Vejen
Funch, Redaktionssekretær, Stege
Glahn, Sognepræst, Kongsted, Rønnede
Glenthøj, Sognepræst, Næstelsø
Gregersen, C. V., Murerm., Masnedsund
- Lærer, Ørslev Højskole, Egebjerg
Grot-Hansen, Kbmd., Fakse Ladeplads
Grønager, Gdr., Pollerup, Stege
- Johannes, Gdr., Raabyllille, Stege
- J., Kbmd., Keldby, Stege
Götzsche, Lektor, Herlufsholm
Haase, W. H., Sognepr., Udby, Lundby
Hald, Johanne, Lærerinde, Myrup, Lou
Halse, Seminarieforst., Vordingborg
Hansen, Aage A., Typograf, Stege
- Anna, Frk., Adr.: Adjunkt Rehling, Sundvej 33, Charlottenlund
- N., Lærer, Salbrovad, Assens
- C., Skovfoged, „Udsigten“, Viemose
- E., Gdr., Lilbygaard, Mern
- Hans, Gaardbest., Keldbyllille, Stege
- Hans, Gdr., Bondest. Sparekasse, Præstø
- Hans, Gdr., Landbrugskandidat, Ellekildedaard, Næstved
- Hans, Gdr., Bragegaard, Ørslev, Vordingborg
- H. F., Ungkarl, Næstelsø, Næstved
- H., Gdr., Præstebj., Dame, Askeby
- H. J., Mejeribst., Søperup, Tappernøje
- H. P., Lærer, Lou
- H. P., Lærer, Ørslev, Vordingborg
- H. P., Bankdirektør, Keldby, Stege
- H. P., Egebjerggd., Svinø, Lundby
- J. C., Kbmd., Gjørslev, Østervang
- J. C., Mejeribst., Grønsund Færgge., Askeby
- Jens, Gartner, Storehedinge
- J., Lærer, Pederstrup, Lou
- Chr., Gdr., Hammer pr. Lou
- H. P., Gdr., Skovbo, Næstelsø, Næstv.
- Jens Jørgen, Gdr., Aalebæk, Borre
- Karen, Gaardejerenke, Klippinge
- Knud, Gdr., Nr. Tvede, Olstrup
- Kr., Statskonsulent, Lyngby
- L., Gdr., Tolstrup, Stege
- L. P., Gdr., Fogedgaard, Stensved

Hansen, Marie, Frk., Nyvej 2, Næstved
- Niels, Egedegaard, Storehedinge
- Niels, Købmd., Fakse
- Otto, Lærer, Næstved
- P., Lærer, Rislev, Næstved
- R., Godsforvalter, Neblegaard
- Th., Sognepræst, Præstø
- Vald., Købmd., Sdr. Vestud, Borre
- A., Gdr., Svinø, Lundby
- A., Gdr., Nr. Tvede, Brandelev
- Chr., Gdr., Pederstrup, Lou
- Fr., Lærer, Nees, Vordingborg
- Laur., Gdr., Ugledie, Mern
- P., Gdr., Stenstrup, Næstved
- R., Gdr., Svinø, Lundby
- Frk., Lærerinde, Storehedinge
- Ole, Gdr., Blangslev, Lou
- Kristiane, Frue, St. Elmue, Fakse
- L., Skovgaard, Gdr., Sandvig, Mern
- Hans Chr., Gdr., Lundby St.
- H., Seminarielærer, Vordingborg
- Selchau, Propr., Alslevgd., Karise
Harrekilde, J., pens. Lærer, Herlufm.
Haslund, Læge, Præstø
Hauen, R. v., Fabrikant, Gl. Kongevej
177, Kbh.
Havnlev Folkebogsamling, Rødvig
Heding, E., Lærer, Strøby Egede, Strøby
Hellum, Lærer, Vdbg.
Hemmingsen, Johannes, Gdr., Langmose-
gaard, Borre
- Kristian, Pclst., Pollerup Kullegaard,
Hjertebjerg, Stege
Henriksen, Frøhd., Sierslev, Storeh.
- Postekspedient, Lundby
Hermansen, P., Møller, Brandelev
Herboe, Lærer, Holmeolstrup, Olstrup
Herskind, Sognepr., Baarse, Lundby
Hjortsø, A., Enkefrue, Aaside, Snesere
Howden-Rønnenkamp, Kmhr., Godsejer,
Næsbyholm, Sorø
Holm, Direkt., Bryggeriet Føniks, Næstv.
Horstman, Godsforv., Gaunø, Næstved
Huus, Direktør, Næstved
Høyrup, Amtsfldm., Næstved
Hyllemose, N. H., Gdr., Aaleb., Borre
Hyllekvist, Lærer, Magleby, Borre
Industriforeningen, Næstved (Adresse: Di-
rektør Grønholt)
Ingerslev, Læge, Næstved
Ingvorsen, Lærer, Egøje, Køge
- Kristian, Sognekoged, Herfølge
Iversen, Peter, Skomagerm., Ny Østergade,
Næstved.
Jacobsen, Gaardbest., Alslev, Karise

Jensen, Anders, Gdr., Kjeldbym., Stege
- Axel P., Lærer, Haarlev
- C., Mineralvandsfabrikant, Købmager-
gade, Næstved
- C., Savskærer, Everdrup, Rønnede
- Christoffer, Gdr., Sageby, Mern
- Chr., Gdr., Havnlev, Rødvig
- Frd., Gdr., Tofthøj, Storehedinge
- Hans, Gdr., Mosegd., Storehedinge
- Hans Fr., Gdr., Nr. Smidstr., Tappern.
- Henr., Gdr., Sageby, Mern
- Frd., Murermester, Stege
- Jens, Gdr., Magleby, Klippinge
- Jens, Gdr., Toksværd, Olstrup
- Jens, Gdr., Tolstrup, Stege
- J. P., Lærer, Rødvig
- J. P., Gaardbest., Smerup, Karise
- Konrad, Gdr., Budsene, Borre
- Kristian, Ungk., Flintemose, Bøgesø
- L., Lærer, Nr. Smidstrup, Tappern.
- L. P., Gdr., Pollerup Hovedgd., Stege
- M., Sognepræst, Kjeldbym., Stege
- N., Gdr., Kjeldbylille, Stege
- A., Agent., Valdemarsgade, Vdbg.
- N. P., Gdr., Sognef., Svansbj., Herf.
- O., Købmd., Sømarke, Borre
- O. Laur., Gdr., Raabymagle, Borre
- Laurits, Askov, Bøgesø
- R., Gdr., Ugledie, Mern
- Sofus, Gdr., Raabymagle, Borre
- Stevns, Bankdirektør, Storehedinge
- Th., Lærer, Velling Skole pr. Ringk.
- V., Lærer, Mandemark, Borre
- R. M., Lærer, Snesere
- Redaktør, Stege
- Skovfoged, Dænderup Vænge, Haslev
- Martin, Gaardbest., Havnlev, Rødvig
- J. P., Maler, Bakkeh., Haslev
- N., Gdr., Rejnstrup, Fakse
- Joh., Gdr., Kristiansm., Dysted, Olstrup
- Albert, Gdr., Toksværd, Olstrup
- Lærer, Lendemark, Stege
- Chr., Overretssagf., Næstved
- J. P., Gdr., Askeby
- U. P., Gdr., Aversi, Haslev
- Enkefrue, Højbohus, Snesere
- P., Gdr., Kindvig, Mern
Jespersen, Godsv., Nysø
- Klosterforvalter, Vemmetofte
- H., Propr., Aasidegd., Snesere St.
Johansen, P., Gdr., Valløby, Vallø
- J., Gdr., Lundby
- Johs., Gaardbst., Sandvig, Mern
Johannesen, Sagfører, Fakse
- P. C., pens. Lær., L. Faureby, Fakse

- Jonquières, de, Frk., Grevens Vænge, Nstv.
 Jørgensen, A., Gdr., Sdr. Vestud, Borre
 - H., Husejer, Assistent, Dalhøj, Rode, Haslev
 - Frue, Kantor, Vordingborg
 - J., Gdr., Magleby, Klippinge
 - Jens, Parcl., St. Linde, Haarlev
 - Johan, Gdr., Vibede, Fakse
 - Jørg., Gdr., Haarlev
 - Lars, Husejer, Storehedinge
 - O. A., Lærer, Abildhøj, Præstø
 - Mejeribst., Klippinge
 - S., Lærer, St. Jørg., Torreby, Søllest.
 - Th., Sognepræst, Langebæk
 - Bankbestyrer, Aalborg
 - H. P., Lærer, Aashøj, Køge
 - H. P., Landpostb., Taageskov, Rønnede
 - N., Forst., Malling Landbrugsskole, Malling
 - Niels, Rentier, Borre
 - E., Sognepr. Enderslev pr. Haarlev
 - Gert, Gdr., Snesegegaard, Snesege
 - P., Gdr., Værlose, Fakse
 - Dyrslæge, Snesege
 Kaa, Th., Kantor, Præstø
 Karlshøj, Poul, Gdr., Gjevno, Storeh.
 Knudsen, Sognepræst, Næstved
 Klein, P. A., Lærer, Vordingborg
 Knuth, Greve, Rosendal
 Kristensen, Hans, Jørslev pr. Karise
 - Lagerforvalter, Rødvig
 - Chr., Gdr., Brandelev
 - K. A., Førstelærer, Karise
 - Kvist, Landbrugslærer, Sydsj. Landbrugsskole, Lundby
 Kristiansen, Sognef., Havnlev, Rødvig
 - Kr., Gaardbst., Valløby, Vallø
 - P., Tømmer, Pollerup Kullegaard, Stege
 Krarup, Rektor, Herlufsholm, Næstved
 Krøjgaard, Lærer, Aversi, Haslev
 Kæstel, Louis, Lærer, Tolstrup, Stensved
 Køge Folkebibliothek
 Landsarkivet for Sjæll., Jagtvej 10, Kbh.
 Langballe, Arkitekt, Køge
 Langsted, Politimester, Præstø
 Landsberg, Overretssagfører, Storeh.
 Landsarkivet for Fyen, Odense
 Larsen, A., Lærerinde, Drustrup, Thureby
 - Anders, Gdr., Sdr. Vestud, Borre
 - A. P., Gdr., Hamner, Lou
 - Chr., Lærer, Næstved
 - Chr., Lærer, Kastрупvej 12, Roskilde
 - Chr., Gartner, Gelsted, Herlufmagle
 - H. P., Gdr., Tostrup, Stege
 - Hans J., Sogneraadsf., Keldby, Stege
 Larsen, J. Chr., Amtsrml., Fakse
 - J. Chr., Gdr., Tybjergille, Herlufmagle
 - K. A., Skovfgd., Vemmetofte, Fakse
 - J. P., Parcl., Lundbytorp, Lundby
 - J., Hotelejer, Paaskebjerg, Herfølge
 - K., Gdr., Tostrup, Stege
 - L., Gdr., Dyrchavegaard, Præstø
 - Lars, Gdr., Hjertebjerg, Stege
 - Laur., Gdr., Raunstedh., Tostr., Stege
 - L. P., Gdr., Rødninge, Stege
 - L. P., Ungk., Taageby, Mern
 - N., Gdr., St. Røttinge, Tappernøje
 - P., Gdr., Bonderødgaard, Fakse
 - P., Mejeribst., Holme Mejeri, Borre
 - R. E., Lærer, Svinø, Lundby
 - Villh., Forretnf., Næstved Tidende, Nstv.
 - J., Gdr., Braaby
 - Kr., Gdr., Lund, Rødvig
 - Ludvig, Redaktør, Fakse
 - R. P., Gdr., Hesselhøj, Nyb., Borre
 - Vejassistent, Fakse
 - Karl N., Købmand, Fakse
 - H. P., Lykkekro, Klipping
 Lassen, Godsejer, Høvdinggaard, Mern
 Lau, K., Læge, Fakse
 Lawaetz, O., Forp., Holmegd., Olstrup
 Lichtenberg, M. de, Klosterfrk., Vemmetofte
 - Provst, Valløby, Vallø
 Lomholt, Læge, Karise
 - Møller, Sædder, Thureby
 Lorentzen, C., Gdr., Egøje, Køge
 Lund, Andr., Skom., Stenstrup, Næstved
 Lundby, J. T., Prof., Upsalag. 6³, Kbh. Ø
 Lundgaard, Lærer, Glamsbjerg
 Lundqvist, Lærer, Borre
 Løve, Sognepræst, Damsholte, Stege
 Madsen, Jens, Gdr., Baarse, Lundby
 - Chr., Gdr., Udby pr. Lundby
 - M. A., Sognef., Nedervindinge, Vdbg.
 - Morits, fhv. Højskoleforst., Ringe
 - N. P., Gdr., Faarup, Lou
 - Otto, Købmand, Præstø
 - R. S., Mejeribst., Drustrup, Thureby
 - N. P., Direktør, Vdbg.
 Mathiesen, Overretssagfører, Næstved
 Marx, Stationsforst., Klippinge
 Meinertsen, Provst, Mern
 Michelsen, J., Lærer, Ulse, Haslev
 - Møller, Rosenfeldt, Vdbg.
 Molkte, H., Greve, Marienborg
 - A., Greve, Lystrup, Fakse
 - E., Grevinde, Lystrup, Fakse
 Mortensen, Lærer, Lund, Rødvig
 - Lærerinde, Egøje Skole, Køge

Møns Folkebibliotek, Stege
Møller, F., Læge, Borre
Mørup, S., Sagfører, Næstved
Nandrup, Konsul, Kbm.d., Næstved
Nationalmusæets 2. Afd., Kbh.
Neerup, J. P., Redaktør, Næstved
Nelleman, Løjtnant, Næstved
Nielsen, Arndt, Uhrmager, Næstved
- Axel, Gaardbst., Sneseere
- Hans, Murermester, Klippinge
- H. P., Lærer, Gelsted, Herlufmagle
- H. P., Lærer, Gjørsløv, Borup pr. Øster-
vang
- H. P., Sognefoged, Frøslev, Storeh.
- Peter, Gdr., Skallegaarden, Næstved
- N. B., Gartner, Brandelev
- N., Gdr., Kongsted, Rønnede
- Karl, Sognefoged, Rislev, Næstved
- L. P., Gdr., Boserup, Olstrup
- Morten, Forst., Landbrugssk., Lundby
- Niels, Gdr., Udby, Stege
- Jens, Gdbst., Ulse Olstrup, Rønnede
- Ole, Gdr., Kostræde
- Vilh., Murermester, Sølperup, Tappern.
- Niels, Møller, Havnlev, Storehedinge
- N. Juel, Gdr., Lund, Rødvig
- Chr., Gdr., Tostenæs pr. Askeby
- Niels Jørgen, Dame Koppel, Askeby
- N. R., Sognefmd., Kjessendr., Fakse
- R., Kommune lærer, cand. phil., Iver
Hvidfeldtsvej 1, Næstved
- R., Gdr., Brøderup, Tappernøje
- Søren Fr., Gdr., Egøje, Køge
- Anton, Gdr., Nr. Tvede, Brandelev
- Andrup, Købmand, Haslev
- Anna, Frk., Industribanken, Næstved
- H., Læge, Jernbanegade, Næstved
- A., Fruc, Taagerup, Karise
- Hanne, Gaardejerske, Brandelev
- Valdemar, Gdr., Bøgesø
- Wøldike, Sognepræst, Hammer, Lou
Nyvang, Dommer, Præstø
Næstved Centralbibliotek
Næstelsø Sogns Bogsamling, ved Pastor
Glenthøj, Næstelsø pr. Næstved
Nøhr, A., Gdr., Borre
- M. A., Gdr., Hjertebjerg, Stege
Nøkkentved, Kaj, Lærer, Fakse Ladeplads
Odense Centralbibliotek
Ohlmann, Sognepr., Venmetofte, Fakse
Olsen, Chr., fhv. Parcellist, St. Taarøje,
Fakse
- H. P., Redaktør, Næstved
- Oluf, Redaktør, Vordingborg
- O. Fr., Sognefoged, Blangslev, Lou

Olsen, Marie, Ulse, Haslev
- N., Handelsm., Stevns Højsk., Storeh.
- H., Handelsmand, Haarlev
- Laur., Landpostbud, Mern
- P., Sognefoged, Førslev, Karise
- J. P., Gdr., Bonderød, Fakse
Oxholm, Kmhr.inde, Rosenfeldt, Vdbg.
Orland, Købmand, Præstø
Palsøe, Bogholder, Stege
Petersen, Gdr., Alslev, Karise
- Hans, Gdr., Klippinge
- Karl K., Handelsr., Vangehuset, Werge-
landsallé 4, Søborg
- Poul, Gdr., Ebbeskov, Fakse
- Jørgen Isak, Gdr., Haarlev
- L. P., Gdr., Faarup, Lou
- Holger, Gdr., Havnløv, Rødvig
- Carl, Gdr., Pederstrup pr. Lou
- Hans, Købmand, Hammer, Lou
Pedersen, H. C., Gartner, Flintem., Bøgesø
- H. Chr., Gdr., Amtsrl., Storeh.
- Henr., pens. Lærer, Ved Linden 13^a,
Kbhvn.
- Jens, Gdr., Bjeverskov
- J. P., Gdr., Nordgaard, Brandelev
- Jens, Ungk., Sneseere
- Lars, Gdr., Druestrup, Thureby
- L., Lærer, Holtug, Storehedinge
- L. P., Redaktør, Præstø
- J., Lærer, Brandelev
- Carl, Boghandler, Stege
- Niels, Gdr., L. Taarøje pr. Fakse
- H. P., Gdr., Klog, Bøgø
- P., Overskovf., Lerbæk pr. Askeby
- R., Gdr., Busebjergg., Køng, Lundby
- R. Johan, Gdr., Elmelunde, Stege
- R., Gdr., Sipperrup Østergd., Næstved
- V., Provst, Karise
- Otto, Gdr., Klokkekildegd., Sværdborg,
Lundby
- L., Overlærer, Fakse
- Joh., Landmand, Havnlev, Rødvig
- Chr., Kontrollør, Nielstrup, Rønnede
- Lærerinde, Stenshøj Odder
- Anna, Lærerinde, Strøby
Skovgaard-Petersen, Dispatcheur, Vallerød,
Hørsholm
Porst, Redaktør, Næstved
Poulsen, H. F., Gdr., Skibbinge, Præstø
- Overlærer, Masnedund
Paulsen, Direktør, Næstved
Preuss, Skovkasserer, Nykøbing F
Qvist, Petrine N., Nr. Smidstrup, Tappern.
Rasmussen, Chr., Gdr., Højgd., Rødvig
- C. R., Gdr., Lysholms Allé, Haslev

Rasinussen, Friskolel., Elmelunde, Stege

- H., Gdr., Frøslev, Storehedinge
- Johanne, Frue, Keldbylille, Stege
- Jul., Murermester, Snesere
- M., Overlærer, Vordingborg
- N., Gdr., L. Thorshøj, Fakse
- Propr., Lundegaard pr. Præstø
- R., Gdr., Snesere
- H., Tømrermester, Brandelev
- J., Gdr., Borup, Næstved
- Karl, Hnd., Sørup, Olstrup
- J. P., Læge, Fakse
- I. E., Postassistent, Herlufmagle
- Forp., Langebækgaard, Langebæk

Ravn, Lærer, Næstelsø pr. Næstved

Ravnshøj, Peder, Gdr., Torbjerg, Skørpinge, Rødvig

Reedtz-Thott, Lensbaron, Gaunø, Næstved

Reitzels Boghandel, København

Richter, Sognepræst, Vejen

Rohde, P., Kontrolassistent, Haarlev St.

Rosen, Priorinde, Vemmetofte, Fakse

Rosenkrantz, Oluffa, Baronesse, Liselund, Borre

- Erik, Baron, Liselund, Borre
- Th., Baronesse, Liselund, Borre

Rosted, Redaktør, Assens

Rørbæk, Lærer, Kongsted, Rønnede

Rørdam, Bibliotekar, A. N. Hansens Allé, Hellerup, Kbh.

Sandberg, sen., Manufakturhdl., Stege

- jun., Manufakturhdl., Stege

Scavenius, A., Stiftsd., Søgaard, Klippinge

- Godsejer, Klintholm, Borre

Scheel, Mejeribest., Aaside, Snesere

Schmidt, C., Lærer, Klippinge

- Lærer, Hammer

Schnack, Sognef., Aversi, Haslev

Schou, H. H., Direktør, Pileallé 27, Kbh.

Schwartzbach, Holger, fhv. Landpostbud, Kildemarksvej, Næstved

Schøler, Fr., Gdr., Blaabæk, Fakse

Seidenfaden, Gdr., L. Thorsh., Fakse

Schestedt-Juel, Stiftsdame, Vallø

Sennels, Købmand, Masnedsund

Smidt, Karetmager, Klippinge

Smith, Vilh., Konsul, Kbmnd., Næstved

Skov, Lærer, Haarlev

- P., Lærer, Abbednæs, Næstved

- Christen, Gdr., Nørreby, Borre

Sjølund, Axel, Bovang, Haarlev St.

Spang, Direktør, Rosenfeldt, Vdbg.

Stevns, Ole, Voldby Højsk., Djursland

Sivertsen, Lærer, Raabylille, Stege

Steinmann, Kammerhr.inde, Tybjerggaard, Herlufmagle

Stensgaard, H., Lærerinde, Taager., Karise

Statens Lærerhøjskole, Odenseg. 14, Kbh.

Storm, Mejeriejer, Stege

Struckmann, Amtslæge, Næstved

Suhr, Godsejerinde, Petersgd., Langebæk

Søgaard, Johs., Overlærer, Næstved

Søvndal, Købmand, Karise

Sørensen, Anker, Gdr., Tostrup, Stege

- Læge, Stege

- C., Forp., Hastrupgaard, Thureby

- P. J., Bankk., Erikstrup, Storehedinge

Statsbiblioteket, Aarhus

Statens Bibliothekstilsyn, Studiestræde 38, Kbh. K.

Svenska Landsmål, J. A. Lundel, Upsala

Tange, H., Sagfører, Aars

Teist, F., cand. jur., Vordingborg

Tillisch, Stiftsdame, Vallø

Thune, Boghandler, Vordingborg

Tidemand-Dal, Architekt, Næstved

Toft, Amtmand, Næstved

Tolderlund, Etatsraad, Straarup, Kolding

Troelsen, P., Gdr., Nr. Tvede, Olstrup

Trane, V. L., Kbmnd., Karise

Tudvad, Friskolel., Sydstevn, Storeh.

Tøgern, Ingvor, Insp., St. Møllevej 5, Kbh. C

Vallø Stifts Bibliothek

Vedel, A., Kammerherre, Vedelsbo, Strøby Egede pr. Køge

- M., Kammerherreinde, Strøby Egede

Vedsmann, Skoleinsp., Søborg, Kbh.

- Frands, Førstel., Ebbeskov, Fakse

- Hedin, Nørregade 39, Kbh.

Velling, S. D., Dyrslæge, Haarlev

Vestergaard, Politiasistent, Kastrup, Vdbg.

Wang, Bogbinder, Næstved

Wenzel-Jacobsen, Sognefoged, Søborg

Winther, C., Gdr., Hjertebjerg, Stege

Wolff, Sneedorff, Hofjægern., Godsejer,

Grevens Vænge, Næstved

Wurr, A., Lærer, Eskildstrup, Rønnede

Universitetsbibliotheket, Lund, Sverrig

— — — — — Upsala

Yde, Fr., Oversygepl., Oringe, Vdbg.

Øduum, Lærer, Næstved

Ørum, Direktør, Elektricitetsv., Haslev

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
Næstveds Stridigheder med Naboerne af Kommunalærer, cand. phil. <i>R. Nielsen</i> , Næstved	3
Et Par Notitser fra Næstved Retsprotokoller ved <i>Th. Hauch-Fausbøll</i>	59
Skovrider Rosthøj, Oremandsgaard af Gdr. <i>Hans Hansen</i> , Tøgeby	62
Bidrag til Oplysning om Lillehedinge og Havnelev Kirker ved Lærer <i>P. Christensen</i>	76
Fra Haarlev Sogn ved Viceskoleinspektør <i>V. Møller</i>	88
Da Sognefolkene var for Provsteretten af Viceskoleinspektør <i>V. Møller</i>	99
Lidt om den sidste Svenskekrig paa Møen af <i>F. Hjort</i> , Baagegaard pr. Tommerup	106
Af Dalby Kirkes Historie ved Maler <i>Peter Kr. Andersen</i> , Hornbæk Station	113
Frugtens Tilberedning som Most og Vin af Havearkitekt <i>Johannes Tholle</i>	119
Frede Bojsen. 1841—1926 af Arkivar <i>E. Marquard</i>	123
Fader, Søn og Sønnesøn ved pens. Overlærer <i>Hans Rasmussen</i> .	129
Aarsberetning fra Formanden	133
Medlemsliste	136

